UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Bc. KAMILA VŠETEČKOVÁ

Obor: Učitelství českého jazyka a anglického jazyka pro 2. stupeň základních škol

II. ročník - prezenční navazující magisterské studium

DEKADENTNÍ POEZIE V RECEPCI ADOLESCENTNÍCH ČTENÁŘŮ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jaroslav VALA, Ph.D.

OLOMOUC 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Dekadentní poezie v recepci adolescentních čtenářů* vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Jaroslava Valy, Ph.D., a uvedla v ní všechny použité literární a jiné odborné zdroje v souladu s právními předpisy.

V Olomouci dne 10. 4. 2013

vlastnoruční podpis autora

Na tomto místě bych ráda poděkovala **Mgr. Jaroslavu Valovi, Ph.D.,** za cenné připomínky, poskytování odborných rad a materiálních podkladů, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce. Velmi si vážím jeho pomoci, nesmírné trpělivosti a profesionálního přístupu.

OBSAH

1 ÚVOD 7

2 FRANCOUZSKÉ KULTURNÍ DĚDICTVÍ 10

2.1 DEKADENTNÍ HNUTÍ V UMĚLECKÉ TVORBĚ 19. STOLETÍ 10
2.2 UMĚLECKÝ SMĚR ZALOŽENÝ NA PARADOXU A NEMOŽNOSTI JEJ DEFINOVAT 12
2.3 FRANCOUZSKÉ LITERÁRNÍ PROSTŘEDÍ V OBDOBÍ DEKADENCE 16

3 CHARLES BAUDELAIRE - PRVNÍ Z PROKLETÝCH 18

3.1 ŽIVOT DLE BAUDELAIRA 18
3.2 BAUDELAIRŮV PŮVOD 19
3.3 CESTA PO MOŘI 21
3.4 SEZNÁMENÍ S JEANNOU 22
3.5 EXISTENČNÍ PROBLÉMY 24
3.6 SMRT 26

4 KVĚTY ZLA 27

4.1 KVĚTY ZLA 27

5 SMYSLOVOST 31

6 SMYSLNOST 34

6.1 KRÁSA 35
6.2 ŽENY 36
6.3 OBRAZY JEANNY DUVALOVÉ V BAUDELAIROVÝCH BÁSNÍCH 38

7 PAUL VERLAINE 40

7.1 IDYLICKÉ DĚTSTVÍ 40
7.2 DOSPÍVÁNÍ MEZI PAŘÍŽSKÝMI INTELEKTUÁLY 43
7.3 MATHILDE MAUTÉOVÁ A ARTHUR RIMBAUD 44
7.4 VERLAINE S RIMBAUDEM NA CESTÁCH 48
7.5 ŽIVOT BEZ RIMBAUDA A SMRT 51

8 VERLAINOVA ROZPORUPLNOST 56

9 POEZIE TVOŘENÁ PO BOKU MATHILDE 60

10 BÁSNĚ VZNIKLÉ ZA BOUŘLIVÉHO ŽIVOTA S RIMBAUDEM 64

11 VÝZKUM 71

11.1 METODA ZKOUMÁNÍ 71
11.2 CÍLE VÝZKUMU 73
11.3 HYPOTÉZY 73
11.4 RESPONDENTI 73
11.5 RECEPCE DEKADENTNÍ POEZIE USA VS. ČR 74
11.5.1 Báseň číslo 1 – Paul Verlaine – Spleen 74
11.5.2 Báseň číslo 2 – Paul Verlaine – Podzimní píseň 77
11.5.3 Báseň číslo 3 – Charles Baudelaire – Ó já tě zbožňuji 80
11.6 POŘADÍ ZKOUMANÝCH BÁSNÍ Z HLEDISKA JEDNOTLIVÝCH FAKTORŮ 84

12 KOMENTÁŘE K VÝSLEDKŮM VÝZKUMU 87

12.1 VYVRÁCENÍ ČI POTVRZENÍ HYPOTÉZ 87
12.2 KOMENTÁŘE K DOSAŽENÝM CÍLŮM 87

13 ZÁVĚR 90

BIBLIOGRAFIE 92

INTERNETOVÉ ZDROJE **94**

SEZNAM GRAFŮ **95**

SEZNAM TABULEK **95**

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK **95**

SEZNAM PŘÍLOH **96**

1 ÚVOD

Dekadentní poezie v sobě vždy nesla a troufáme si tvrdit, že i nadále ponese, nádech zapovězenosti, tajemnosti a neslušnosti. Slyšíme-li taková jména jako Charles Baudelaire či Paul Verlaine, vyvstanou v nás silné, syré a rozhárané pocity - tedy přesně to, co obsahují básně zmíněných autorů.

Tito autoři žili a tvořili v době, která je spojena s obrovským nárůstem literatury. Vznikalo nepřeberné množství knih, ve kterých se běžný čtenář neměl šanci zorientovat. Proto v té době posílilo postavení literárních kritiků, kteří měli v rukou neomezenou literární moc. To, co ve svých kritikách schválili, se vydávalo, prodávalo a četlo ve velkém. Nutno podotknout, že veškerá tehdy oblíbená literatura je dnešnímu čtenáři téměř neznámá. Těch, kteří přežili až do dnešních dní a kteří se těší oprávněnému literárnímu respektu, je pouhá hrstka vyvolených - prokletých. Oproti svým literárním kolegům, jejichž tvorba se vyznačovala masovou líbivostí, pokleslou uměleckou úrovní, naivitou popisovaných situací a podlézavou vypočítavostí, stáli takoví autoři jako Baudelaire s Verlainem. Ti symbolizovali jedinečné individuality tvořící umění pro umění a nikoliv pro bezduché masy čtenářů. Nebyli poplatní době, nebyli líbiví a laciní. Jak způsobem života, tak i svou tvorbou šli vždy proti proudu, čímž si však předurčili osud psanců a vyvrženců společnosti.

Paul Verlaine ve svém díle *Prokletí básníci* (Verlaine, 1966) tyto spisovatele nazývá *„absolutními básníky“* (s.5), což je dle našeho názoru velmi výmluvné označení. V Baudelairových či Verlainových básních lze totiž nalézt buď vše, nebo nic. Čtenáři se nabízí pouze dvě možnosti - nenávidět, nebo naprosto a zcela dekadentní poezii milovat. *„Absolutní básníci“* (Verlaine, 1966, s. 5) vidí svět v nejzazších mezích, situace vnímají do největší krajnosti a formou svých básní nám předávají nejsyrovější realitu.

O jejich síle svědčí fakt, že i přesto, že Baudelaire a Verlaine tvořili v devatenáctém století (což je pro většinu naší generace doba velmi vzdálená), jejich dílo si své čtenáře nachází dodnes a zanechává v nich velmi intenzivní dojmy.

To, co nás k jejich tvorbě poutá, je jejich extrémní vnímání světa. Pro to, aby s nimi byl čtenář schopen udržet kontakt, je donucen vybičovat své smysly do krajnosti a vidět svět absolutně. Oba dva spisovatelé mají společnou jednu charakteristiku - byli velmi zkušenými pozorovateli nejen okolního světa, ale především sebe samotných. Své postřehy pak dokázali

zachytit precizně volenými slovy, jež mají hluboký účinek. S naprostou dokonalostí popisují myšlenkové pochody, s nimiž se nejeden čtenář ztotožní. Tito básníci dokáží probudit smyslnost a prožitky ukryté hluboko v nás. Správně vybranými slovy nám dávají impulzy, které nás následně nechávají unášet se na vlnách našich vlastních intenzivních prožitků. Jejich poezie nám ukazuje cestu, jak využít možnosti, které máme. Poté je jen na nás, jak tuto nápovědu přijmeme. Po dočtení posledního verše nic nekončí, téměř zapomenuté a nyní znovu nalezené pocity a prožitky v nás pokračují dál. Najednou jsme vnímavější, přejeme si slyšet, vidět a cítit víc; přesně tak, jako básníci absolutna.

Dle našeho názoru se v průběhu času staly pojmy jako dekadentní poezie, prokletí básníci, Charles Baudelaire a Paul Verlaine fenomény jak francouzské, tak i světové literatury. V teoretické části naší diplomové práce bychom se proto chtěli věnovat vymezení pojmu dekadence v literatuře.

Dále bychom rádi věnovali pozornost dvěma výše zmíněným autorům, kteří v duchu dekadence tvořili. V rámci této pasáže chceme nahlížet na jejich životy a dílo jako na jeden celek. Věříme, že v jejich případě jsou způsob života a tvorba poezie dva neoddělitelné aspekty, kdy jeden nelze pochopit bez druhého. Tito muži se narodili pro to, aby ve světové poezii zanechali velmi výraznou stopu plnou pádů, vzestupů, zkaženosti, neutuchající touhy a extrémních prožitků. Nutno dodat, že oba v duchu své extrémní poezie žili a zemřeli, chceme-li tudíž pochopit Baudelairovy a Verlainovy verše, musíme vzít v potaz jejich životní osudy, jež je velmi značnou mírou formovaly. Zároveň s tímto komplexním pohledem máme v úmyslu některé námi vybrané básně interpretovat. Proto si v teoretické části naší diplomové práce skrze interpretaci vybraných básní klademe za cíl pochopit dekadentní vnímání života a poznat svět plný smyslných prožitků.

V rámci praktické části naší diplomové práce jsme provedli výzkum, jenž je založený na preferenčních dotaznících fungujících na principu metody sémantického diferenciálu. Vybrali jsme tři dekadentní básně (autorem dvou z nich je Paul Verlaine, zbývající vzešla z pera Charlese Baudelaira), které jsme předložili studentům k přečtení. Ti, kteří se našeho výzkumu zúčastnili, měli po přečtení všech básní zaznamenat své pocity do příslušných tabulek. Průzkum jsme prováděli v České republice a v USA.

Náš výzkum má několik cílů, jichž bychom v praktické části rádi dosáhli. Díky dvěma rozdílným místům a kulturám, ve kterých výzkum probíhal, se nám naskytlo hned několik úhlů pohledu, které přicházejí v úvahu.

V první řadě chceme určit recepci dekadentní poezie a preference studentů středních a vysokých škol. Budeme tedy brát v potaz všechny dotazníky, jež jsme obdrželi, bez zřetele na místo konání výzkumu. Doufáme, že jejich analýzou dokážeme zjistit, zda dekadentní poezie čtenáře oslovuje, či nikoliv. V tomto dílčím výzkumu si tedy dáváme za cíl zjištění oblíbenosti, neoblíbenosti, či lhostejnosti k dekadentní poezii mezi respondenty bez přihlédnutí k jejich kultuře či místu původu.

V další části bychom rádi porovnali recepci dekadentní poezie s ohledem na kulturu a místo původu respondentů. Naším cílem je v tomto případě vymezit místo absolutní poezie v recepci českých a amerických respondentů individuálně. Poté zamýšlíme zjištěné poznatky porovnat a vyvodit odpovídající závěry. V rámci tohoto dílčího cíle bychom tedy rádi vymezili rozdíly či naopak shodu v tom, jakým způsobem na respondenty dekadentní poezie působí v České republice a ve Spojených státech amerických.

Dekadentní poezie, život absolutních básníků a vjemy, které v nás jejich básně vyvolávají, jsou velmi intenzivní a působivé. V teoretické části se pokusíme zachytit podstatu dekadentní poezie. S ohledem na to, že dekadentní básníci v duchu dekadence nejen tvořili, ale i žili, jsme se rozhodli, že společně s přiblížením jejich díla budeme brát v potaz i jejich životy. V rámci praktické části zjistíme oblíbenost, neoblíbenost či lhostejnost žáků k dekadentní poezii. Díky skutečnosti, že se výzkum realizoval ve dvou odlišných kulturních a geografických prostředích, získali jsme i možnost diferenciace výsledků vzhledem k původu respondentů. Vzhledem k tomu, že námi vybraný literární směr nabízí svým čtenářům velmi intenzivní dojmy a prožitky, věříme, že naše diplomová práce přinese zajímavé výsledky a bude tak přínosem akademické obci.

2 FRANCOUZSKÉ KULTURNÍ DĚDICTVÍ

S dekadentní poezií a prokletými básníky je Francie spojená více než jakákoliv jiná země. Tento stát nám dal mnoho spisovatelů, hudebníků, malířů a dalších významných umělců, již udávali směr evropského, ba dokonce světového kulturního života po dlouhou řadu staletí. Avšak troufáme si tvrdit, že i v tak obsáhlém kulturním bohatství této zajímavé země patří dekadentní poezie k naprostým špičkám francouzské kultury. Tvůrci absolutní poezie, jak je označil jeden z nich - Paul Verlaine, zanechali hlubokou a nesmazatelnou stopu jak ve francouzské, tak i ve světové literatuře. Jejich básně obsahující drsné a absolutní obrazy života a odrazy nejhlubších koutů lidské duše si nachází a udivují čtenáře dodnes.

V teoretické části naší diplomové práce nás zajímají dvě jména prokletých - Charlese Baudelaira a Paula Verlaina. Jejich poezie, stejně jako jejich životy, jsou plné zvratů, vášní, krutosti, silných výrazů a extrémních prožitků. Naším cílem je zachytit všechny tyto aspekty a vytvořit podobně silné dílo ve formě diplomové práce.

V následujících kapitolách bychom se rádi pokusili o vymezení pojmu dekadentní poezie. Poté interpretujeme Baudelairovu a Verlainovu poezii, již bychom rádi zasadili do kontextu jejich životních příběhů. Věříme totiž, že v případě těchto spisovatelů musíme na jejich životy a dílo pohlížet jako na jednolitý celek, kdy bez jednoho nelze pochopit druhé. Oba muži byli umělci celou svou osobností, jejich dílo tak plně reflektovalo jejich osudy, vnitřní i vnější rozpoložení.

2.1 Dekadentní hnutí v umělecké tvorbě 19. století

„Absolutní v obraznosti, absolutní ve výrazu, absolutní jako Reys Netos – Ryzí králové nejlepších staletí.

Leč prokletí!

Posuďte sami.“

(Verlaine, 1966, s. 5)

Oba autoři, o kterých naše diplomová práce pojednává, jsou jistým způsobem spjati s literární skupinou parnasistů. Baudelairova poetika parnasisty inspirovala a udala jim směr, Verlaine patřil k jejich představitelům hrdě se hlásícím k Baudelairově odkazu. Frederico Olivero ve svém eseji o moderní poezii poukazuje na přerod Verlaina-parnasisty na Verlaina-dekadenta. Tento autor tvrdí, že *„vedle zářících barev a pečlivých konceptů parnasistských*

veršů, se Verlainův poetický svět jeví jakoby zabalen do mlhavých světel a průhledných mlh. Pro Leconta de Lisle a Hérédia leží estetcký šarm ve vnější záři krásných věcí," (Olivero, 2009, online) kdežto Verlaine se orientuje na vnitřní význam. Tato změna úhlu pohledu pak dala základ vzniku nových uměleckých směrů – symbolismu a dekadenci.

Dle většiny literárních kritiků, kteří se zabývali dekadentním uměním, lze tento umělecký směr datovat od poloviny devatenáctého století do období osmdesátých až devadesátých let devatenáctého století. Toto časové omezení zčásti předurčilo podstatu dekadentního umění - umění úpadku. Weir nás ve své knize *Decadence and the making of modernism* (1995, online) seznamuje se zajímavou myšlenkou. Tento autor tvrdí, že *„konec devatenáctého století, můžeme vnímat jako něco posledního v sérii. Neúplná devatenáctka je předposlední číslo před dokonalou kulatou dvacítkou. Stejně tak i 80. a 90. léta implikují konec;"* (Weir, 1995, online, s. 17) v tomto případě jde o konec starého století a čekání na začátek století nového. Lze tedy říct, že devadesátá léta devatenáctého století znamenají období, kdy vše končí, upadá. Avšak David Weir ve spojitosti s dekadenty také tvrdí, že *„v jejich díle není zaznamenán pouze konečný stav, nýbrž celý proces končení, přičemž se jedná o dlouhodobý a bolestný proces."* (Weir, 1995, online, s. 17) V Baudelairově a Verlainově díle lze tedy nalézt svědectví o přechodu mezi úpadkem a postupem.

Weir (1995) i Stephan (1974) se shodují na tom, že Francie ve druhé polovině devatenáctého století zaznamenala ohromný nárůst literátů. To pro francouzské čtenáře znamenalo nepřeberné množství knih na trhu, ve kterém se mohli zorientovat především díky literárním kritikám. Pro začínající spisovatele tak bylo velmi těžké udělat si jméno, neboť byla vydávána vesměs pouze díla známých autorů a takových, již měli s literárními kritiky přátelské vztahy. Tehdejší krtici tak byli v podstatě literárními bohy, neboť oni rozhodovali, co se vydá a co ne. Jejich dobrá kritika znamenala zájem čtenářů a vysokou prodejnost. Jejich zamítavý posudek znamenal pro spisovatele zapomnění a konec jejich slibné kariéry.

Dle našeho názoru tuto situaci skvěle vystihuje Verlainovo označení, kdy literární kritiky nazývá *„Všemocnými"* (Verlaine, 1966, s. 5). Je zcela zřejmé, že v tehdejší situaci bylo velmi těžké vydávat něco „proti proudu". Nicméně je třeba zmínit, že dekadentní básníci tak činili. Nepsali to, co bylo moderní a líbivé. Nepsali o naivně zidealizované skutečnosti, která tehdejší kritiky a čtenáře tak oslovovala. Dílo dekadentních spisovatelů zobrazovalo pravdu a skutečnou, byť místy morbidní, krásu. *„Dekadenti ironizují otřepané motivy, přičemž si z předešlých naivních děl dělají žerty."* (Stephan, 1974, online, s. 37)

V prologu své knihy *Prokletí básníci* Verlaine tvrdí, že toto označení básníků přesně vystihuje postoj *„Všemocných“* kritiků k dekadentům. Dekadenti byli tehdejší kritikou nenáviděni: *„Pro náš titul* (**Prokletí** básníci) *mluví i to, že přesně vyjadřuje naši nenávist, a jsme si jisti, že i nenávist oněch dožívajících Všemocných k obci elitních čtenářů a tvrdá falanga Všemocných nám tuto nenávist vydatně oplácí.“* (Verlaine, 1966, s. 5)

2.2 Umělecký směr založený na paradoxu a nemožnosti jej definovat

Většina literárních kritiků, kteří o dekadentním umění psali, se shodla na tom, že podstatu pojmu „dekadence v umění“ lze těžko definovat a správně uchopit. David Weir ve své knize *Decadence and the Making of Modernism* (1995, online) odkazuje na kritika G. L. Van Roosenbroecka, který dekadentní umění přirovnal k *„orchestru, kde každý hudebník hraje způsobem, jakým chce hrát on sám, aniž by jej zajímal celkový výsledek.“* (Weir, 1995, online, s. 1)

V tomto druhu umění jde tedy o **subjektivní pocit** a o osobní míru toho, co ještě považujeme za umělecké a morálně únosné. To, na čem se valná většina kritiků při snaze o definici dekadence shoduje, je velký důraz na vizuální vnímání světa. Tento přístup je dle Weira správně popsán Camillou Pagliovou, která dekadenci označuje za *„nemoc oka, sexuální vystupňování uměleckého voyeurismu,“* (Weir, 1995, online, s. 1). To vše je Pagliovou a i Weirem připisováno výhradně mužské populaci západní Evropy.

Nesnadnost definování dekadence je dána i tím, že tento umělecký směr je založen na paradoxu. *„Nemožnost pochopení a popsání dekadence je její hlavní podstata*.“ (Weir, 1995, online, s. 2) Jak píše Philip Stephan v knize *Paul Verlaine and the Decadence 1882 – 90,* dekadentní umělci si libovali v *„nepřetržitém paradoxu. Jelikož se* (nebyli) *schopni rozhodnout pro jeden ze dvou kontrastů, přijíma*(li) *oba; souhlas*(ili) *s Rousseauovou myšlenkou, že příroda je dobrá a civilizace špatná, avšak upřednostň*(ovali) *vše uměle vytvořené.“* (Stephan, 1974, online, s. 19) Je všeobecně známo, že dekadentní básníci rádi experimentovali s drogami a alkoholem, což jsou člověkem vytvořené stimulující látky, které v jejich poživačích vyvolávají umělé prožitky, takzvané „Umělé ráje“, o kterých Charles Baudelaire dokonce napsal knihu (Baudelaire, 2009).

Stejně tak tito umělci kladli velký důraz na estetiku. Obdivovali složitou architekturu, měli velký cit pro módu a velmi často kombinovali různé druhy umění (například spisovatelé psali velmi zdařilé kritické eseje o malířství či sochařství). Z toho vyplývá, že oslavovali a

dokázali ocenit především takové věci, které byly vytvořené člověkem. Neuznávali přirozené tvary, velebili složité vzory a tvary, dávali přednost uměle navozeným stavům pomocí drog a alkoholu.

Kromě nesnadnosti definice dekadence v literatuře je i velmi sporný její vztah k ostatním uměleckým směrům. Weir poukazuje na fakt, že dle některých literárních vědců má dekadence mnoho společného s romantismem. Pro podpoření tohoto názoru cituje Koenraada W. Swarta, jenž tvrdí, že *„dekadence je pouze konečná fáze romantismu, jež je založena na satanismu, individualismu a estetice, která tomuto směru dala jeho originální výraz.“* (Weir, 1995, online, s. 3) Na základě Swartova názoru Weir poukazuje na důležitost vztahu mezi romantismem a dekadencí, přičemž první je základem druhého. Dekadence je tedy pozdní romantismus devatenáctého století. Jak Weir uvádí *„dekadence a romantismus jsou stejné ve výběru témat a motivů, avšak forma zpracování a styl psaní je odlišuje.“* (Weir, 1995, online, s. 3) S tímto postojem souhlasili i literární kritikové devatenáctého století, kteří tvrdili, že *„dekadence je melancholie romantismu zasazená do moderního prostředí Paříže 19. století.“* (Stephan, 1974, online, s. 29) Weir v návaznosti na vztah dekadentů s předešlou generací také zmiňuje, že dle dekadentů je moderní člověk schopen cítit a prociťovat víc, než jeho předchůdci. Oproti svým předkům lidé nové doby v čele s dekadenty ženou své vnímání do extrémů, *„až do chvíle, kdy se nám chce zvracet.“* (Weir, 1995, online, s. 26)

Avšak na podstatu dekadence existuje mnoho názorů, které se navzájem vyvracejí. Kromě výše zmíněného tvrzení, že dekadence je založena na romantismu a že následuje a prohlubuje jeho zásady, lze v odborné literatuře najít i taková přesvědčení, která tvrdí, že dekadence je reakcí na romantismus.

Takové stanovisko zaujali například Philip Stephan (1974) a A. E. Carter, kterého Stephan ve své publikaci cituje. Tvrdí, že oproti romantickým spisovatelům, kteří oslavují přírodu jako dobrý a dokonalý element a odsuzují civilizaci jako něco krajně špatného, stojí dekadentní umělci, kteří přírodu vnímají jako něco primitivního, špinavého a podřadného. Carter a Stephan jsou toho názoru, že záliba dekadentů v uměle vytvořených objektech, jež vnímají jako vrchol umění a krásy, naprosto vyvrací romantické zásady a tím pádem dekadence není pokračovatelem, nýbrž opakem romantismu.

Ve většině dekadentních děl je kladen důraz na novodobost. V dílech absolutních básníků je zobrazován život moderního člověka a jeho prostředí. Spisovatelé *„sice vidí morální degeneraci člověka, ale zároveň je fascinují jeho nové možnosti v novém vzrušujícím*

světě." (Stephan, 1974, online, s. 29) V básních dekadentů je velmi často zmíněna technika a město s jeho předměstími a čtvrtěmi, kde básníci žili. To je patrné například z Verlainovy tvorby, kdy se čtenář v jedné z básní ocitá v jedoucím vlaku, z jehož okna lze pozorovat výdobytky industriální doby. *„Ve čtverci okénka divoce utíkají/ vzdálené krajiny, pole a louky s háji,/ jezírka, obilí, vysoká stromoví/ a v tomto víření jako proud bouřlivý/ v úprk se dávají i sloupy telegrafní,/ jichž dráty napjaté jsou nekonečnou básní.// Kotel je přetopen, kouř pachem uhlí čpí/ a jako kdyby se zuřící zástupy/ v těžký boj vydaly, hluk stroje srdce svírá./ A náhle v daleku hlas plný něhy zmírá."* (Verlaine, 2007, s. 110) Na druhé straně, tak aby dostáli dekadentnímu paradoxu, jsou však všichni absolutní spisovatelé nedůvěřiví ke změnám; *„píší a v podstatě obdivují moderní vymoženosti a moderní styl života, avšak jejich dílo většinou končí naprostým zničením futuristy ve prospěch ‚zpátečníků'."* (Stephan, 1974, online, s. 29)

Při snaze o definování místa dekadence v literární historii tedy máme přinejmenším dva odlišné názory. Jedna skupina kritiků tvrdí, že dekadence má vztah s minulostí a romantismem, ze kterého vychází. Druzí jsou přesvědčeni, že dekadence je zaměřena na budoucnost, vše nové a moderní. Tím se z ní stává reakce na romantismus, což dalo základ avantgardnímu umění. Jak z těchto rozporů vyplývá, dekadence vyvolává silné a naprosto protichůdné reakce nejen u čtenářů-laiků, ale i u literárních kritiků.

Stephan dále ve své knize vysvětluje, že *„nemožnost definovat dekadenci spočívá v neuchopitelnosti podstaty slova, které tento specifický umělecký směr označuje."* (Stephan, 1974, online, s. 20) Dekadence má dva významy: 1) sestup, pád, klesání - dekadentní básníci měli za to, že jejich generace/ lidstvo je v úpadku, libovali si v tom, že budou poslední svého druhu, cítili se tak exoticky; 2) nejlepší svého druhu - i tato definice se shoduje s charakteristikou dekadentů, neboť ve svých verších napodobovali klasická antická díla, jež byla považována za ideál a vrchol literatury. (Stephan, 1974, online)

Weir tvrdí, že *„chceme-li dekadenci definovat, vždy ji musíme dát do kontextu s jiným slovem, které bude dekadencí (úpadkem, regresí) negováno"*. (Weir, 1995, online, s. 26) Avšak řekneme-li, že význam slova leží v negaci jiného výrazu, k definici dekadence v literatuře nám to nijak nepomůže. Nejlépe se nám to podaří, použijeme-li několik výrazů, na kterých se většina literárních kritiků při charakteristice dekadentních textů shoduje.

Při snahách o definici dekadence se velmi často objevuje tvrzení, že v dekadentních dílech stojí umělé nad přirozeným. Texty se vyznačují perverzí a morbiditou, což je ve své

podstatě také nepřirozený, umělý a extrémní zájem. Dále jsou při popisu dekadentních děl použita taková slova jako: přebytek, nezřízenost, extravagance, sexualita, nekontrolovatelnost, extrém, síla, preciznost, rozklad, klesání. (Weir, 1995, online, s. 2, 3; Stephan, online, s. 19) Jak dále uvádí Weir, dekadenci lze spojovat se *„sociální úpadkem, dějinným pesimismem, rasovou degenerací a kulturním zdokonalením.“* (Weir, 1995, online, s. 10)

Pro dekadentní spisovatele je také typický obdiv k historii – dávnověku, starověku. Své básně psali klasickými verši, přičemž v tomto ohledu byli svázáni staletou literární tradicí. Redefinovali starověký Řím, jenž vnímali jako symbol úpadku. Toto město se pro ně stalo předlohou moderní dekadentní Paříže, jež byla dle Balzaca evropským centrem nemravnosti 19. století. Starověký zhýralý a zkažený Řím se tak stal častým motivem v dekadentních dílech. *„Vytvořili tím vlastní město, vyhovující jejich zkaženým nárokům.“* (Stephan, 1974, online, s. 19)

Kromě záliby v historii je pro dekadentní spisovatele typická i úzká provázanost s dalšími druhy umění - především malířstvím, sochařství a hudbou. Například Baudelaire psal velmi zdařilé kritiky obrazů, jež jsou do dnešní doby stále aktuální a respektovány uměleckou obcí.

Typické dekadentní pojetí je následující: *„transpozice umění, porovnání a přirovnání života k umění a ne naopak, bolestně citlivé vnímání, intenzita umělecké zkušenosti, jež je tak intenzivní, že jde za hranice lidského chápání a hlavní myšlenka, že pocit a cit je jazykem umění.”* (Stephan, 1974, online, s. 41) Dekadentní básně zobrazují *„zhýralost v jejím nejhorším a nejintenzivnějším stadiu.“* (tamtéž, s. 42) Jazyk absolutních básníků je velmi bohatý – používají cizí jména (Bathylle, Thrace), termíny z hudebního názvosloví (tamburína, flétna, kastaněty) a názvy květin (růže, lilie, narcisy). Všechny tyto charakteristiky lze nalézt v následující Verlainově básni: *„Strůjci serenád a s nimi/ jejich krásky z dlouhé chvíle/ pod větvemi zpěvavými/ vedou řeči pošetilé.// Tyrcis s Amintou tu vládnou,/ s věčným Klitandrem zde civí/ Damis, jenž dá mnohou chladnou/ ukrutnici v rondel tklivý.// Jejich půvaby a čilost,/ kamizolky, krinoliny,/ jejich smích a rozpustilost,/ jejich měkké modré stíny// víří, hýří za extase/ růžové a šedé luny/ mandolina zpívá blaze,/ s vánkem se jí chvějí struny.//* (Verlaine, 1958, s. 37) Taktéž se v jejich básních velmi často objevuje do té doby částečně tabuizovaný motiv homosexuality (viz. kapitola 4.1)

2.3 Francouzské literární prostředí v období dekadence

Ve Francii na konci devatenáctého století vycházelo mnoho novin a literárních časopisů. My se v této části naší diplomové práce zaměříme především na dva poetické časopisy, jež byly publikovány ve stejný rok stejným nákladem – *La Chat Noir* a *La Nouvelle Rive Gauche.* Oba časopisy zmiňujeme především proto, že jsou nejčastěji označovány za nejdůležitější vydavatele francouzské dekadentní poezie devatenáctého století. (Stephan, 1974, online)

V *La Nouvelle Rive Gauche* jeden z přispívajících básníků oznámil, že *„básníci nové doby neradi pracují na základě předem připravené metody, místo toho raději skládají verše den za dnem"* (Stephan, 1974, online, s. 34) tak, jak jim život přináší nové zážitky a prožitky. Toto prohlášení dokonale vystihuje dekadentní tvorbu a přístup jejích autorů k životu a literatuře.

V čísle, jež vyšlo 5. ledna 1883, se poprvé objevují básně Paula Verlaina „Horatio" a „Klaun", které přináší nový a svěží náhled na milostnou poezii. Oproti jiným básníkům jeho doby Paul Verlaine nahlíží na otřepaná témata milostné poezie s ironií, přičemž lze leckdy zaznamenat dokonce i výsměch.Všeobecně lze v poezii vydávané v časopise *La Nouvelle Rive Gauche* vypozorovat antiromantické snahy, které ústí ve výsměch naivním a romantickým básním předešlé éry a masově oblíbené literatuře vydávané v devatenáctém století. To jsou přesně takové principy, jaké zastával i Paul Verlaine.

Časopis *La Chat Noir* se zaměřoval především na humornou poezii. Básně nebyly tak revoluční a odvážné jako v *La Nouvelle Rive Gauche*. Taktéž se objevovala ironie, k níž se přidávala politická satira s přilehlými celostránkovými karikaturami. I přes to, že literární časopis *La Chat Noir* nedosáhl takového renomé jako *La Nouvelle Rive Gauche*, je třeba jej zmínit, především proto, že v něm vycházely básně méně známých dekadentů. Důležitým faktem je, že v tomto časopise vycházely kritické statě o Verlainovi. Všeobecně lze říci, že básně publikované v *La Chat Noir* většinou popisovaly *„bohémský život spisovatelů společně s jejich odmítáním majetku a zmiňovaly dění v městských čtvrtích, které vydavatelství obklopovaly."* (Stephan, 1974, online, s. 35)

Výše zmiňované literární časopisy hrály na tehdejší francouzské literární scéně velmi významnou roli, neboť kolem sebe soustřeďovaly lidi s podobnými názory. Problém tehdejších dekadentních spisovatelů byl, že pro ně bylo obtížné nalézt spisovatele stejného

smýšlení a ražení, se kterými by následně mohli vytvořit literární skupinu lidí, kteří se navzájem podporovali, inspirovali a přinášeli nové impulzy k tvorbě. Básníci tvořící v duchu dekadence byli většinou lidé, kteří se přestěhovali do Paříže z vesnic či malých měst. První věcí, o kterou se ve francouzském velkoměstě snažili, bylo nalezení bydlení, práce, atd. Existence výše zmíněných časopisů byla pro začínající básníky velmi důležitá, neboť jim alespoň částečně zajišťovaly pracovní místa, finanční zdroj a místo k publikaci.

26. května 1883 uveřejnil Paul Verlaine svůj sonet „Skleslost“, jež je považován za počátek dekadentní poezie tak, jak ji známe dnes. Na tomto místě je však nutno podotknout, že již několik měsíců před ním existovaly básně vyznačující se dekadentní vnímavostí. Verlaine by proto neměl být považován za zakladatele nové školy. Tento autor je spíše *„vynikající postava vybraná k reprezentaci umělecké hnutí, které již nějakou chvíli existovalo.“* (Stephan, 1974, online, s. 42)

3 CHARLES BAUDELAIRE - PRVNÍ Z PROKLETÝCH

Baudelaira lze dle mnohých kritiků považovat za zakladatele moderní poezie. V souladu s tímto tvrzením je i studie *Několik „Prokletých básníků"* F. X. Šaldy, kde se o Baudelairovi tvrdí, že se tento básník *„vymkl i romantismu i realismu básnickému: razil poezii novou dráhu. (...) Jsme zde rozhodně blízcí tomu, čemu říká abbé Brémond „čistá poezie." (...) Poezie stává se oblastí nového duchového poznání, novým zrcadlením určitého druhu a způsobu."* (F. X. Šalda, 1930, s. 10)

Baudelairův přínos literatuře je nesporný. Z jeho díla čerpali inspiraci mnozí básníci. Ti z jeho tvorby převzali přesahy, zdůrazňování, nevšední kontrasty, narušený verš, stupňování napětí oddalováním hlavní myšlenky, proměnu jednoho konkrétního předmětu na jiný, který vyjadřuje jeho náladu (u Baudelaira je tento jev patrný v básni v básni „Spleen"). *„Když nízká obloha jak černé dřevo víka/ nám leží na duchu jak nuda s nemocí/ když kalný horizont nás úzce obmyká/ svým světlem, černějším než světlo půlnoci,// když země změnila se takřka na vězení,/ kde bloudí Naděje jak plachý netopýr,/ jenž bije bojácným svým křídlem do sklepení a jenž se potácí jak vyplašený výr."* (Baudelaire, 2001, s. 106) Ve chvíli kdy je obloha v úryvku vybrané básně přirovnávána k černému víku lze zaznamenat pocity tíhy, útlaku, nemožnosti úniku a tmy. Veskrze jsou to všechno nelibé dojmy, které udávají tón následujícím veršům. Ty nám dávají nahlédnout do básníkovy duše zatížené nudou a nemocí. Kromě proměny nebe v tíživé víko, se podobně chmurně mění i země ve vězení, ve kterém je naděje chycená do pasti a bezcílně bloudí po nevábném prostoru. První předmět je základem pro následující, který je vždy o tón chmurnější. Baudelaire tak postupně vygradoval všechny dojmy, které byly na začátku básně pouze naznačeny. Báseň končí naprostým zmarem: *„A průvod bez hudby a bez bubnů se vleče/ mou duší; Naděje je mrtva. Zbyl jen hněv."* (Baudelaire, 2001, s. 106) Baudelairův styl a vliv na další spisovatele možno rozeznat v *„motivu laskání ženských vlasů; v rychlé, nenadálé a nereálné změně úhlu pohledu a v šokující kombinaci sexu a smrti.*" (Stephan, 1974, online, s. 6)

3.1 Život dle Baudelaira

„A jak já dychtil žít a užít!" Kapitolu o Baudelairově životě začínáme právě touto větou, již si básník zapsal do svého deníku (Baudelaire, 1947, s. 65), neboť jsme přesvědčeni, že dokonale vystihuje jeho přístup k bytí. Osudy a zážitky tohoto muže na sebe mnohdy braly extrémní podobu. Baudelaire si zvolil cestu rebelství, což je v mládí jistě velmi vzrušující

pocit, avšak s přibývajícími léty se vzrušení vytrácí a na řadu přichází směšnost a dětinskost. Proto na sklonku básníkova života nalézáme muže majícího manýry nevyrovnaného a všemi pohrdajícího chlapce zničeného drogovou závislostí a depresemi. Ve svém životě se nejvíce ze všeho bál nudy, dělal možné i nemožné proto, aby ji ve svém životě poznal co nejméně.

„Ale v té hromadě fen, opic, supů, hadů,/ pantherů, šakalů, škorpionů a můr,/ chrochtavých, štěkavých, řvavých stvůr, /v nečistém zvěřinci neřestí bez příkladu,// je jedna strašlivá, trůnící nade všemi!// (…) // *Toť Nuda! – V očích pláč, bezděčný, každou chvíli,/ sní o popravištích, v mhách kouříc huku svou."* (Baudelaire, 1962, Předmluva, s. 12)

3.2 Baudelairův původ

„Opravdu půvabný je život jedinou věcí: půvabem hry. Leč je-li nám jedno, zda vyhrajem či prohrajem...?" (Baudelaire, 1947, s. 32)

Charles Baudelaire se narodil devátého dubna roku 1821 v Paříži Francoisovi a Carolině Baudelairovým. Když se Charles narodil, bylo jeho otci okolo šedesáti let. Patřil tak do „starší" generace, jejíž mravy byly založeny na přísných společenských pravidlech. Tím byl položen základ básníkově eleganci a zdvořilosti, kterou mu v pozdějších letech jeho přátelé – literární bohémové – vyčítali jako přemrštěnou pózu. Ovšem nebylo tomu tak, Baudelaire byl v starosvětském duchu vychováván od nejútlejšího věku a i přes to, že jeho a otcův společný čas byl vyměřen na pouhých šest let básníkova života, převzal z otcovy uhlazenosti víc, než by kdo čekal. Jemné chování bylo přirozeným projevem Baudelairovy osobnosti.

Básníkova matka, která byla o třicet čtyři let mladší než Baudelairův otec, se narodila v Londýně. Díky tomu Charles velmi dobře ovládal angličtinu. To mu později usnadnilo práci na překladech svého „duchovního bratra", jak se o něm sám vyjádřil, Edgara Allana Poea. Americkým autorem byl v jistém období svého života téměř posedlý.

Po otcově smrti zůstal malý Baudelaire pouze se svou zbožňovanou matkou, kterou však ve své divoké dospělosti dokázal neuvěřitelným způsobem týrat a ničit. Ona a později i Jeanna Duvalová byly jeho jedinými láskami, od kterých se nikdy nedokázal úplně odpoutat a které jej po celý život ovlivňovaly. Baudelairova matka o sebe velmi pečovala, byla elegantní, čistá, jemná a vždy upravená. Obklopovaly ji syté parfémy. Troufáme si tvrdit, že právě to

dalo základ Baudelairově velké citlivosti k vůním, jejichž motiv se v jeho básník mnohokrát opakuje a jež se staly nedílnou součástí čtenářova prožitku. Už jako malý spojoval básník vůně s láskou, intimitou a se vším krásným.

Necelé dva roky po smrti svého manžela, se básníkova matka vdala za generála Jacquese Aupicka. Jak uvádí Nezval (1984, s. 33) básník tohoto muže, i přes všechny jeho kvality, *„živelně nenáviděl“*. Z části proto, že na něj žárlil, a z části proto, že tito dva muži byli zcela odlišní. Charlesovo dospívání tak představovalo neustálý boj mezi ním a jeho otčímem. Generál, zvyklý na přísnost a řád, nedokázal a v podstatě ani nemohl pochopit Charlesovu citlivou povahu a touhu stát se umělcem. V literárních sklonech svého nevlastního syna viděl velké nebezpečí. Snažil se z něj vychovat řádného občana se slušnou kariérou, což byl přesný opak toho, jak si svůj život představoval Charles.

V roce 1832 byl pan Aupick povýšen a spolu s rodinou se musel přestěhovat do Lyonu, kde byl dán do Královské koleje (internátní škola), jež byla známá krutými podmínkami a důrazem na kázeň. Již v té době vybočoval z kolektivu svých spolužáků, kteří o něm tvrdili, že je *„praštěný. O přestávkách přednášíval s oblibou verše Hugovy nebo Lamartinovy. Byl to prý hoch hned mystický a hned zase cynický.“* (Porché, 1994, s. 21)

Roku 1836 se manželé Aupickovi spolu s Charlesem vrátili zpátky do Paříže, kde začal studovat na internátní škole Louis-le-Grand. Dle Johnsona (1998) bylo Baudelairovi poskytnuto nejlepší možné vzdělání, neboť obě instituce, které navštěvoval, byly označovány za nejkvalitnější školy té doby. Zpočátku v Louis-le-Grand neměl žádné problémy, časem se však začal bouřit, pohrdal autoritami a díky svému neurvalému chování se pro všechny stal odstrašujícím případem. Vše vyvrcholilo roku 1839, kdy byl z této školy vyloučen. Poté jej soukromě vyučoval jeho profesor filozofie. V týdnu, kdy úspěšně složil maturitu, byl otčím povýšen na generála, čímž pan Aupick, ostatně jako vždy, nad svým nevlastním synem opět triumfoval.

Po dokončení studií si měl Baudelaire vybrat zaměstnání, rozhodl se pro literaturu, což se samozřejmě jeho rodičům nelíbilo. Poprvé se mezi ním a generálem Aupickem strhla otevřená hádka. V této době sice nemohl rozhodovat o svém jmění zděděném po otci, protože ještě nebyl plnoletý, ale v ostatních ohledech se stal svým pánem. *„Jinoch, puštěný do ulic Paříže a zbavený všeho dozoru, maje všechnu volnost, aby se mohl oddat oněm toulkám, které dovedl, začal svůj nezávislý život spoustou neplech, mezi jiným i holkařením.“* (Porché, 1994,

s. 27) Již takto mladý onemocněl pohlavní nemocí (syfilidou), jež mu podlomila zdraví na celý život. *„Z této doby pochází také jeho vlastní epitaf: Zde spí, jenž miloval kdejakou sprostou plínu,/ on proto sestoupil, mlád ještě, v říši stínů.“* (tamtéž)

3.3 Cesta po moři

Baudelaire byl v době svého dospívání neustále mimo domov a veškerý čas trávil v kavárnách společně se svými bohémskými přáteli. Jen zřídkakdy se objevil doma a pokud se tak stalo, vždy z toho vznikla hádka mezi ním a generálem Aupickem. Na jedné z mnoha slavnostních večeří Baudelaire svého otčíma fyzicky napadl, protože jej okřikl za jakýsi neslušný rozhovor. Aupick mu za tento pokus vyťal políček, z čehož mladý výtržník dostal nervový záchvat. Po této události se ukázalo, že společné soužití těchto dvou mužů bylo nemožné. Baudelairova matka a jeho otčím se proto rozhodli, že svého syna pošlou pryč z domu. Uvědomovali si, že Paříž Charlesovy „nebezpečné“ literární choutky jen podporuje, a proto mu jako trest vymysleli cestu po moři do vzdálené Kalkaty. 9. dubna 1841 pod vedením kapitána Saura (Porché, 1994) x Salize (Baudelaire, 2001), přítele generála Aupicka, vyplul z Bordeaux společně s Baudelairem na palubě trojspřežník Paquebot des Mers du Sud, čímž začala nová etapa básníkova života.

Celou dobu, kdy byl na moři a mohl si užívat všeho, co mu tato příležitost nabízí, trucoval a revoltoval. Aniž by si to však uvědomoval, všechny syté vůně, leckdy kruté zážitky a zajímaví lidé, které by jinak neměl šanci poznat, se mu dostali do podvědomí. Cesta po moři se mu stala inspirací a často na ni v depresivní šedi velkoměsta vzpomínal.

„Tam žil jsem v rozkoších a v klidném šťastném štěstí/ uprostřed azuru, vln, záře věčných tich a nahých otroků, svým pižmem páchnoucích,“ (Baudelaire, 1962, b. Minulý život, s. 30)

„Vždy, volný člověče, rád moře budeš mít!/ Máš v moři zrcadlo, zahlédáš duši svoji/ v tom rozvíjení vln, které se věčně rojí,/ a tvůj duch nemůže míň hořkou tůní být.“ (Baudelaire, 1962, b. Člověk a moře, s. 32)

Stejně jako kdysi ve škole, ani tady nezapadl do kolektivu spolucestujících. Po několika nedorozuměních Baudelaire kapitána přinutil, aby jej poslal na zpáteční cestu do Francie.

Dva měsíce po návratu do Paříže se stal Charles plnoletým. To mu dalo pocit sebejistoty a především pravomoci, kterých se jeho rodiče právem obávali. Jakmile dostal majetek, jenž zdědil po otci, odešel z domu. Najal si byt v jedné z nejklidnějších čtvrtí Paříže s úmyslem, že se začne naplno věnovat literatuře. Ovšem nekonečné možnosti, jež mu nabízela nově nabytá svoboda, jej od literární činnosti neustále odpoutávaly. Seznámil se s okruhem umělců, kteří se scházeli v domě malíře *Boissarda de Boisdenier*. S nimi se oddával drogám, především opiu a hašiši, pomocí nichž hledal nové emoce a jiné světy.

3.4 Seznámení s Jeannou

Roku 1841, ve svých dvaceti jedna letech, poznal mulatku Jeannu Duvalovou. Jak uvádí Porché (1994), poprvé ji spatřil v divadelní hře „*Zásady mého strýčka*, hra se zpěvy o jednom dějství...“, kde její postava komorné pronesla jednu jedinou větu. Avšak i to stačilo, aby mladý muž propadl kouzlu Jeanniny temné krásy. Toto setkání dalo smysl jeho básním. Básník potkal svou múzu, jež mu byla po dlouhá léta inspirací.

„Ty, jež v mé srdce nešťastné/ jak ostrá dýka pronikla jsi,/ ty, která překvapilas mne/ jak démonů sbor plný krásy,// jenž srdce zkrotil mi a v něm/ si zařídil i byt i lože./ Ty hanebná, s níž spojen jsem / jak se zločincem jeho nože,// jak s hráčem jeho ruleta,/ jak s opilcem alkohol jeho,/ jak červi s tělem umrlého./ Prokletá, budiž prokleta!“ (Baudelaire, 2002, b. Upír, s. 19)

Jak je z básně patrné, Charles Jeannu miloval i nenáviděl zároveň, znamenala pro něj bídu, nepochopení a neustálé hádky. Oslovuje ji jako hanebnou a přeje si, aby byla prokleta.

V jeho životě se objevila zcela znenadání. Byl jí oslněn a neviděl nic jiného než ji. Přitahovala jej svou zkaženostní. V básni pro přirovnání svého vztahu k Jeanně užívá jiných vztahů. Podíváme-li se na dvojice, o kterých v básni mluví (hráč + ruleta, opilec + alkohol, červi + mrtvé tělo), z všeobecného hlediska, dojdeme k tomu, že konkrétní dvojice se skládají ze závislého na jedné straně a jeho závislosti na straně druhé. Lidé si samozřejmě uvědomují, co jim závislost způsobuje, ovšem ani tak se jí nedokáží zbavit, poskytuje jim potěšení a oni si neumí představit, že by žili bez ní. Stejně tak tomu bylo i se vztahem Baudelaira k Duvalové.

Počínaje rodinným zázemím a láskou jednoho k druhému konče, jejich vztah nebyl vyrovnaný. Charles pocházel z bohaté rodiny, byl to mladý nezávislý muž zvyklý na luxus a

dobré vychování, zatímco Jeanna byla jeho protiklad. O jejím původu (a ani o její smrti) téměř nic nevíme. Vyrůstala mezi nejnižší společenskou vrstvou Paříže, kde se každý staral jen sám o sebe. Již od dětství byla zvyklá využívat druhé ke svému prospěchu. V dospělosti se vžila do role vydržované ženy a prostitutky, jako takovou ji Charles poznal a miloval. Byla jediný člověk, který dokázal tohoto muže ovládnout: „*(...)/ ty, která překvapilas mne/ jak démonů sbor plný krásy,// jenž srdce zkrotil mi a v něm / si zařídil i byt i lože./ (...)*“ (Baudelaire, 2002, b. Upír, s. 19) O tom, zda jej milovala Jeanna, lze pochybovat. Z informací o její osobě vyvozujeme, že kromě sebe nikdy nikoho nemilovala a s Charlesem byla jen proto, že ji finančně podporoval.

Baudelaire, který si i v dobách největší krize, kdy mu byly zabaveny *Květy zla* a na veřejnosti byl vnímán jako vyvrhel společnosti, udržel sebevědomé a povýšené chování, se v Jeannině přítomnosti stával člověkem závislým na jediném pohledu své milenky.

„Byť zachmuřené obočí/ ti dává výraz prapodivný,/ jímž nikoli snad anděl vlídný,/ leč drak mi hledí do očí,// já mám tě rád, má frivolnice, / s prokletou touhou vášnivce,/ s devótností, jež rovná se/ úctě pátera pro světice.// (…)// *Má temná krásko, víc a více/ mě ničíš krutým posměchem,/ leč záhy nato v srdci mém/ tvé oči lunou rozzáří se.// Pod sametové střevíce,/ pod chodidla tvá ze saténu,/ kladu k pocitu radostnému/ svůj osud i své ambice.“* (Baudelaire, 2002, Píseň soumraku, s. 37, 38)

Jeanna nebyla něžná, zamilovaná žena, která by se ke svému milenci chovala s úctou a láskou. Naopak, Baudelaira ovládala a byla na něj zlá. Právě to k ní však básníka přitahovalo. Uvědomoval si, že jeho láska k Jeanně mu nepřinese nic dobrého, i přes to ji podle vlastních slov vášnivě miloval. „*já mám tě rád, má frivolnice,/ s prokletou touhou vášnivce,“* (Baudelaire, 2002, Píseň soumraku, s. 37, 38) Byl ochotný zapomenout na svou pýchu a „*Pod sametové střevíce,/ pod chodidla tvá ze saténu,/ kladu k pocitu radostnému/ svůj osud i své ambice.“* (tamtéž)

Během svého života se básník přinejmenším čtyřicetkrát stěhoval, většinou pro to, aby mohl být Jeanně co nejblíže. Žít však spolu nemohli, neboť každý pokus o společné bydlení skončil hádkou či rvačkou.

3.5 Existenční problémy

Již rok po odchodu z domu se díky svému rozmařilému způsobu života a nicnedělání dostal do finančních problémů, které ho provázely až do smrti. Když se netrápil tím, že se nedokáže soustředit na psaní, lámal si hlavu nad neproplacenými směnkami. *„Po každé věřitelské upomínce napište padesát řádek s nadpozemským námětem, i spaseni budete!“* (Baudelaire, 1947, s. 35, 36) Trpěl paranoiou, v každém člověku viděl věřitele a lichváře, kteří na něm chtěli vymáhat dluhy. Díky tomu byl pod neustálým tlakem, trpěl depresemi a fyzickou nevolností. Velký vliv na jeho špatný stav měl i alkohol, neúměrné množství kávy a především drogy, které pravidelně užíval.

Vše vyvrcholilo roku 1845, kdy se pokusil o sebevraždu bodnutím do hrudi. O jeho motivech a zda se chtěl opravdu zabít se můžeme jen dohadovat. Jisté je, že důležitou roli zde sehrála jeho tíživá finanční situace, deprese a špatný zdravotní stav. Avšak zřejmě mu šlo i o to, aby na sebe upozornil a vzbudil ve svém okolí lítost. To se mu minimálně u matky podařilo. Carolina svého syna přemluvila, aby se vrátil k ní domů, kde se o něj mohla starat. Jakmile se však mladý básník uzdravil, odešel z domova podruhé, neboť drogy a Jeanna jej lákaly zpět k sobě.

„Tak jako anděl z divé říše/ v tvou alkovnu se vrátím tiše/ a vklouznu tam, kde ležíš ty/ pod clonou noční temnoty.// Pak ti dám, krásko málomluvná,/ polibky chladné jako luna/ a v laskání tě jako had/ ovíjet budu napořád.“ (Baudelaire, 2002, b. Návraty, s. 40)

1857 se pro básníka stal zlomovým, neboť mu vyšla jeho dlouho očekávaná sbírka básní *Květy zla.* Avšak jeho finanční situace se tím nijak nezlepšila. Jakožto autor této sbírky byl odsouzen za urážku mravnosti a veřejnost na něj pohlížela jako na zkaženého člověka. *Květům zla* a především odsouzeným básním se podrobněji věnujeme v kapitole 4. 1 „Květy zla”.

Baudelairův zdravotní stav, pokud to ještě vůbec šlo, se nadále zhoršoval, jeho deprese pokračovaly, neustále myslel na sebevraždu a měl halucinace. *„Poznal-li kdy někdo v mládí spleen a hypochondrii, jsem to jistě já.“* (tamtéž) Jako mladý se nakazil syfilidou, trpěl paranoiou, letargií, úzkostmi, migrénami a krajní únavou. Tělo měl oslabené požíváním drog, byl závislý na laudanu, díky čemuž neustále zvracel a trpěl bolestmi hlavy. Trápila jej

nespavost a kožní vyrážka (následek syfilidy). 13. ledna 1860 měl lehký záchvat mozkové mrtvice.

Roku 1863 zkrachovalo nakladatelství Augusta Pouleta-Malassise. Tím se dostal do problémů i Baudelaire, neboť jeho nakladatel byl nucen odevzdat svým věřitelům směnky, které básník podepsal. Snažil se pracovat víc, než jak tomu bylo dříve, ale díky hádkám s redaktory a několika podvodům (např. chtěl prodat jeden svůj článek do více novin) byly jeho snahy neúspěšné. Hádal se nejen s redaktory, ale i se spisovateli a malíři, tedy s přáteli a lidmi, jež jej v Paříži obklopovali. Tímto stavem byl znechucen a stále častěji pomýšlel na odjezd z Francie.

Vše vyvrcholilo roku 1864, kdy odjel do Belgie s představou, že tam uspořádá umělecké přednášky. Avšak v této zemi se setkal s lhostejností a nezájmem. Po třech přednáškách, na které se dostavil jen minimální počet posluchačů, se belgické Umělecké sdružení rozhodlo spolupráci s Baudelairem přerušit. Další zklamání na básníka čekalo v podobě odmítnutí bruselským nakladatelstvím Lacroix, s nímž spisovatel zamýšlel spolupráci. Po zkušenostech s pobytem v této zemi, nesnášel všechno belgické. Veškerou svou zlobu vypsal v nepodepsaných článcích a plánoval knihu *Belgie kouzel zbavená*, kterou, jako většinu svých knih, však nedokončil.

I přes nesnáze, jež v Belgii zažil, tam rok zůstával s nadějí, že sesbírá náměty pro svou zamýšlenou knihu. V Paříži se na něj mezitím pozvolna zapomínalo, avšak v této době vznikla nová skupina mladých básníků „parnasistů“, kteří Baudelairovo dílo uznávali a kteří, jak uvádí Lepape (2006, s. 393), navazovali na básníkovu tvorbu tím, že *„se navrátili k puntičkářské práci s veršem, k serióznímu myšlení, k učené inspiraci, k formální dokonalosti, k řídkým slovům, k nesmlouvavosti, k umění, jež si vystačí samo o sobě a převyšuje svým majestátem nicotnost hmotného světa a jeho nízkých zájmů.“*

Mezi těmito básníky byl i Palu Verlaine, jemuž parnasistické noviny *L´Art* o *Květech zla* uveřejnily tři nadšené články. Baudelaire se však nacházel v tak bídném duševním stavu, že jej pochvala jeho krajana nepovzbudila a nepřiměla vrátit se zpět do Paříže, kde na něj, kromě již zmíněných obdivovatelů, čekaly jen nepříjemnosti spojené s věřiteli.

3.6 Smrt

„Prý je mi třicet let – jenže prožil-li jsem já v jedné minutě tři..., není mi to devadesát?“ (Baudelaire, 1947, s. 46)

V březnu roku 1866 při návštěvě chrámu Saint Loup v belgickém Namuru dostal závrať. Druhý den jevil známky pomatenosti, projevila se u něj afasie a ochrnul na pravou stranu těla. Byl převezen do řádové nemocnice sv. Jana a sv. Alžběty. Jelikož básníkovo neustálé klení pohoršovalo jeptišky, jež ho v nemocnici ošetřovaly, musel být převezen zpět do hotelu. Po několika týdnech, ve stavu, kdy byl schopný cestovat, se vrátil do Francie.

Od jara roku 1867 neopouštěl lůžko, 31. srpna zemřel, pochován byl 2. září na Montparnasském hřbitově, kde nad hrobem promluvili jeho přátelé Théodore de Banville a Charles Asselineau. Pohřbu se zúčastnilo jen pár nejvěrnějších, mezi nimiž nechyběli Verlaine, Fantin a Manet. Jediný uznalý článek vyšel v novinách L´Etendard. (Porché, 1994; Baudelaire, 2001)

„Mé mládí nebylo než dobou nepohody/ a jasné slunce mi jen zřídka zaplálo;/ déšť s bouří natropil v mém sadě tolik škody,/ že plodů růžových mi zbývá pramálo.// A teď se přiblížil již podzim vidin ke mně,/ a já snad lopatu a hrábě abych zdvih/ a znova shrabal prsť té zatopené země,/ po vodě plné děr, jak hroby hlubokých.// Najde však nový květ, o kterém se mi snívá,/ v té půdě smývané, tak jako výspa bývá,/ tajemnou potravu, sloužící květinám?// Čas život polyká – ó běda, třikrát běda! - / a podlý Nepřítel, jak srdce hlodá nám,/ se silný po krvi, co pozbýváme, zvedá.“ (Baudelaire, 1962, b. Nepřítel, s. 28)

Na sklonku života se básník neubránil rekapitulaci své dosavadní existence. Zmiňuje své nešťastné mládí, jež dalo podobu i dalším jeho létům. Nyní se nachází téměř na konci své životní pouti. Uvědomuje si své chyby a přemýšlí o novém začátku, který však v jeho případě není jednoduché zrealizovat, neboť, jeho život je *„zatopená země, (...) plná děr, jak hroby hlubokých.“* Baudelairův významný český životopisec Jan M. Tomeš nazval svou studii o tomto básníkovi *Hořké propasti*. Dle našeho názoru, není pro Baudelairův život a tvorbu výstižnějšího pojmu, tento spisovatel nejednou okusil trpkost společenského i duševního dna, a právě z těchto temných hlubin k nám promlouvají jeho básně.

4 KVĚTY ZLA

„Souhrn jeho zkušeností, kterými je jeho dílo nabito, je takový, že naprosto nechápeme, že mohl být na konci svého života mužem, kterému říkáme „člověk dosud mladý.“ (Porché, 1994, s. 181)

Charles Baudelaire toužil po slávě a spokojenosti se sebou samým tím, že chtěl pravidelně pracovat a publikovat. Dobře si však uvědomoval, že v jeho případě nebude lehké takového stavu dosáhnout: *„Cosi strašlivého mi říká: nikdy. A cosi jiného mi zase šeptá: pokus se.“* (Porché, 1994, s. 151) Avšak ač se o to celý život snažil, nikdy se mu nepodařilo pracovat pravidelně a systematicky. Jeho poezie vznikala pod dojmy konkrétní chvíle. Nebyl typ spisovatele, který si sedl nad čistý papír, začal psát a neskončil, dokud nevytvořil předem stanovený počet stran. V období po vydání *Květů zla* se snažil pracovat uspořádanějším způsobem, ale po čase se jeho nadšení vytratilo a básníkova činnost tak opět začala stagnovat.

Květy zla, Baudelairova jediná sbírka, v podstatě vznikaly celý jeho život. Byl přímo posedlý dokonalostí, každou báseň mnohokrát přepisoval a opravoval. Avšak návrhy ostatních na změnu a vylepšení jej přiváděly v zuřivost, neboť věřil, že sám sobě je tím nejlepším kritikem.

4.1 Květy zla

Svou poezii psal klasickou formou, čemuž odpovídá i fakt, že téměř polovina básní z *Květů zla* má podobu sonetu. Livanský (1979, s. 15) se v úvodním eseji k výboru z Baudelairových básní vyjadřuje takto: *„Veršová technika Baudelairova je obdivuhodně přísná ve své dbalosti o bohatost rýmů, plnost přízvuků, hudební znělost.“* Avšak tento básník nekladl důraz na formu, za nejdůležitější považoval obsah a výsledný dojem. Dbal na přesné umístění jednotlivých slov a pečlivě pracoval s jejich významy, *„usiloval o nalezení absolutního výrazu,* (…)*, jenž by byl s to vyjádřit beze zbytku myšlenku, náladu, pocit.“* (tamtéž) Chtěl ve svých básních propojit všechny obory umění. Snažil se o hudebnost (rytmičnost, znělost, harmonii), plastičnost a barevnost svých veršů.

Květy zla vyšly 25. června roku 1857. Sbírka byla věnována Théophilu Gautierovi. Původní název zněl *Limby*, později *Lesbičanky*. Autorem titulu, pod kterým známe Baudelairovy básně dnes, je francouzský spisovatel a literární kritik Hippolyte Babou.

Již 5. července byl v *Le Figaro* otištěn článek Gustava Bourdina, který proti *Květům zla* útočil. Stejně tak tuto sbírku ve svém článku napsaném pro *Le Constitutionnel* odsoudil Paulin Limayrac. Příznivý článek napsal do *Le Moniteur* Édouard Thierry. Další pochvalné články Baudelairových přátel Barbeye d´Aurevilly (noviny *Le Pays*) a Charlese Asselineaua (*Revue Francaise*) redakce nepřijaly.

20. září 1857 byl projednán spor o *Květy zla*, jehož výsledkem bylo zabavení šesti básní (*Lesbos*; *Prokleté ženy*; *Léthé*; *Té, jež je příliš veselá*; *Klenoty*; *Proměny upírovy*) a pokuta autorovi a nakladatelům. Všechny odsouzené básně mají společný sexuální podtext, jsou velmi intimní a leckde šokující. V další části textu následuje stručný nástin skutečností, jež podle našeho názoru mohly veřejnost devatenáctého století šokovat a které přispěly k zabavení těchto básní.

Lesbos

„Lesbe, ty ostrove horkostí nocí známý,/ kde – planá rozkoši! – si ve svém zrcadle/ zhlížejí těla žen zamilované panny,/ mhouříce unyle své oči zapadlé,/ Lesbe, ty ostrove horkostí nocí známý,// nech starce Platona, ať přísně hledí s výše,/ dosáhneš milosti přemírou laskání,! rozkošný ostrove, ty králi sladké říše,/ a stálým hledáním za miliskování./ Nech starce Platona, ať přísně hledí s výše!“ (Baudelaire, 1962, s. 220, 221)

Ostrov v básni vnímáme jako symbol rozkoše a nezřízenosti, objevují se zde motivy polibků, vzrušení, laskání a sexu. Horké podnebí evokuje vidiny rozpálených vzrušených nahých těl. Atmosféra básně je plná smyslnosti a sexuality.

V první sloce jsme uvedeni na horký ostrov, kde potkáváme nahé ospalé a líně se povalující mladé ženy, jež s láskou k sobě samým prohlížejí svá krásná mladá těla. Ve druhé sloce je osobnost Platona použita k demonstrování protikladu mezi přísnými distingovanými lidmi a mezi těmi, jejichž život je plný živočišnosti a smyslnosti. Na jedné straně (ve výšinách) stojí chladný Platon, jenž se opovržlivě a střízlivě se ze svých výšin dívá na laskající se lidi dole na ostrově.

V básni je zmíněna láska mezi ženami, která byla v době vzniku básně nevídaná a nepřípustná. Motiv lesbické lásky je navíc podtrhnut výběrem místa konání básně. Z ostrova Lesbos pocházela básnířka Sapfó, jež je vnímána jako první historicky dochovaná lesba. Báseň je tedy výběrem místa, motivů a popisem atmosféry šokující.

Prokleté ženy 1

„Běž hledat ženicha a dej, když se ti líbí,/ své srdce panenské v plen jeho laskání;/ přineseš mi sem zpět, zděšena, želíc chyby,/ svá ňadra plná ran po krutém sápání.// (…)// *Nechť naše záclony nás zavřou mimo žití/ a sladká únava dá srdci v míru spát!/ Já chci se, Delfino, v tvých ňadrech utopiti/ a v klíně nalézti jak v hrobě svěží chlad!"* (Baudelaire, 1962, s. 229, 230)

Opět se zde objevuje motiv lesbické lásky. Ženy jsou vnímány jako osobnosti, které si navzájem rozumí, dokáží si projevit potřebnou něhu a správné laskání. Lesbická láska se v básni jeví jako jediná správná možnost, neboť z heterosexuální lásky vychází žena zničená a pohmožděná. Dívky jsou vnímány jako něžné, křehké bytosti, které jsou dány v plen hrubým mužům, kteří dokáží jen ubližovat a sobecky brát, aniž by dávali cokoliv nazpět. V dalších verších téže básně, stejně jako i v jejím názvu, se však objevuje názor většiny společnosti, ze kterého je patrné odsouzení lesbických žen za to, že si výběrem své lásky znemožnily šanci mít dítě. *„- Žalostné oběti s neúrodnými klíny,/ kráčejte, svou cestou do pekel!"*(tamtéž)

Prokleté ženy 2

Opět je zde zachycena lesbická láska, avšak tentokrát jde o vztah mezi více ženami.

„Jak stádo ležíce na zlatožlutém písku,/ k mořskému obzoru zrak točí v zasnění,/ a nohy lnoucí blíž a ruce lnoucí v stisku/ jsou plny sladkých mdlob a trpkých mrazení;" (Baudelaire, 1962, s. 231)

Lethe

V básni se opět objevují motivy sexu, rozkoše, polibků a nahého těla.

„Chci spát, chci spát, spíš spáti nežli žíti,/ a v klamném spánku jak smrt pochybném/ bez výčitek své polibky mdlým rtem/ po krásném těle z mědi rozprostřít ti." (Baudelaire, 1962, s. 62)

Té, která je příliš veselá

Tehdejší veřejnost mohly šokovat verše, ve kterých Baudelaire mluví o své touze mít ženu, jíž je báseň věnována.

„Tak bych se chtěl já jedenkrát,/ za noci, když zní chvíle slastí,/ k pokladům tvého ženství vkrásti,/ bez hluku, podle jako had,// abych ti ztrestal jaré tělo,/ šetřený prs ti rozdrásal/ a v žasnoucí klín se ti vsál,/ až by ti maso zkrvavělo,“ (Baudelaire, 1962, s. 84)

Klenoty

V básni se objevují motivy nahého těla a sexu**,** podrobně ji rozebíráme v šesté kapitole.

Proměny upírovy

Ženu básník popisuje jako hada zmítajícího se na roštu a zmiňuje její ňadra drážděná korzetem. Tato žena jej svádí, dává jeho *„zubům v plen svá ňadra v slastné chvíli,“* (Baudelaire, 1962, s. 239). Po milostném aktu se z ženy stává *„hnisem slizký měch“*. (tamtéž). Opět jsou v básni zmíněny motivy sexu, ňader, vlhkých rtů, nahoty a rozkoše.

Tentýž rok, co vyšly *Květy zla*, bylo Baudelairovi vydáno šest básní z *Malých básní v próze*, několik esejů, nové verše a kritická studie o Gustavu Flaubertovi. Roku 1860 Baudelaire spolu se svým nakladatelem Poulet-Malassisem podepsali smlouvu o vydání spisovatelova čtyřsvazkového díla *Květy zla*; *Umělé ráje*; *Estetické zvláštnosti*; a *Literární studie*. Ovšem krize, jež za tři roky po podepsání smlouvy postihla Malassisovo nakladatelství, jejich plány překazila. Roku 1861 vyšlo u stejného nakladatele druhé vydání *Květů zla* s pětatřiceti přidanými básněmi, šest odsouzených básní však mezi ně zařazeno nebylo. Ty, jak uvádí Lepape (2006), vyšly zásluhou Malassisse ještě za básníkova života ve výboru nazvaném *Trosky*.

Nakladatel Michal Lévy, jenž v roce 1863 koupil všechna práva na Baudelairovy překlady Poeova díla, po básníkově smrti zakoupil i práva na zbytek původní tvorby tohoto spisovatele. V průběhu let 1868 až 1870 poprvé vydal kompletní dílo Charlese Baudelaira v

5 SMYSLOVOST

Baudelairovo dílo vznikalo za extrémních podmínek drogového opojení, které působilo především na básníkovo smyslové vnímání. Tím nám tento autor ve svých básních předává zkušenosti se světem, kde, v porovnání s normálním prostředím, je vše intenzivnější, pestřejší a sytější. Slova do svých básní volil velmi pečlivě, kladl důraz především na obsah a básnickou myšlenku, přičemž za jednotlivými výrazy lze hledat hlubší význam, který je skryt v našem nitru. Velmi často si hraje s barvami, zvuky a vůněmi, díky čemuž je vytvořena neopakovatelná pestrá atmosféra, kdy je všechno v harmonii, vše na sebe navazuje a doplňuje se, tato jednota je velmi výrazná především v básni „Spojitosti“.

„Příroda, to je chrám se živým sloupovím,	
*kterým se chvílemi **změť** tichých hlasů nese,*	(sluch)
a lidé chodí tu v tom symbolovém lese,	(zrak)
bdělými pohledy se sklánějícím k nim.	(zrak)
*Jak dlouhé ozvěny, které **se z dálky mísí***	(sluch)
***v** tajemnou, hlubokou a temnou **jednotu**,*	
objemnou jak ta tma a jak to světlo tu,	(zrak)
*tak vůně, barva, zvuk též **odpovídají si**.*	(čich, zrak, sluch = jednota)
Jsou vůně čerstvé tak jako líčko dítěte,	(čich)
s libostí hoboje a se svěžestí trávy,	(sluch, čich)
a jiné, vítězné, mdlé, těžké, prokleté,	(čich)
s rozpínavostí drog, které nic nezastaví,	(všech pět smyslů)
tak ambra, kadidlo a různé silice,	(čich)
ve kterých pějí duch a smysly žíříce.“ (Baudelaire, 1962, s. 20)	

Poznámka: tučně zvýrazněná slova vyjadřují jednotu celku, podtržená slova působí na naše smysly.

Celý svět a všechno, co je v něm, je v podstatě jeden celek. My ovlivňujeme svět kolem nás a naopak naše konání a existence jsou ovlivňovány prostředím, ve kterém žijeme. Na začátku básně se ocitáme v přírodě, tedy v prostoru, který je pro člověka přirozený.

Chvíle, které zde strávíme, by pro nás měly být posvátné. Tak to chápal i Baudelaire, který ji přirovnává k chrámu. Nacházíme zde klid a vyrovnanost, vše tu má své místo a nic nenarušuje jednotu času a prostoru. Jednotlivé části se navzájem ovlivňují, doplňují se a *„odpovídají si“*. Sledujeme-li dlouhé ozvěny, o nichž se básník zmiňuje v druhé sloce, uvědomujeme si pospolitost a synergii prostoru kolem nás (a v nás). To nás uklidňuje a my se tak vědomě stáváme součástí *„tajemné, hluboké a temné jednoty“*.

V této básni je velmi důležité působení na smysly, to text posunuje dál za hranici lidské mysli a nutí tak čtenáře vnímat jeho obsah intuitivně a pomocí vlastních prožitků, které se slovy dají popsat jen velmi těžko. To je patrné ve třetí sloce, neboť každému z nás líčko dítěte evokuje něco jiného a nepopsatelného. Stejně tak je tomu i se zvukem hoboje či se svěžestí trávy. Všeobecně se dá říci, že pocity navozené těmito přirovnáními jsou příjemné, ale jejich pravá podstata je těžko zachytitelná.

Baudelaire je mistrem okamžiku. Skutečnosti, o kterých v básních mluví, dokáže popsat velmi působivě. Žil heslem: *„Děj dýchej ovzduším a prostředím.“* (Baudelaire, 1947, s. 34) Z tohoto citátu, ve kterém nás zaujalo především sloveso *„dýchej“*, bychom rádi dále vycházeli, neboť básník, díky své matce, která o sebe velmi pečovala a jako pravá Francouzka používala syté parfémy, si s vůněmi již od dětství spojoval příjemné pocity. To se promítlo i do jeho poezie, ve které jsou čichové vjemy nejdůležitějším elementem.

Je všeobecně známo, že paměť a čich spolu úzce souvisí. Pomocí pachů si dokážeme vybavit situace, které se udály před mnoha lety a jednotlivé vůně máme spojené s konkrétními osobami a zážitky. Nejen Jeannin exotický vzhled Baudelairovi připomínal cestu po moři, v básních je to především vůně milenčina těla, která v něm probouzí vzpomínky na daleké kraje:

„Když večer v podletí, k snům oči přimhouřeny,/ chtiv dýchám zvláštní pach na žhavém prsu tvém,/ vídávám před sebou se vinout šťastnou zem,/ mámenou nebesy se sluncem beze změny:// mdlý ostrov, prostřed vod v svou lenost pohroužený,/ rodící stromoví se sladkým ovocem,/ a muže siláky, ač štíhlé v těle svém,/ a přímé, bezelstné, div vzbuzující ženy.“ (Baudelaire, 1962, b. Exotická vůně, s. 47)

Kromě vůně Baudelaira k Jeanně poutaly i její husté tmavé vlasy, které, stejně jako většinu ostatních motivů, o kterých se v básních zmiňuje, vnímal všemi smysly. Hladil je a nechal si je klouzat mezi prsty, čichal k nim, obdivoval jejich krásu.

„Ó rouno, bujně se až k šíji kadeřící! (zrak)
Ó lesklé prstence! Mdlá vůně! Závrati! (zrak + hmat, čich)
Chci vzkřísit v alkovně, tmou noci černající, (zrak)
dnes večer vzpomínky v té temné hřívě spící (čich, vzpomínky = vnitřní zrak)
a jako šátkem jí v ní budu mávati.“ (hmat)
(Baudelaire, 1962, b. Vlas, s.48)

V básni zachycené milenčiny vlasy čiší nespoutaností a energií. Nejprve je vnímá zrakem, neboť jej lákají svým leskem. Hmatem pak zkoumá jejich tvar a texturu. Následně k nim přičichá a jejich vůně mu poskytuje intenzivní pocit, který mu způsobuje závrať. Díky tomu je unášen do sfér mimo realitu - v tomto případě do vzpomínek na místa, kde byl šťastný.

„Afrika s Asií, žár jejich nyvých pouští,/ vzdálený, daleký, již skoro mrtvý svět,/ žije v tvých hlubinách, ty lese vonných houští!“ (tamtéž)

V době, kdy napsal tuto báseň pro něj kraje, které na svých cestách viděl, byly téměř mrtvé, avšak vůně Jeanniných vlasů mu je připomíná, čímž o své vzpomínky nepřichází a kdykoliv si příjemné pocity může znovu připomenout. V dalších verších popisuje krajinu, již mu milenčiny vlasy evokují. Jsou použita slova, která navozují syté pocity, jež opájí a naplňují. Vše je idylické, dokonalé a obohacující, je nastolena harmonie a spokojenost.

„Hle, přístav šumící, kde se má duše spájí (sluch)
opojným hlaholem, barvou a parfumem, (sluch + zrak + čich)
kde lodi po móru a zlatě sklouzávají, (zrak)
vztahují paže z vod a dlouze objímají
svit čisté oblohy s tím věčným plamenem.“ (zrak) (věčný plamen = světlo, teplo, bezpečí,
(tamtéž) jistota)

Díky skutečnosti, že byl Baudelaire zkušeným poživačem opia a dalších látek, které prohlubovaly vnímavost, dokázal chápat svět smysly velice intenzivně, živelně, instinktivně a pravou podstatou své osobnosti, jež nebyla nezatížena rozumem. Své básně psal tak, aby prohloubil čtenářovu vnímavost způsobem, jakým to jemu činily drogy. Při čtení je kladen důraz na lidskou intuici, díky čemuž se posouvá rovina reálného vnímání až za hranice lidské mysli, tím se mezi ním a textem vytváří zcela osobitý a velmi intimní prožitek.

6 SMYSLNOST

Není divu, že Baudelaire svou poezií společnost devatenáctého století šokoval. Jeho básně jsou plné erotických motivů, nahých těl, prodejné lásky a zkaženosti. Vybíral si tabuizovaná témata, nebál se psát o lásce mezi ženami, popisoval milostný akt s prostitutkami, veřejně opěvoval těla svých milenek... Jeho básně nabízejí atmosféru plnou smyslnosti a vzrušení, která je, stejně jako působení na smysly, velmi intenzivní. Povedlo se mu dokonale propojit obě tyto sféry, takže smyslnost i smyslovost se tak stávají jedním pojmem. Intimní chvíle nevnímá pouze jako tělesnou záležitost, okamžiky se svými milenkami vnímá celou svou osobností. Nejvýraznější básní z tohoto okruhu je dle našeho názoru báseň nazvaná ***Klenoty***, v níž je přímo popsaný milostný akt. Avšak, jak je pro Baudelaira typické, tělesno je zde v pozadí, důraz je kladen na pocity a atmosféru chvíle.

„Má drahá, svlečena, mi chtěla vyhovět,/ jen v špercích zvonících se položila líně,/ a tato skvělá zbroj jí dala pyšný vzhled,/ jaký v svých šťastných dnech má maurská otrokyně.// Když mi ten kamenný a zlatý třpytný svět/ svůj cinkot posměšný za tance vrhá zticha,/ jsem nad tím zvučením u vytržení hned,/ a já mám k smrti rád, kde zvuk se v světlo míchá.// Tak ležíc dala se mnou tedy milovat/ a shůry divanu se usmívala stále/ k mé lásce hluboké, jak jenom moře snad,/ vzpínající se k ní tak jako ke své skále.// Své oči hroužíc v mé jak tygr krocený,/ střídala polohy s mdlou tváří každou chvíli,/ a cudnost s chlípností ty její proměny/ vždy novým půvabem a kouzlem obdařily.// A ruce s nohama a stehna s kyčlemi,/ jak olej nahládlé, jak labuť rozvlněné,/ před zrakem vidoucím jen míhaly se mi/ a ňadra se břichem, ty hrozny vinice mé,// (...)// A když se smířila pak lampa se skonem/ a pokoj v temnotách jen krb již ozařoval,/ kdykoli s úpěním se plamen zvedl v něm,/ vždy tu pleť ambrovou svou krví zaplavoval.“ (Baudelaire, 1962, s. 38)

Z básně je patrné, že se rád nechával svádět pohledem na nahé ženské tělo. Milenčiny pohyby jsou popsány jako líné, to v nás evokuje pocit pomalých a klid budících gest. Avšak v tomto případě jde o takzvaný „klid před bouří“, kdy je každá vteřina nabitá vzrušující energií. Milenčina nahota vyžaduje sebevědomí, což, jak chápeme z básně, jí nechybělo, neboť nespěchala, aby se zakryla, a naopak si pomalu vychutnávala kouzlo své smyslnosti a svůdnosti. Její nahota spolu se šperky působí vznešeně, nedotknutelně, luxusně a svádivě. Zároveň lze vnímat kontrast mezi přirozenou lidskou nahotou a přepychem šperků, které jsou

označeny za zbroj. Tato metafora napovídá, že jejich hlavní úlohou bylo zaútočit na básníkovu pozornost. Měly jej přilákat, svést a porazit.

Konec druhé sloky končí tím, že *„zvuk se v světlo míchá.“* (Baudelaire, 1962, s. 38), dochází tak k prolnutí a splynutí sluchového a zrakového vnímání. V této části básně dosahuje chvíle svádění vrcholu. Jeanna pak básníkovi dovolila, aby se s ní miloval, čímž jsou jasně určeny role: Jeanna je dominantní, Charles submisivní. Baudelaire byl jejím pyšným vzhledem oslněn, svůdnost a smyslnost jí propůjčovaly moc a autoritu. Během milostného aktu se usmívala, avšak nebyl to úsměv zamilované ženy, Jeanna dobře věděla, kam až sahá její moc, a tento pocit nadřazenosti se promítl i do výrazu její, který kontrastuje s hlubokou vášní Baudelairovou, jenž se své milence zcela oddal.

Stejně jako všechny ostatní básně, i zde Baudelaire působí na smysly a využívá lidskou vnímavost. Zrakem si lze prohlížet Jeannino nahé tělo ozdobené třpytivými šperky, jejichž zvonění se jakoby vysmívá básníkově hlubokému citu a vytržení. Dále je zmíněna souhra zvuku a světla, úsměvy, pohledy z očí do očí, výrazy tváře a pohyby milujících se těl. Vzájemné působení a souznění těchto motivů propůjčují básni důvěrnou atmosféru, která pak společně s poslední slokou končí v tichém temném pokoji, který je ozařován jen tlumeným světlem dohasínajícího ohně. Po chvílích absolutní intimity a rozkoše následuje klid, naplnění a spokojenost.

6.1 Krása

Baudelairův smysl pro estetiku a vše krásné byl mezi jeho současníky vyhlášený a jeho názory v této oblasti byly velmi uznávané. Krásu hledal ve všem kolem sebe, tedy i v takových věcech, kterými ostatní lidé opovrhovali a které jim přišly ošklivé. Preferoval nedokonalost, asymetrii, přirozenost a originalitu. Do svého deníku (1947, s. 35) si poznamenal, že *„co není lehce deformováno, je jako bez citu.“* Tentýž přístup u něj nalézáme i v hodnocení ženské krásy, kdy dokonalou tvář označuje za nudnou a za svůdný považuje takový obličej, který vyjadřuje smutek a tesknotu. Neměl rád veselé ženy, radost považoval za vulgární projev osobnosti a naopak melancholii označoval za vznešenou.

„Jak zkamenělý sen jsem krásná, smrtelníci!/ A můj prs, o který se každý zraní hned,/ má vnukat básníku vždy lásku na pohled,/ jak hmota mlčící a nic se neměnící.“ (Baudelaire, 1962, b. Krása, s. 35)

Krása by bezesporu měla evokovat pozitivní pocity, avšak v této básni tomu tak není. Krása zde sama sebe označuje za zkamenělý sen, ten je bez citu, studený, nehybný a bez života, jen těžko si jej lze spojit s něčím příjemným. Slova vyjadřující vlastnosti kamene zároveň vyjadřují Baudelairovo pojetí dokonalé krásy, který ji považoval za nelidskou, umělou a nepřirozenou. Tím, že Krása promlouvá k smrtelníkům, dává najevo, že ona je věčná a neměnná a že její posluchači a obdivovatelé jsou pouze prchavými pojmy. Z jejího postoje lze cítit odměřenost, nadřazenost a nedostupnost. Je nebezpečná a tím i vzrušující, očekává a je přesvědčena, že ji bude každý obdivovat. K ničemu se nevyjadřuje a tím si ponechává tajemnost a nedostupnost.

„Jak nechápaná sfinx, já trůním v oblacích,/ k bělosti labutí mám srdce sněhobílé;/ co ruší linie, mi není nikdy milé,/ a nevím, co je pláč, a nevím, co je smích.“ (Baudelaire, 1962, b. Krása, s. 35)

Opět připomíná svoji nadřazenost a vznešenost, vždy je lepší než ostatní, je dokonalá a totéž čeká od druhých, to je však mezi „obyčejnými smrtelníky“ nereálné. Krása je bez emocí, nikdo neví, co si myslí a co od ní může čekat. Lidé tak musí být ostražití. Místo toho, aby jim poskytovala uvolnění a radost, je stresuje.

Celkově je z básně cítit chlad, odcizení, umělost, nepřirozenost, nedosažitelnost, monumentálnost a nebezpečí. Krása je tedy něco, co je hodné obdivu, avšak reálnou, přirozenou a hlubokou lásku je možné nalézt pouze v lidské nedokonalosti. Baudelaire v ženách hledal tajemství a vzrušení, byl přesvědčený, že krásné ženy jsou hloupé a povrchní, a tudíž jej nemohly uspokojit.

6.2 Ženy

„Žena je opakem dandyho. Proto tedy musí vzbuzovat hrůzu. Žena hladoví a chce jíst, žízní a chce pít, a tak dále. Krásné vlastnosti! Žena je přirozená, jinak řečeno odporná.“ (Porché, 1994, s. 125)

Jak vyplývá z úvodního citátu, Baudelaire neměl o ženách valné mínění, i přes to měly v jeho životě a především v jeho tvorbě významnou roli. Z jeho poezie je zřetelně cítit touha po něze, čistotě a bezpodmínečné lásce, jakou poznal v dětství u své matky. Avšak jeho milenky byly pravým opakem jeho představ. Většina žen, se kterými měl milostný poměr, byly prostitutky žijící v opovržení a špíně. Svou situaci Baudelaire komentuje slovy nechuti, lítosti a zmaru.

„Mně z objímání nahých žen/ ruce jak zraněné se třesou.// (...)// Spalován touhou po kráse,/ čest nejvyšší nebudu míti:/ propasti jméno propůjčiti,/ která v mou hrobku změní se." (Baudelaire, 2002, b. Nářek jednoho Ikara, s. 73)

„Když s hroznou Židovkou jsem spal z milostné nouze,/ tak jako mrtvola s mrtvolou svlečenou,/ já uvažoval jsem nad láskou prodejnou/ o smutné kráse žen, tak vzdálených mé touze. // Já představoval si tu krásu majestátní,/ pohled, v němž snoubí se oddanost s půvabem,/ korunu kadeří, sycenou parfémem,/ šťasten, že vzpomínka mi pravou lásku chrání." (Baudelaire, 2002, b. Když s hroznou Židovkou, s. 21)

S ženou v básni měl sex bez citu, spal s ní jen pro ukojení tělesné potřeby. Oba dva přirovnává k mrtvolám, což budí dojem odevzdanosti osudu, nechuti, zmaru, nicoty a hnusu. Místo toho, aby si užíval intimity chvíle, byl de facto nepřítomen duchem a přemýšlel nad osudy prostitutek, které v něm budily lítost. Místo uspokojení, kvůli kterému k ženám chodil, jej chvíle s nimi strávené plnily pocity smutku. Jediné, v čem viděl svou záchranu, byly vzpomínky na jeho družku, která mu poskytovala *„pravou lásku"*. Byl si vědom toho, že mu jeho životní situace a způsob jakým žil nedokáže splnit vytoužený ideál, tedy vztah s jednou ženou, která by byla jemná a křehká a která by jej milovala.

Avšak náš názor je takový, že na svůj stav byl již natolik zvyklý, že jej nedokázal opustit a že jakmile by měl žít pouze s jednou ženou, která by byla schopna mu poskytnout to, co celý život hledal, stejně by nebyl spokojený. Nakonec by se vrátil zpět mezi prostitutky. Ačkoliv se snažil, aby se názorům okolí nepoddával, přeci jen se pod tíhou všeobecných představ o tom, co je správné, považoval za člověka zkaženého. Nedokázal si připustit, že mu takovýto způsob existence vyhovuje. Tento rozpor mu nedovoloval žít v jednotě, a tak jeho život dostal podobu neustálého boje mezi tím, co bylo všeobecně uznávané, a mezi tím, co jej naplňovalo.

6.3 Obrazy Jeanny Duvalové v Baudelairových básních

„Já v stálých výpadech se plazím za tebou,/ tak jako k mrtvole se plazí červi tmou,/ a vzývám i ten chlad, ty stvůrná ukrutnice,/ pro který líbíš se mi, krásná, ještě více.“ (Baudelaire, 1962, b. Ó, já tě zbožňuji, s. 50)

Básník měl ve svém životě jistě spoustu milenek, nicméně jeho poezie byla ovlivněna především Jeanne Duvalovou, která pro něj symbolizovala temnotu, pesimismus a hořkost.

Básník s ní měl ze všech svým milenek nejdelší vztah a i přes to, že se několikrát rozešli, jejich osudy byly navzájem propojeny až do jeho smrti. Jeanna byla typem ženy, které mu imponovaly. Měla tmavou pleť, husté černé vlasy, velké oči, hubenou postavu s úzkou hrudí a širokými boky. V *Útěšných maximech o lásce* Baudelaire radí mladým básníkům, aby si vybírali hubené ženy, protože *„Kyprá žena je sice někdy rozmarným potěšením, ale hubená je studnice temných rozkoší.“* (s. 13) Co však básníka k Jeanně přitahovalo a poutalo nejvíc, byla její temná, divoká a pesimistická povaha, která mu byla velmi blízká.

„Že budeš hodná, jedno mně je!/ Buď krásná, smutná. Slzy tvé/ zvýší přec půvab obličeje/ jak déšť, když na květu se chvěje,/ jak řeka v poušti šedivé.// Líbí se mi, když do radosti/ ti vpadne náhle příval zla,/ když srdce tvoje hrůzu hostí/ a když se nad tvou přítomností/ vznáší černý mrak minula.// Líbí se mi, když z tvého víčka/ řine se vlahá záplava/ a byť i ruka má tě hýčká/ úzkost tvá jak nářek sýčka/ neštěstí nová svolává.“ (Baudelaire, 2002, b. Smutný madrigal, s. 70)

Pesimistickou a temnou Jeanninu povahu dokazuje i způsob, jakým k této ženě Baudelaire ve svých básních promlouvá: *„Má lásko jediná, tvůj cit si vyprošuji/ z dna temné propasti, kam srdce spadlo mi.“* (Baudelaire, 1962, b. De profundis clamavi, s. 59) *„Ty, jež v mé srdce nešťastné/ jak ostrá dýka pronikla jsi,/ ty, která překvapilas mne/ jak démonů sbor plný krásy,/ (...) Ty hanebná, s níž spojen jsem/ (...) Prokletá budiž prokleta!“* (Baudelaire, 2002, b. Upír, s. 19) *„Ty božstvo podivné, tak temné jako tma,/(...) zplozenko půlnoci s vranýma bokama,// já radš než opium a hašiš modlo má/ mám elixír tvých úst a nedal bych ho za ně;/ (...) Černýma očima, okýnky nitra svého,/ dšti na mne menší žár, ztlum, běse sílu jeho,“* (Baudelaire, 1962, b. Sed non satiata, s. 52) *„po chuti spi či kuř, mlč, němá na hodinu,/ a v žalost propadlá, svou smutnou hlavu věs!// Takovou mám tě rád!(...)/ pak, dýko rozkošná, již ze své pochvy lez!// Zažehni světlem lamp svou hroznou zřítelnici!/(...) Mne blaží všechno tvé, tvá vzteklost i tvůj žal;“* (Baudelaire, 1962, b. Posedlý, s. 73).

Z veršů lze rozpoznat básníkův hluboký cit k této ženě, kterou vnímal jako oporu ve svém neštěstí. Viděl v ní záchranu ze zklamání a ze svých melancholických stavů. Ve spojitosti s Jeannou zmiňuje převážně černou barvu, temnotu, žal, smutek a vztek. Taktéž je patrný fakt, že vůdčí osobností v jejich vztahu byla ona. Baudelaire v básních většinou vystupuje v roli muže, který si vyprošuje milenčin cit. Síla Jeanniny osobnosti a její autorita mu jistě imponovaly, neboť potřeboval mít vedle sebe někoho, kdo dá jeho životu směr, podrží jej v těžkých chvílích a bude mít pochopení pro jeho depresivní stavy.

7 PAUL VERLAINE

„Nerozlišeně leží v něm vedle sebe, ano víc: v sobě nejvyšší i nejnižší, vzlet duše a svoboda srdce i otroctví neřesti, krása i ohyzdnost, vášeň snu i smysl skutečnostný." (F. X. Šalda, 1930, s. 14)

Na úvod ke kapitole o Paulu Verlainovi jsme použili slov F. X. Šaldy, neboť jsme toho názoru, že se mu francouzského dekadenta podařilo zachytit v jeho pravé podstatě. Paul Verlaine, stejně jako literární hnutí, jehož se stal čelním představitelem, je těžko uchopitelný pojem. Snoubí se v něm čistota a něha jeho zženštělé povahy s hrubostí zvířete mnohokrát vyvolaného absintem. Ojedinělá kombinace opozit z něj pak vytvořila básníka s originálním a neopakovatelným hlasem. Každá jeho báseň se něčím odlišuje od té předchozí a i té, co následovala. I přes to, že v jednotlivých básních zachytil Verlaine jiný kousek své mnohovrstevnaté osobnosti, mají jeho verše jedno společné: psal básně, *„které víc sugerovaly a zpívaly než přemýšlely a sdělovaly, které jako by byly složeny z písmen místo z not, ze slov místo taktů. Sémantika slov v těchto básních byla až něčím druhotným, hlavní byla jejich zvuková stránka."* (Zábrana in Verlaine,1958, s. 7)

Podobné tendence lze spatřit i v básníkově životě, kde se rozum mnohdy poddal dojmu a atmosféře určité chvíle. Paul Verlaine byl veskrze člověk, jenž kladl pohnutky srdce nad rozum. A jelikož bylo jeho srdce plné vášní, jež ho smýkaly z jedno extrému do druhého, byl jeho život i dílo plné nevyzpytatelných zvratů a neočekávaných rozhodnutí.

7.1 Idylické dětství

Paul Verlaine se narodil 30. března 1844 v Metách. Zde strávil část svého dětství, na které velmi rád vzpomínal a které si postupem života až nezdravě zidealizoval. K tomu měl dle všeho hned několik důvodů. Nejmladší léta jeho života se nesla ve velmi poklidném duchu. Jeho rodiče Nicolas a Stéphanie Verlainovi patřili díky otcově vojenskému postu k vyšší společenské třídě a o peníze neměli nouzi. Žili v blahobytu a dle všeho v této rodině nechyběly ani velmi vřelé a láskyplné vztahy.

Paul byl jediným vlastním a dlouho očekávaným dítětem, proto se mu zajisté dostalo velmi intenzivní péče. Někteří literární kritici jako například William John Robertson jej dokonce označují za *„rozmazleného miláčka své příliš benevolentní matky."* (Robertson,

2009, online) Troufáme si tvrdit, že právě tato skutečnost dala základ jeho velmi složité povaze plné protikladů. Již od útlého věku měl vše, co si přál, a mohl si dělat cokoliv, co ho napadlo. Kdykoliv tuto rodinu viděli příbuzní, byli šokováni, jakým způsobem malý Paul s rodiči jednal a jak je měl omotané kolem prstu. Díky tomuto způsobu výchovy se z Verlaina stal naprosto nezvladatelný a rozmazlený člověk, který se staral jen své vlastní potřeby. V době, kdy se autostylizoval do nezávislého jedince a kdy by se tudíž měl umět o sebe postarat sám, velmi často spoléhal na své rodiče a jejich (zejména finanční) pomoc. To, že v dospělosti očekával ve všem mu vycházející prostředí, na které byl zvyklý z dětství, se mu nakonec stalo osudným.

Další důvod, proč se Verlaine tak rád vracel do časů svého dětství byla i jeho sestřenka. Nicolas a Stéphanie Verlainovi kromě Paula vychovávali svou neteř Élisu Moncombleovou. Tato slečna se dle všeho stala Paulovou první láskou. *„Chudáček sestřenka Élisa! Znamenala v mém dětství, na jehož hrách se dlouho podílela, obzvlášť sladké chvíle.“* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 22) Élisa byla jedna z mála žen, ke kterým si Verlaine vybudoval velmi hluboký vztah a ke kterým se v nejtěžších chvílích svého života vracel. Kromě Élisy a jeho matky to pak byla jeho manželka. S tou se sice rozvedl, avšak i poté ji velmi často vyhledával a prosil o pomoc a podporu. Verlainův vztah k těmto ženám byl stejně nevyzpytatelný jako jeho povaha. Spisovatelova matka, stejně jako Élisa a jeho manželka byly nuceny snášet jeho proměnlivé nálady, kdy se láskyplná vyznání střídala s nadávkami a mnohdy i fyzickými útoky. (V březnu 1885 byl dokonce soudně uznán vinným za ublížení na zdraví, kterého se dopustil vůči své matce.)

Velký zlom v životě Verlainovy rodiny nastal v roce 1851, kdy se společně přestěhovali do Paříže. Hlavní město Francie na budoucího spisovatele zprvu neudělalo valný dojem. Toto místo, které dle jeho dětských představ mělo být postavené ze zlata a drahého kamení, na něj v prvních chvílích působilo špinavě a smutně. Avšak poté si na velkoměsto zvykl a začal nacházet jeho půvaby. Při cestování v pozdějším věku se pak neubránil srovnávání Paříže s ostatními místy, z čehož mu francouzské velkoměsto vycházelo jako nejlepší a nejzábavnější místo s vysokou kulturou, plné filozofů a zajímavých lidí. Kdekoliv jinde mu chyběly pověstné francouzské kavárny a intelektuální prostředí, o čemž se mnohokrát zmiňoval v dopisech svým přátelům. Za všechny jmenujme například dopis příteli Edmondu Lepelletierovi, ve kterém mu Londýn v porovnání s Paříží připadal placatý *„jako nějaká černá štěnice! (...) Čtyři nebo pět kaváren, kde se dá pít (a to by se jim ještě Battur*

smál), ostatek samé dining-rooms, *kde se nepije, a* coffee houses*, odkud je spiritus i špiritus pečlivě odstraněn."* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 47)

Svá studentská léta prožil na Bonapartově lyceu, což byla internátní škola. Právě v této chvíli, kdy se poprvé ocitl bez rodičů a jejich láskyplného a přesto přísného dozoru, začal objevovat „zakázaný svět". Díky tomu ve svých čtrnácti letech začal kouřit, pít alkohol a chodit za školu. Jeho studijní léta jsou kromě výše zmíněného spojená s pro nás daleko důležitějšími aktivitami. Právě v této době totiž začal s poznáváním velkých literátů jakými byli například Baudelaire či Banville[1]. *„Můj první, zcela první čtenářský zážitek (...) představovalo první vydání* Květů zla *(...). Není třeba říkat, že jsem neměl nejmenší představu, co znamená tato poezie (...), a tak jsem tu knížku zhltl, aniž jsem cokoli pochopil, leda že se tam mluví o „zvrácenostech" a občas i o... nahotě (...)"* (Verlaine, 2003, s. 193)

Po přečtení Baudelaira a dalších jemu podobných spisovatelů a pod intenzivními dojmy, které jejich poezie skýtá, se Verlaine ve čtrnácti letech rozhodl stát se jedním z nich. Proto také v tomto věku učinil rozhodnutí napsat Vicotru Hugovi dopis, ve kterém mu poslal jednu ze svých prvních básní nazvanou „Smrt". Výběr tématu nás může vzhledem k Verlainově nízkému věku zaskočit, avšak smrt je ve Verlainově tvorbě jedním z ústředních motivů. Toto téma jej pronásledovalo celý život.

„Na můj život pad/ spánek černý, dlouhý:/ Jděte, jděte spát,/ naděje a touhy!// Nic už nevidím,/zapomnění kryje/ dobré i s tím zlým.../Smutná historie!// Kdosi houpá mnou/ v hloubi temné skrýše/ jako kolébkou.../ Tiše! Tiše! Tiše!" (Verlaine, 1958, s. 64)

Většinu veršů, jež vznikly v průběhu Verlainova dospívání, později ve věku dvaceti let vydal pod názvem *Saturnské básně.* Kniha nevzbudila mnoho pozornosti. Tehdejší kritika Verlainovu prvotinu přijala velmi chladně, přičemž *„napsala, že pan Verlaine nemá příliš velký talent a že z něho sotva co bude."* (Zábrana in Verlaine, 1958, s. 9) Jak dále Jan Zábrana ve své předmluvě k Verlainovým *Písním beze slov* podotýká *„o knize se tradičně tvrdívá, že je prosáklá mnoha literárními vlivy a že Verlainovy pozdější jedinečnosti je v ní málo."* (Zábrana in Verlaine, 1958, s. 9) Avšak již tato první sbírka obsahovala tak významné a

[1] Théodore de Banville – francouzský spisovatel žijící v devatenáctém století; jeho dílo bylo velmi uznávané jeho současníky; psal o způsobech života Pařížanů, skici známých osobností a příběhy na pokračování; díky svému dílu se stal přítel mnoha významných osobností Francie devatenáctého století, mezi které patřil například i Victor Hugo (wikipedia.org)

krásné básně jako například „Podzimní píseň” či „Serenáda”, jež zaujímají přední místa ve výběru z jeho díla.

Po složení maturity v roce 1862 začal studovat na právnické fakultě, avšak zakrátko jej toto studium přestalo bavit a nastoupil *„do zaměstnání, nejprve u jedné pojišťovny, poté na pařížské radnici.”* (Kopta, Vladislav, 1968, 126).

7.2 Dospívání mezi pařížskými intelektuály

Po roce 1862 se začal pohybovat mezi umělci a intelektuály, kteří se scházeli v té době velmi vyhlášeném salonu Ricardových. Kromě toho chodil na koncerty a divadelní hry, tiskl své první básně a kritické statě o Baudelairovi, ve kterých mu vyslovil obdiv a úctu, a tím se*„takřka programově hlás*(il) *ke svému učiteli.“* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 126) O tom svědčí následující Verlainovy úvahy nad Baudelairovými *Květy zla „Podle mého soudu bude musit dějepisec naší epochy, nemá-li být neúplný, pozorně a zbožně listovat v této knize, jež je kvintesencí a takřka krajním koncentrátem celého jednoho živlu tohoto století.”* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 27) Jak je možné z těchto slov vytušit, Baudelaire měl na utváření Verlaina-básníka velký podíl. Ačkoliv jsme v úvodu k Verlainově životě naznačili, že jeho nevyzpytatelnost a ojedinělá kombinace opaků z něj činí jedinečného autora, v jistých okamžicích lze z jeho básní cítit trochu starosvětského a zároveň prokletého Baudelaira.

Baudelairovy verše jsou typické sytými vůněmi, sexuálními motivy, sílou okamžiku a intenzivním působením na lidské smysly. Něco podobného můžeme nalézt i v některých Verlainových básních, jednou z takových je například „Kythera“

„Růžové keře ovívají/ hry lásky, jež tu úkryt mají,/ a toho ticha co tu je!// S vůní těch růží u altánku/ mísí se v lehkém letním vánku/ voňavka, kterou miluje.// Jak očima mi slibuje,/ sladce mě uštknou její ústa/ zimničnou slastí, která vzrůstá.// Ledový šerbet vzpružuje,/ když rty nám pod plameny zbělí/ abychom v lásce neumdleli.” (Verlaine, 1958, s. 36)

Ve Verlainově básni lze vnímat spoustu jevů, jež působí na naše smysly. Nejintenzivnější jsou vůně. Při čtení veršů můžeme cítit růže, jež v sobě skrývají mnoho různých esencí. Také je zmíněn ženský parfém, který jistě vyvolává příjemné pocity. K tomu lze připočíst vůni letní krajiny a vůně těl obou milenců.

Kromě čichu báseň působí i na hmat a zrak. Dává nám pocítit dotek rtů, který vyvolává *„zimničnou slast“* (Verlaine, 1958, s. 36) a nechává nás nahlédnout do ženiných očí, které ledasco slibují. Všechny prožitky pak tvoří hřejivou, smyslnou a intimní náladu, která je ukryta hluboko v nás. A ačkoliv pro každého čtenáře znamená něco jiného, výsledek je pro všechny stejný. Během i po přečtení básně v nás panují příjemné, důvěrně známé a přirozené pocity.

Rok 1867 byl pro básníka velmi náročný, neboť v únoru zemřela jeho milovaná sestřenice Élisa. *„Sestřenko Eliso, jež spíš jsi sestrou byla/ a snad i něčím víc, ó ty jsi přivolala/ období nešťastné tím, že jsi odešla -/ odešla navždycky.”* (Verlaine, 2007, s. 420) a v září se konal pohřeb Charlese Baudelaira - jednoho z jeho největších literárních vzorů. Na konto této smutné události Verlaine napsal: *„Jeho smrt, ač nikoho nepřekvapila, se bolestně dotkla všech, kdo mají dosud v srdci lásku k vysoké literatuře a velké poezii. (...) Jeho zázračně čistý styl, jeho skvělý, pevný a poddajný verš, jeho mocná a subtilní imaginace a především možná ta vždy vybraná, často hluboká a občas krutá senzibilita, o níš svědčí i jeho sebemenší práce, zajišťují Charlesu Baudelairovi místo mezi nejčistšími a nejslavnějšími zjevy dnešní literatury.”* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 27)

7.3 Mathilde Mautéová a Arthur Rimbaud

Mathilde: *„Co se stalo? Co bylo příčinou mého neštěstí, mého zlomeného života a později i smutné a dobrodružné existence Verlainovy? Rimbaud! Absint...!”* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 42)

Verlaine: *„Zde je na místě říci beze vší zaujatosti, jež se po těch více než dvaceti letech zmírnila, že mne ta nešťastnice za celý svůj nudný měšťácký život nikdy nepochopila.”* (Verlaine, 2003, s. 220)

Paul Verlaine se se svou budoucí manželkou Mathilde Mautéovou poporvé setkal v intelektuálním prostředí salonu Niny de Callias. V té době bylo básníkovi dvacet tři a Mathilde pouhých čtrnáct let. Ta se o jejich prvním setkání vyjádřila následovně: *„V okamžiku, kdy jsme se chystali k odchodu, vešel Verlaine. Nezdálo se, že by si mne všiml; mně připadal ošklivý, špatně oblečený a jakoby chudý. To byl můj první dojem, bohužel však neměl dlouhé trvání.”* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 28)

Paul Verlaine nebyl hezký, svůj nevšední výraz umocňoval i tím, že si čas od času hladce oholil hlavu a bradu, poté mu v tváři zůstalo pouze jeho velmi husté obočí, jež skrývalo trochu šikmé, malé a pichlavé oči. Mnoho lidí jeho vzhled odpuzoval. Například matka jednoho z Verlainových přátel jeho vzhled přirovnala k orangutanovi. Tento fakt však jeho mladičké budoucí ženě očividně nevadil. Naopak, k tomuto nehezkému muži cítila něhu a lítost, proto se k němu snažila chovat obzvlášť mile.

Díky výše zmíněnému slečně Mautéové chvíli trvalo, než se do básníka doopravdy zamilovala. Kdežto Verlaine se do Mathilde zamiloval na první pohled. Jejich setkání a především Mathilde sama básníka dle jeho vlastních slov *„naplnila pocitem poklidné radosti a svěžesti překypující nevinností a prostotou."* (Verlaine, 2003, s. 221) Toho večera se s absintu ani jiného alkoholu k všeobecnému překvapení svých přátel nedotkl. *„Absint coby „opuštěná ctnost" se mi za to později zle odvděčil."* (Verlaine, 2003, s. 221)

Od chvíle, kdy Mathildu spatřil, se snažil s pitím přestat. Na jistou chvíli v tom byl úspěšný. Dokonce se mu podařilo Mautéovi přesvědčit o tom, že s alkoholem nemá žádný problém. Takže ve chvíli jejich svatby jeho nastávající manželka ani její rodiče netušili, kdo jim v podobě Verlaina přichází do rodiny.

Zde bychom rádi zmínili absolutní rozdílnost povah, zkušeností a životních stylů obou mladých lidí. Verlaine, jenž byl od svých sedmnácti letech v pařížských nevěstincích jako doma, se jistě musel u předmanželských čajových dýchánků mnohokrát pozastavovat nad Mathildinou naivitou. Ze všech situací, kdy se ukázala Mathildina nevědomost, jmenujme tu nejextrémnější. V nestřežené chvíli si mladí lidé dali lehký polibek na ústa. Druhý den nato začala Mathilde mluvit o výbavičce, jménu a pohlaví děťátka, které se jim z tohoto počinu narodí. Na to konto napsal Verlaine následující verše: *„Ty chtěla bys děťátko mít/ a receptu máš pouze půli./ Nestačí jenom políbit/ se předem, tomu cíli kvůli,/ jestliže chceš děťátko mít.// Nelze přec tak doslova brát/ to čisté ideální přání,/ neb v světě platí jiný řád./ Ten chce, abych svou příští paní/ dřív před oltářem šel si brát."* (Verlaine, 2007, s. 128)

Mathilde a Paul se vzali 11. srpna 1870. Dle názoru mnohých literárních kritiků se období zásnub a následující rok po svatbě dá počítat za jedno z nejklidnějších a možná i nejšťastnějších období básníkova života. V tomto časovém úseku vznikla dle slov Jana Zábrany *„jeho nejvyrovnanější a nejnadějnější kniha* 'Blahá píseň'*"* (Zábrana in Verlaine, 1958, s. 10), kterou napsal pro svou manželku. Zábrana se o této sbírce a autorově životním

období vyjadřuje následovně: *„Tehdy se představa a skutečnost jeho života přiblížily nejvíc. Domníval se, že teď je člověkem, který drží své štěstí v rukou."* (Zábrana,1958, s. 10) I pro samotného Verlaina byla tato knížka stěžejní. Na několika místech se ve své *Zpovědi* zmiňuje o tom, že ze všech sbírek je *Blahá píseň* jeho nejmilejší. *„Od počátku jsem měl zvláštní zalíbení v té obyčejné, prosté sbírce básní, do níž jsem vložil celé své očištěné srdce..."* (Verlaine, 2003, s. 226)

„Měla by tato knížka malá,/ v níž láska nadějí je mi,/ zvyšovat i tvé trápení,/ když právě ty ses láskou stala?// Má být ve chvíli výsostné/ zlá roztržka tou krutou cenou,/ jež moji něžnost vyděšenou/ do tvého lože zažene?// Protože usmála se jednou/ po skončení té bouře zlé/ budoucnost, jež má na čele/ korunu sluncem prosvětlenou,// doufejme, drahá, doufejme!/ I šťastní, jistě jasné je ti,/ budou nám záhy záviděti,/ jak milovat se budeme." (Verlaine, 2007, s. 101)

Jejich manželské štěstí trvalo pouhý rok, který byl však pro oba a obzvláště pro citlivého básníka něčím nadpozemsky čistým a krásným. *„Už celý rok mám jaro ve své duši/ s tou věčnou zelení nového dne./ Tak jako plamen oheň neutiší,/ ani můj ideál mi nezhasne."* (Verlaine, 2007, s. 125) Navzdory posledním slovům básně, všechny ideály, které mladí manželé Verlainovi do svého společného života vložili, se zhroutily. Díky Verlainově alkoholismu se jejich soužití stávalo především pro maloměšťácky vychovávanou Mathilde utrpením, které nedokázala pochopit, natož se s ním vyrovnat. Hádky a fyzické útoky se jí staly denním chlebem.

Verlainova manželka byla v duchu své výchovy povahou velmi naivní a křehká, pro všechny chtěla jen to nejlepší, stylizovala se do role zachránkyně, světice a trpitelky. Verlaine byl oproti ní opravdové zvíře v lidské podobě, jak se o něm několikrát sama zmínila. Ve svých potřebách a vystupování byl drsný, primitivní, přímočarý a sobecký. *„Po dvou dobrých letech* (jejich ročních zásnub a roku manželství) *se z Verlaina stalo zlé, nenávistné, surové, stále opilé stvoření, lhář, zbabělec, pokrytec plný temné a rafinované zloby. Užíval své inteligence, jen aby ubližoval. (...) Rok ráje, rok pekla a neustálého utrpení, taková byla dvě léta mého manželství."* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 42)

K jejich problémům nepřispěl ani fakt, že mladí manželé bydleli u Mathildiných rodičů. Mautéovi byli bohatí měšťané se světonázory typickými pro jejich společenskou třídu. Do této společnosti Verlaine se svou divokou a nevyzpytatelnou povahou a sklony

k alkoholismu ani v nejmenším nezapadal. Spisovatel měl špatný vztah především se svým tchánem, kterým pro jeho úzkoprsost a konvencemi svázané uvažování opovrhoval.

Jestliže výše popisovaná životní situace nebyla pro Mautéovi a Mathildu příjemná, poté se dá říci, že rok 1871, kdy Verlaine obdržel dopis od Arthura Rimbauda, se pro tuto pařížskou smetánku stal cestou do pekla. Rimbaudův dopis na Verlaina zapůsobil tak silným dojmem, že se tohoto mladého nadaného básníka kdesi z Ardenských lesů rozhodl pozvat do Paříže. Z básní, které Rimbaud v tomto dopise Verlainovi poslal, jmenujme například „Vyjevence".[2] Právě Rimbaudovy neobyčejně unikátní a originální verše byly důvodem, proč se Verlaine po poradě se svými literárními přáteli rozhodl mladého venkovana pozvat do Paříže. Dokonce se dohodl s rodiči své ženy, aby mohl hosta ubytovat právě u nich.

Rimbaudův příjezd a pobyt u Mautéových byl od začátku komplikovaný. Verlaine se rozhodl vyzvednout Rimbauda na pařížském nádraží, avšak v davu lidí se tito dva muži minuli a Verlainovi nezbylo nic jiného, než se vrátit o samotě domů. Tam na něj čekal prapodivný výjev - mladý Rimbaud sedící v jídelně a rozmlouvající s jeho ženou, tchánem a tchýní. *„Nevím proč, ale představoval jsem si básníka docela jinak. Tenkrát to byl chlapec se svěží boubelatou tváří dítěte a velkým kostnatým a jakoby nemotorným tělem mládence, který ještě roste. Mluvil přeskakujícím, mutujícím hlasem se silným ardenským přízvukem, málem dialektem."* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 40) Rimbaud se postaral o mnoho pozdvižení a Mautéovým působil spoustu nepříjemností a škod, proto musel jejich dům po třech týdnech opustit.

Tato situace rozhodně nepřispěla ke zlepšení vyhrocených vztahů v domě Mautéových. Hádky, výčitky a fyzické útoky se neustále stupňovaly. Navíc se Verlaine nechal strhnout Rimbaudovou nekonvenčností, živelností a zvířeckostí. Oba bohémové společně pořádali divoké pochůzky Paříží, kdy jim velmi často dělal společnost absint, na kterém se Verlaine stával den ode dne závislejším. Možný komentář k této životní etapě lze spatřit v následujících Verlainových verších: *„Piješ, hrůza hrůz, skoro jako já./ Piju, hanebnost, víc než ústa tvá./ Takový život vyhovuje zvěři.../ Bláhová, bláhová žena, jež věří."* (Verlaine, 2008, s. 79)

Ve stejném roce, ve kterém přijel Rimbaud za Verlainem do Paříže, se narodil Verlainův syn Georges. Avšak ani narození jejich prvního a jediného dítěte nepomohlo

[2] viz. Příloha A

mladým manželům zachránit jejich skomírající manželství. O několik měsíců později za velmi bizarních okolností odjel Verlaine s Rimbaudem znenadání do Bruselu.

Rimbaud: *„'Paříž se mi zprotivila. Jedu do Belgie.'" (...) „Tak pojeď se mnou!"*

Verlaine: *„Ale, hochu, co tě to napadá, mám nemocnou ženu. Zrovna jdu do lékárny."*

Rimbaud: *„Dej už pokoj s tou svou ženou. Pojeď, povídám ti. Jede se."*

A tak jsem přirozeně jel s ním."

(Kopta, Vladislav, 1968, s. 43)

7.4 Verlaine s Rimbaudem na cestách

Poté, co se Mathilde dozvěděla o Verlainově a Rimbaudově útěku do Bruselu, rozhodla se tam odjet též. Její komentář k této cestě dle našeho názoru naprosto přesně vystihuje Mathildinu osobnost a její uvažování, kdy se stylizovala do role trpitelky a světice. *„Dnes mohu říci, že tato cesta byla z mé strany aktem pouhé oddanosti. Už celý rok jsem neustále trpěla; byla jsem terčem násilností, urážek a všemožného špatného zacházení a žila jsem ve strachu o život svého dítěte, který byl zrovna tak ohrožen jako můj."* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 44)

Mathilde se svého muže snažila přemluvit k ukončení vztahu s Rimbaudem a navrhovala mu společnou cestu do Nové Kaledonie. Od této země si slibovala šanci pro zlepšení jejich manželství a nový začátek společného života. Dokonce byla ochotná nechat jejich tehdy devítiměsíčního syna u Mautéů a cestovat pouze s Verlainem a pomoci mu vrátit se zpět do důstojného a správného života po jejím boku. Verlaine na její návrh zpočátku kývnul, avšak cestou vlakem zpět do Francie na jedné ze zastávek z ničeho nic vystoupil, osočil Mathilde z toho, že jej donutila opustit Rimbauda, a utekl. Od té doby se manželé neviděli.

Verlaine s Rimbaudem se po pár měsících života v Bruselu rozhodli odjet do Londýna. Zde se Verlaine živil vyučováním francouzštiny, avšak tento příjem byl nestálý a na jejich alkoholické nároky leckdy nestačil. Společný život obou spisovatelů tak byl díky tomu plný hádek, extrémních nálad a zvratů. Mladý Rimbaud nepracoval vůbec, Verlaine, jak již bylo zmíněno výše, jen občas a s nejistým výsledkem. Z valné části je tak živila Verlainova matka,

která svému synovi každý měsíc posílala peníze. Od chvíle, co se Verlaine rozhodl žít s Rimbaudem, až do konce své smrti trpěl finančním nedostatkem.

Soužití těchto dvou poetů Jan Zábrana přirovnává k *„přátelství psa a kočky, vody a ohně"* (Zábrana in Verlaine, 1958, s. 10). Oba byli vznětliví, citliví a ve svém chování nevyzpytatelní. *„Rimbaud, pro něhož nebylo na světě, čím by se spokojil, který všechny jistoty odvrhoval, jehož zavilost se musela vylít do života, když se mu zdálo, že v poesii není schopen realisovat to, oč mu jde, - a na druhé straně trpný, rozmarný, žensky měkký Verlaine, který naopak jistotu, klid a bezpečí přivolává a schraňuje, který propasti a zoufalství života odzpívá a konejší svou poesií."* (Zábrana in Verlaine, 1958, s. 10) Společně prožívali velmi náročné okamžiky, kdy se veselost střídala s nenávistí a hádkami. Takto vyhroceným situacím v dobrém nepřispíval ani fakt, že oba měli narušené běžné vnímání a prožívání, neboť oba pili nadmíru absint a nepřirozenými cestami se pomocí opiátů snažili hledat nové způsoby vnímání světa, které posléze zachycovali do svých básní.

V období společného života s Rimbaudem napsal Verlaine svou nejvýznamnější a dle mnohých literárních kritiků i nejlepší básnickou sbírku *Romance beze slov*, kde *„slova nadobro ztrácejí váhu, odcházejí kamsi do pozadí mezi kulisy a sama se kulisami stávají, vyznívají v obluzující nápěv vytřeštěného prožitku okamžiku."* (Zábrana in Verlaine, 1958, s. 11)

Verlaine v básni „Básnickém umění"definuje zásady, jež jsou dle něho k tvorbě moderních a kvalitních veršů zapotřebí. V poezii chce *„Především hudbu!... vzdušnou melodii."* (Verlaine, 1958, s. 23), odmítá těžkopádné a strojené verše, slova se nemají chovat jako nositelé myšlenky, mají být *„matoucí smyslem"* (tamtéž), síla slov je dle něho především v jejich melodii a zvuku. Dle Verlaina je důležité, aby básník nebyl přímočarý: *„My chceme básnit odstínem,/ nikoli barvou. V odstínu je,/ co lesní rohy zasnubuje/ jen flétnám a snu zas jen sen."* (tamtéž) Proto se v jeho básních skrývají lehké náznaky, které mnoho říkají. Verlaine nikdy věc přímo nepojmenovává. Čtenáře pouze jemně nasměruje a konečný výsledek nechává čistě na jejich fantazii. Verlainovy básně jsou důkazem o jeho citlivému vnímání dané chvíle. Několika málo slovy dokáže vyjádřit podstatu situace, jejíž atmosféru dokonale vykresluje pomocí prchavých a mlhavých odstínů. Má smysl pro detail a jemnost skrývajících se v dané situaci. Všechny tyto zásady a charakteristiky lze ve sbírce *Romance beze slov* nalézt. Pro demonstraci jsme vybrali báseň „Západ slunce".

„Ze slunce zbylo jenom na červánek,/ lekníny bledé pohoupával vánek;/ jak velké slzy bledé lekníny/ svítily v řasách tiché hladiny./ Samoten, sám se svými trampotami/ bloudil jsem kolem vody pod vrbami,/ kde z mlhy mlhoucí proti mně vstal/ bělavý přízrak, div jsem nezoufal,/ a jeho pláč se ztrácel v křiku čírek,/ čeřících křídly vodu plnou pírek,/ tam pod vrbami, kde jsem v onen den/ jen se svým žalem bloudil samoten;/ tma stáhla hustý závoj přes červánky,/ zsinalou vodu dál vlnily vánky/ a v nich se rozpíjely lekníny/ ve vlhkých řasách tiché hladiny." (Verlaine, 1958, s. 29)

Na začátku básně je velmi jemně vykreslena atmosféra končícího dne. Ocitáme se v přírodě a společně s básníkem sledujeme zapadající slunce, které se s námi loučí svými posledními mdlými paprsky. Melancholie chvíle je podtržena bledými lekníny, které básníkovi připomínají chvějivé slzy na řasách. Tyto obrazy ilustrují autorovu chmurnou náladu, neboť se v přírodě ocitá *„sám se svými trampotami"* (Verlaine, 1958, s. 29) Při této smutné procházce se střetává se svým „niterným já", jež se před ním zjevilo jako *„bělavý přízrak"* (tamtéž), který působí smutným dojmem k uzoufání. Křik ptáků mu pak připomíná jeho vlastní pláč.

Básník se ocitá přímo ve svém nitru, přičemž vnější prostředí téměř dokonale ilustruje jeho melancholickou náladu. Skrze přírodu se tak setkává sám se sebou. Tím, že je v tak silné chvíli sám, si o to víc uvědomuje svůj smutek, ze kterého ho nemá kdo utěšit. Na konci básně je slunce již nenávratně pryč a básníka obklopuje pouze mlha; je tedy bez naděje na zlepšení své situace. Svůj žal si nese hluboko v sobě a lze se domnívat, že na jeho řasách se stejně jako lekníny rozpíjející se *„ve vlhkých řasách hladiny"* (Verlaine, 1958, s. 29) lesknou jeho vlastní slzy.

Verlaine velmi často pro ilustraci svých pocitů užíval obrazy přírody, především měsíce, lesů, širé krajiny a oblohy, což propůjčovalo jeho básním abstraktní tón. Další velmi nehmotnou básní, která nám více než významově bohatá slova přináší především pocity a dojmy je „Bělostný měsíc": *„Bělostný měsíc/ svůj bledý jas/ rozlévá v lesích,/ je slyšet hlas,/ jak listím padá...// Ó měj mě ráda!// Nad tůní vrby/ loví svůj stín/ v zrcadle hlubin,/ hlas bolestín/ v nich větrem kvílí...// Sněme v tu chvíli!// Nesmírné, něžné/ utišení/ s oblohy hvězdné/ jako mžení/ měsíčné, bílé...// Jak vzácná chvíle!"* (Verlaine, 1958, s. 45)

Opět se ocitáme v přírodě, která je odrazem básníkových pocitů a nálady. Bělostná záře měsíce na okolní krajinu vrhá své chladné bledé světlo, ve kterém se vše zdá jako

vytržené se snu, z jiného světa, jiné reality. Při procházce lesem jsou slyšet ozvěny pocitů, přičemž v básníkově případě jde o rozčarování z neopětované lásky. V tůni pozoruje svůj vlastní odraz, který se však díky prostředí a měsíční záři zdá být pouhým stínem. Hmotná existence tak ustoupila do pozadí a zbyly pouze dojmy. Ty jsou navíc umocněné prostředím, které je jejich dokonalou kopií. Vítr, stejně jako básníkův hlas, je plný bolesti a nářků. Jakožto čtenáři se oddáváme tomuto momentu a stejně jako snová krajina i my, společně s básníkem začínáme snít. V tu chvíli v nás zavládne klid a mír, neboť obloha a hvězdy nad námi nám přináší *„Nesmírné, něžné/ utišení."* (Verlaine, 1958, s. 45)

7.5 Život bez Rimbauda a smrt

Velmi důležitým momentem Verlainova a Rimbaudova soužití se stala jedna (za běžných okolností) malicherná roztržka, která se stala příčinou konce jejich vztahu.. Mladý Rimbaud se často svému staršímu příteli vysmíval pro jeho odpudivý vzhled a vyšší věk. Taktéž mu vyčítal naivitu, kterou pokládal za hloupost, měkkou a jakoby „ženskou" povahu a neschopnost uživit je. Jednoho dne však svou kritiku přehnal a Verlainovi došla trpělivost. Zanechal svého druha bez jakýchkoliv finančních prostředků v Londýně a 4. července odjel na lodi do Bruselu. Odtud chtěl pokračovat až do Francie, kde se hodlal usmířit se svou manželkou. Na to konto Rimbaud napsal Verlainovi následující dopis: *„Tentokrát děláš chybu, velikou chybu. (...) Dopouštíš se zločinu a BUDEŠ ZA TO DLOUHÁ LÉTA PYKAT ZTRÁTOU VEŠKERÉ SVOBODY A STRASTMI JEŠTĚ MOŽNÁ HORŠÍMI než ty, které jsi zakusil. Koneckonců vzpomeň si, cos byl, než jsi mne poznal."* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 55)

Verlaine, již tak psychicky labilní, se dostal do velmi vypjatého citového rozpoložení. Opustil muže, kterého bezpochyby miloval, a rozhodl se pro smír se svou manželkou. Přitom však neměl téměř žádnou naději na úspěch, neboť Mathilde Verlainová zcela logicky a pochopitelně neprojevovala žádnou snahu o smír. Bezradný Verlaine ve svých dopisech přátelům a své matce vyhrožoval sebevraždou. *„Milý Edmonde, odprásknu se. Jen bych rád, aby se to nikdo nedozvěděl, než bude po tom, aby bylo jasně vidět, že moje žena byla třikrát vyrozuměna a že tedy ten pěkný kousek má na svědomí její zatvrzelost."* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 56)

Z tohoto dopisu je také zřetelně vidět Verlainova slabošská povaha, kdy se snažil učinit Mathilde zodpovědnou za jeho sebevraždu. Vlastnost shazovat své problémy na jiné a dokonce je za to nenávidět je pro něj typická. Navíc měl sklony k melodramatizaci; v

citovaném dopise sice píše, že o sebevraždě se nemá nikdo dozvědět, avšak o svých úmyslech řekl kde komu.

Nakonec však Verlaine přivolal Rimbauda do Bruselu telegramem: *„Přijeď, Lutyšský hotel, prádlo, rukopisy, možno-li."* (Kopta, Vladislav, 1968, .s 56) 10. července celá, do krajnosti vyhrocená, situace vyvrcholila tím, že Verlaine svého mladého přítele postřelil. Za to byl následně odsouzen ke dvěma letům vězení, jež si odpykal v Bruselu a posléze v Monsu.

Pobyt ve vězení se pojí s jeho velkým osobním přerodem, neboť začal silně věřit v Boha. *„Ježíši, jak jsi to učinil, že ses mě zmocnil? Ach!"* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 67) Celý předchozí život, ač byl v katolické víře vychováván, sám sebe nazýval ateistou. Avšak v extrémním prostředí věznice, kde trávil téměř veškerý čas pouze sám se sebou a svou složitou povahou, se začal kát a svou útěchu hledal a našel v Bibli. Nutno dodat že po propuštění z vězení jeho vášeň pro Boha rok od roku klesala. Například Rimbaud se o Verlainově „víře" vyjádřil následovně: *„Onehdy sem přijel Verlaine, v drápech škapulíř... Za tři hodiny jsme zapřeli jeho boha a rozdrásali 98 ran Krista Pána do krve."* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 68) I přesto se Verlaine až do konce svého života považoval za věřícího.

Ve vězení vznikly básně, které byly později uveřejněny v knihách *Moudrost, Kdysi a nedávno* a *Souběžně.* Žádná z těchto sbírek již nedosáhla takových kvalit jako jeho předchozí dílo. Jak jsme již zmínili, *Romance beze slov,* které napsal během společného života s Rimbaudem, jsou mnohými literárními kritiky považovány za Verlainův vrchol literární kariéry. Poté úroveň jeho poezie klesala. *„Od knihy ke knize, a měl jich napsat ještě mnoho, jeho básnická síla slábne, průměrné poesie přibývá a z posledních knih už září z popele jenom několik jisker."* (Zábrana in Verlaine, 1958, s. 12)

Z výkonu trestu mu pro dobré chování bylo odpuštěno 167 dní. Po propuštění se snažil o smír se svou bývalou ženou a Rimbaudem, přičemž oba jeho snahy odmítli. Od okamžiku propuštění až do básníkovy smrti lze Verlainův život označit za období úpadku, a to jak v sociální, tak i literární sféře.

Kvůli literárním neúspěchům se rozhodl věnovat se učitelské profesi v Anglii a Francii. Díky tomuto povolání se sblížil s jedním ze svých žáků – Lucienem Létionoisem. Znovu začal hodně pít a následně byl vyhozen z práce. Střídavě žil u své matky v Arrasu a u Lucienových rodičů v Coulommes. V tomto období koupil farmu, kde plánoval s Lucienem

žít. Tímto krokem se rozhodl pro změnu života. Opustil město a chtěl po Lucienově boku žít jednoduchým životem úzce spjatým s přírodou. Avšak tento plán byl od počátku odsouzen k neúspěchu, neboť Verlaine, jenž celý svůj život strávil v městském prostředí, netušil, co pobyt na venkově obnáší. O farmu se neuměl starat a byl špatný hospodář. Zakrátko mu hrozilo, že zkrachuje, proto farmu s velkou ztrátou prodal. *„My s hospodařením jsme špatně skončili./ Však v jisté době skýtalo mi potěšení./ Já pozoroval jsem, že práce na poli/ ti velmi prospívá a k lepšímu tě mění.// Tvou útlou postavu jsem na obzoru vídal,/ jak hrdě za pluhem si denně vykračuje./ Zřel jsem tě za vozem, když rozumně jsi střídal/ povely valachům, hned hot a hned zas hyjé."* (Verlaine, 2007, s. 432)

K neúspěchu s farmařením se přidal další. Jeho novou knihu *Moudrost* nikdo z tehdejších kritiků nepřijal. „*Osobně i literárně je čím dál osamělejší."* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 130) Po několika dalších neúspěšných pokusech o nalezení pracovních míst na pozici učitele se znovu snažil živit jako spisovatel. Tentokrát však psal prózy, které byly později vydány v knihách *Má vězení* a *Vdovcovy paměti*. Většinu času trpěl nedostatkem financí, na sklonku života, ve chvíli, kdy své přátele opět prosil o peníze, si povzdechl: *„NEJSEM ŽEBRÁK. Jsem ZNÁMÝ spisovatel, který takřka umírá hlady, který je nemocný a který si říká, k čemu jsou dobrá přátelství, když je takhle neutralizují komparsy."* (Kopta, Vladislav, 1968, s. 92)

V tomto těžkém období mu osud přichystal další ránu. Roku1883 zemřel Lucien Létionis. Svůj smutek se snažil zmírnit formou básní, které byly posléze zařazeny do sbírky *Láska.* Tato sbírka je silně ovlivněna jeho křesťanským „prozřením", většina básní má formu modliteb, zpovědi, doznání a rozhovorů s Bohem a Pannou Marií. Kromě takto laděných veršů lze v této sbírce nalézt básně věnované Lucienovi, jejich společnému životu a předčasné smrti mladšího z nich.

„Byl znamenitým bruslařem./ Skákal nádherným způsobem./ Kouzelně kroužil tam i sem.// Křehký, jak dívka velmi mladá,/ se svěžestí, která by ráda/ pružností předčila i hada.// Hra očí, světel, náznaků/ půvabných obav ve zraku/ při něžné palbě záblesků.// Neviditelný v jedné chvíli/ jak mířil k neznámému cíli/ tak vzdálenému v této chvíli...// I dnes je neviditelný./ Jaké by čekaly ho dny?/ Jaké by čekaly ho dny?" (Verlaine, 2007, s. 428)

Zde je nutno podotknout, že sbírka, ze které je báseň citována, stejně jako všechny následující Verlainovy počiny, se v žádném případě nemůže rovnat veršům, jež vznikly před

jeho pobytem ve vězení. Po propuštění ze žaláře se jeho tvorba vyznačuje hlubokým patosem, extrémním vzýváním Boha, odvoláváním se na boží všemohoucnost atd.

Troufáme si tvrdit, že Verlainova literární činnost pro něj znamenala i jistou formu arteterapie. Především pozdější básně a prozaické texty působí jako sebereflexivní deníky, v nichž je velmi zřetelná spisovatelova silná autostylizace. Formou své literární tvorby se vypořádával se svými (ne)přáteli, problémy, řešil svou víru, životní postoje a hodnoty. Velmi často lze v jeho básních vypozorovat obhajobu své osoby, vysvětlování a ospravedlňování se. Například v následujících verších vysvětluje svůj vztah s Lucienem.

„Protože pomluvy se na tvou hlavu řítí,/ hleď, bědný básníku, celou věc vysvětliti.// Dítě, jež stalo se mým něžným břemenem,/ poznal jsem v koleji, kde tehdy učil jsem./ Těch sedmnáct let nepokojného těla,/ ta inteligence a čistota, jež měla/ v očích svůj zdroj, ta gesta a ten hlas/ srdce mi spoutaly a rozhodly v ten čas/ dítě mi nahradit za to, které mi vzali/ a které skrývají, aby mě potrestali/ za křivdy pochybné a hlavně za to, že/ jsem tehdy odešel dokonce od lože/ hledaje jak život, tak lásku srdci bližší./ (...)” (Verlaine, 2007, s. 433)

Jak je z výše citovaných slov patrné, Verlainovy básně se postupně transformovaly do prózy ve verších. Jeho originální hudba oproštěná od plnovýznamových slov, kterou ve svém nejhodnotnějším díle hraje, se vytratila do neznáma. Zbyl pouze člověk, který se formou básní snaží ospravedlnit a vysvětlit své životní kroky. Kromě ztráty hudebnosti a přerodu v pouhý životní komentář je taktéž patrný Verlainův nesympatický přístup k životu. Především v posledních verších lze rozeznat Verlainovy snahy všechny své chyby shodit na své okolí. Za to, že se nevídal se svým synem, tak dle jeho slov může jeho bývalá manželka a nic neříkající „oni”, kteří mu vzali syna a zakázali mu se s ním vídat. Troufáme si tvrdit, že skutečnost, že nevídal své vlastní dítě, byla pouhou výmluvou a ospravedlněním pro Verlainův vztah s Lucienem, kterého tak mohl stylizovat do svého ztraceného a nalezeného syna.

Po Lucienově smrti žil se svou matkou, ale nebylo to ideální soužití. Verlaine byl agresivní, přičemž svou matku nejednou fyzicky napadl. Za to byl v roce 1885 dokonce odsouzen. V této době básník onemocněl a začal jej trápit revmatismus, kterého se do konce svého života nezbavil. Jeho poslední chvíle strávil střídavě v nemocničních či hotelových postelích. Jeho zdravotní stav byl natolik vážný, že když v roce 1886 zemřela jeho matka, nemohl se kvůli nemoci účastnit jejího pohřbu. Na jejím pohřbu tak Verlainovu rodinu zastoupila jeho bývalá žena Mathilde.

V posledních velmi náročných letech svého života se snažil být aktivní. Roku 1891 vyšel *Výbor básní* z jeho dosavadního díla, v následujícím roce vydal prozaický text *Mé nemocnice*. I přes svůj špatný zdravotní stav pořádal přednášky v Holandsku a Velké Británii. Nadále se snažil literárně tvořit a publikovat, mimo jiné napsal předmluvu k *Sebraným básním A. Rimbauda*.

8. ledna 1896 upadl na dlaždicích svého pokoje, kde tak strávil celou noc. Tento incident nepřežil. *„Jeho pohřeb je přímo manifestační a zúčastní se ho celá umělecká Paříž.“* (Kopta, Vladislav, 1968, str. 135)

8 VERLAINOVA ROZPORUPLNOST

Většina literárních kritiků, kteří se zabývali Verlainovou osobností a jeho tvorbou, se shoduje na tom, že jeho povaha byla plná protikladů. Tato skutečnost se projevila i v jeho díle, jež je typické svou nejednotností a extrémním střídáním motivů a nálad. Básník se neustále snažil dosáhnout svého vysněného ideálu, což pro něj znamenalo zamítnout svou osobnost a snažit se udělat ze sebe jiného člověka. Honba za osobním ideálem jej stála zcela jistě mnoho sil a vypětí, z čehož byl pod permanentním stresem. Tato situace pak položila základ nejednotnosti nálad, názorů a pocitů, které zachytil ve svých básních. Například Olivero se ve své eseji o Verlainově díle vyjadřuje následovně: *„Tyto 'romance' jsou variacemi* (básníkovy) *horečnaté a unavené nálady; zdá se, že je jen tak mimoděk slyšíme jako ozvěny vnitřní písně."* (Olivero, 2009, online)

Ve Verlainových verších tak na jedné straně lze číst nadšené výkřiky štěstí a opojení světem, a pak ve stejné sbírce potkáváme usouženého člověka, jenž vidí pouze zmar, nicotu a strádání. V jednu chvíli jeho verše nabírají rychlost, zaměřují se na povrchní světské radosti, jsou plné života a pohyb a jen o pár stránek dál můžeme číst verše, které jsou jakoby táhlé, pomale plynoucí, utápějící se ve smutku a trudných hloubkách lidské duše.

Jako zástupce první živelné a vitální varianty Verlainovy poezie a potažmo i osobnosti jsme vybrali následující báseň:

„Víc něžnosti, víc něžnosti, víc něžnosti!/ Zklidni své výboje, má krásko rozvášněná./ Říká se, má drahá, že chvíle stejně cenná/ je ta, jež blíží se sesterské milosti.// V laskání zůstávej unyle rozněžněná/ a snaž se pohledem, pohybem pohladit./ Vášnivá objetí nemohou nahradit/ lehounký polibek, jejž z lásky dá ti žena.// Leč v drahém srdci tvém, mé dítě, říkáš mi,/ polnice divoká vášnivým hlasem zní!/ Jen ji nech klidně znít, zhasne jak stará svíce.// Svou tvář dej na mou tvář, svou ruku do té mé/ a lásku přísahej, byť zítra zhyne./ Proplačme jednu noc, vášnivá podvodnice!" (Verlaine, 2007, s. 19)

V této básni je vše poddáno krátké chvíli. Slyšíme básníka, jak pouze krátce vykřikuje a dává povely své milence. Na začátku se setkáváme s mužem, který touží po teskné něze, a ženou plnou vášně. Z jeho výtek, které vůči své milence má, lze rozeznat jeho rozladění z její náruživosti a ohnivosti Avšak v průběhu básně se její vášni poddává.

Skrze báseň je nám předávána intenzivní chvíle, kdy oba aktéři ví, že vše zakrátko skončí a že tento společný zážitek nebude mít žádné pokračování. Vše je proto o to

intenzivnější, oba ze společné chvíle chtějí vytěžit co nejvíce. Básník vyzývá k důvěrnostem, do kterých je vkládána milenčina naléhavost a vášeň. Promluvy ve formě rozkazů jsou úsečné, dávají nám na vědomí, že v této situaci nelze ztrácet čas zdlouhavými vyznáními lásky. V řádcích je obsažena radost, touha, živelná vášeň, horkokrevnost a vzrušení. Vše je poddáno oné chvíli; vše ostatní kromě intimit a osobnosti toho druhého jde stranou. Oba aktéři se cele oddávají společnému a prchavému dobrodružství.

Jako pravý opak této živelné, rychlé a vzrušující básně můžeme vnímat „Podzimní píseň", jež je neobyčejně působivá svou tesklivou náladou, v níž se táhle ozývají neutěšené tóny houslí.

„Ó podzime,/ tak dlouze tvé/ housle lkají,/ mou duši tou/ hrou unylou/ utýrají.// Dýchaje tíž,/ zesinám, když/ orloj slyším,/ vše je to tam,/ ten žal, co mám,/ neutiším.// I odcházím/ povětřím zlým,/ jehož svistem/ jsem hnán sem tam,/ jak byl bych sám/ suchým listem." (Verlaine, 1958, s. 60)

Podzim sám o sobě je dle mnoha lidí velmi depresivní období, které asociuje představy deštivého počasí a tlejícího listí (jež lze vnímat jako symbol umírání, rozkladu) a vyvolává pocity deprese, smutku a stesku po čemsi odcházejícím. V případě Verlainovy „Podzimní písně" se do této neradostné nálady přidávají housle se svými táhlými, tesknými a melancholickými tóny. To ještě intenzivněji prohlubuje prožitek deprese a žalu, který básník cítí.

Na konci básně Verlaine sám sebe přirovnává k suchému listu, jenž je osudem *„hnán sem a tam."* (Verlaine, 1958, s. 60) Báseň tedy nekončí žádným rozřešením. Poslední řádky dočítáme se stejnou (jen intenzivnější) depresivní náladou, s jakou jsme báseň číst začínali. Básník sám se staví do pasivní role, kdy se nechá vláčet po životních křižovatkách, aniž by se jakkoliv snažil zasáhnout. Vnímáme jej jako pouhého pozorovatele svého neveselého osudu, jenž je se vším jakýmsi podivným žalostným způsobem smířen.

Kromě rozporuplnosti mezi náměty a náladami básní nacházejících se v jedné sbírce dokážeme ve Verlainově díle nalézt i několik příkladů, kdy protiklady a rozpory proti sobě stojí přímo v jedné básni. Takové básně se z větší části chovají jedním způsobem, přičemž díky poslednímu jednomu či posledním dvěma veršům končí ve zcela opačné atmosféře. Protikladnou náladu se Verlainovi daří navodit jedinou větou či dokonce pouhým slovem. Takto vyhrocené básně patří dle našeho názoru k těm nejpůsobivějším z Verlainova díla.

„Krásná, že svatého i soudce nestranného/ by svedla. Chůzí svou má blízko k bohyni/ a mluví – třpyt šperků se v ústech rozvlní -/ italsky s přízvukem jazyka slovanského.// Její zrak – v emailu modř pruská zasazená -/ jak démant proniká vše svitem nestoudným./ Zářivou pokožkou, nádherným poprsím/ jediná královna či kurtizána nemá,// ať Kleopatra to či sličná Ninon je,/ oproti její kráse jen stín naděje./ Hleď Buridane, jak se k velké dámě chovat:/ buďto ji milovat s úctou a pokorou/ jak hvězdu zářící pro kštici ohnivou,/ anebo krásnou tvář jí prostě zpolíčkovat." (Verlaine, 2007, s. 42)

Až na poslední verš se celá báseň nese v oslavném duchu. Básník opěvuje půvab jisté ženy. Lze se domnívat, že kromě fyzické krásy má tato žena i skvělou osobnost a vychování, neboť Verlaine tvrdí, že když *„mluví – třpyt šperků se v ústech rozvlní"*. Tyto vlastnosti v úhrnu vytvářejí nádhernou představu o osobě, jež je ztělesněním bohyně.

Díky způsobu, jakým se básník ve větší části básně vyjadřuje, jsou v nás navozeny dojmy nádhery, čistoty a obdivu. Tím je naše prožívání jakoby uhýčkáno libými pocity, jež v každém z nás popis krásné ženy vyvolává. Čtenářova duše se vznáší v jí milých sférách, kde potkává tak nádhernou osobu, jakou si jen dokáže představit. Avšak ve chvíli nejvyššího stupně něžných prožitků nám básník zasazuje políček, který působí ve svém pravém (fyzickém) slova smyslu, kdy jsme hrubým způsobem vytrženi z něžné letargie navozené v úvodu. Na konci básně se tak nacházíme v situaci, kdy nechápeme z jakého důvodu je třeba ženu zpolíčkovat, když ji po celou předešlou část básně autor opěvuje. V tomto rozporuplném rozpoložení nás básník opouští, přičemž nám nechává volný prostor k vlastní interpretaci a odůvodnění tak náhlého zvratu.

Citovaná báseň je vynikajícím příkladem Verlainovy práce s protiklady, kdy se po téměř celou dobu básně snaží navodit jistou atmosféru, kterou ve vteřině dokáže změnit v její naprostý opak. Takto vykonstruované verše pak působí velmi intenzivně a čtenář si je ještě dlouho po přečtení Verlainovy poezie vědom, jak moc je básník schopen pracovat s lidskou fantazií a představami.

Záměrně necitlivé zacházení se čtenářovými prožitky lze nalézt i v následující básni, v níž se oproti výše citovanému textu nalézá více protikladů.

„Jako hlas mrtvého, jenž z podzemí/ tlumočí smutné písně,/ slyš hlas můj, drahá, jak tvé zmizení/ zpívá, pln kruté tísně.// Jen poslyš mne, otevři duši svou,/ vždyť já chci s mandolínou/ jen tebe oslaviti písničkou/ krutou i něhyplnou.// Tvých očí dvou jasnějších nad onyx/ vyzpívám tedy krásu,/ pak Lethe ňader tvých a potom Styx/ tvých černočerných vlasů.// Jako

hlas mrtvého, jenž z podzemí/ tlumočí smutné písně/ slyš hlas můj, drahá, jak tvé zmizení/ zpívá, pln kruté tísně.// A nepochválit by byl hřích/ tvé tělo požehnané,/ jež vůní svou za nocí bezesných/ vždy útočilo na mne.// A s něhou pak oslavím polibek,/ aby to bylo všechno,/ co dávalas mi jako hořký lék./ - Můj anděli! Má běhno! -// Jen poslyš mne, otevři duši svou,/ vždyť já chci s mandolínou/ jen tebe oslaviti písničkou,/ krutou i něhyplnou." (Verlaine, 2007, s. 48 – 49)

Od prvních slov je opět navozena depresivní nálada. Básník se snaží zpívat mrtvolným hlasem píseň, jež má opěvovat jeho milenku. Avšak tato *„krutá i něhyplná"* (Verlaine, 2007, s. 48 – 49) píseň je stejně jako básníkova povaha a vztah k oné ženě postavená na kontrastu a rozporuplných pocitech. Námi vybraná báseň zachycuje to, čím byl Verlaine tak jedinečný. Z veršů dokážeme vytušit hluboký vztah a cit, který ke své milence choval. Avšak kromě těchto pocitů v nás některé slova vyvolávají ostražitost a nedůvěru.

Nejsilněji lze pocity volající po ostražitosti vnímat z té části básně, kde spisovatel ženu oslovuje a nazývá ji andělem a v zápětí běhnou. Ze všeho nejdřív bychom k této situaci chtěli podotknout, že ve chvíli, kdy je člověk osloven, dostává situace intimnější ráz. Oslovovaný je přímo tázán po pozornosti. Je zcela zřetelné, ke komu se v tu chvíli promlouvá, je na něj jakoby ukázáno prstem. Tím se oslovovaný dostává do pozice, kdy je veškerá pozornost upřena na něj. Stojí jakoby sám na pódiu a je mnohdy proti své vůli vystaven pohledům publika (v tomto případě čtenářů), kteří společně s básníkem toto drama sledují a soudí. Dotyčná žena je nejprve označena za anděla, což je slovo s velmi silnou pozitivní konotací, to navozuje uvolnění a do jisté míry i štěstí. Avšak pozitivní oslovení je v zápětí negováno a žena je nazvána běhnou, tedy slovem se zcela opačným avšak stejně silným významem. Obě slova – anděl, běhna – jsou dána na stejný řádek, kde stojí hned vedle sebe, tím je docíleno velmi intenzivního kontrastu. Situace tak stejně jako v předchozí básni působí velmi silným dojmem, kdy Verlaine rozdával políčky. Básník nám dává jasně najevo, že důvěra se v tomto případě nevyplácí.

Zajímavé je sledovat proměny atmosféry básně. Nejintenzivněji lze změnu vnímat zejména od výše zmiňovaného verše *„Můj anděli! Má běhno!"* (Verlaine, 2007, s. 48 – 49), kdy se celková atmosféra básně mění, a to i přes to, že jsou použita téměř totožná slova jako na začátku.

9 POEZIE TVOŘENÁ PO BOKU MATHILDE

Verlainova poezie je silně autobiografická. Měl pouze jedinou životní prioritu, kterou bylo umění; tomu podřizoval veškeré své bytí. Nedokázal rozlišit mezi reálným životem a literaturou.

Jak je z jeho životopisu patrné, Verlaine byl velmi rozporuplný básník plný protikladů. Díky jeho tendenci vkládat do své tvorby reálné zážitky a prožitky, jež na vlastní kůži zakusil, dal vzniknout souboru velmi originálního a mnohovrstevnatého díla. Při čtení Verlainových textů tak lze nalézt jak literární skvosty, tak i básně nevalné kvality; lyrické verše i prózu ve verších.

Literatura pro tohoto autora znamenala jistou formu arte terapie. Proto při čtení Verlainových básní můžeme vysledovat básníkovy osudy, rozpoložení a problémy, se kterými se potýkal. Dále je třeba zdůraznit, že do svého díla projektoval především své lepší já. V básních, stejně jako v jeho prozaické tvorbě, je velmi zřetelně cítit silná autostylizace, přičemž se jedná především o autorovu snahu omluvit, vysvětlit a zlehčit své prohřešky.

V kapitole 7.3 jsme se zmínili o Verlainově vztahu s Mathilde Mautéovou, jež se později stala jeho manželkou. Jejich první setkání dokonce zaznamenal v jedné z básní: *„V šedozelených šatech s volány,/ bylo to v červnu, já byl rozmrzelý,/ objevila se, na rtech úsměv skvělý,/ jenž jako léčka nepřipadal mi.// Hned zde, hned tam, hned sedí, vstává zase,/ veselá, vážná, něžně vtipkujíc:/ má duše, dosud zachmuřená sic,/ pojednou jako k světlu pozvedla se.// Hlas, jenž se jemnou melodií chví/ a věru lepším doprovodem není/ pro její vtip a sladké blábolení,/ o láskyplném srdci vypráví.// A tak jsem se stal bez úvahy zralé,/ po vzdoru, který velmi rychle ztich,/ bezmocnou obětí lstí dívčiných,/ jíž od těch dob se kořím neustále.”* (Verlaine, 2007, s 105)

Z poslední sloky je možno vytušit, že se básník *„bez úvahy zralé”* (Verlaine, 2007, s. 105) do Mathilde bezhlavě zamiloval a s urputností sobě vlastní se pokusil získat její srdce. Zde je však nutno podotknout, že stejně rychle, jako se pro tuto osobu nadchnul, jej jeho vášnivý cit opustil.

Mathilde jej zpočátku oslňovala svou svěžestí a roztomilou naivitou. Její rozverná povaha, jež jistě souvisela s jejím nízkým věkem (když se tito dva lidé poprvé spatřili, bylo Mathildě pouhých 14 let), působila na básníkovu rozháranou duši jako léčivý balzám. Snil o

tom, že tato čistotou a svěžestí zářící dívka jej dokáže přimět obrátit se na „lepší cestu" a že spolu budou žít „normálním životem".

Čas strávený po Mathildině boku se dá považovat za vůbec nejšťastnější období ve Verlainově životě. V době předsvatebního poznávání a rok po svatbě se jeho představy o dokonalém životě blížily tomu, co právě prožíval. Jsme toho názoru, že jej takový stav chvíli naplňoval a činil jej spokojeným. Avšak tato idyla díky básníkově netrpělivé a vášnivé povaze nemohla trvat dlouho. Období úpadku, jež následovalo po básníkově procitnutí z krásného snu, se budeme věnovat v příští kapitole.

V této kapitole bychom se rádi zaměřili na básně, jež vznikly ve chvíli, kdy se Verlaine cítil po Mathildině boku šťastný. Z tohoto idylického soužití vznikla sbírka nazvaná *Dobrá píseň*. Dle mnohých literárních kritiků a i dle samotného básníka je *Dobrá píseň* jednou z nejlepších a nejvyrovnanějších sbírek, které kdy tento autor napsal. Dle Verlainových vlastních slov je v této knize nejotevřenější, *„když jako žebrák dává v sázku/ odvahu – cenu nejvyšší// svých písní, ať jsou jakékoli./ všechny, ty dobré i ty zlé,/ v naprosté upřímnosti volí/ vyznání lásky bolestné."* (Verlaine, 2007, s. 103 – 104) Ve většině básní lze Verlaina spatřit a vnímat jako naivního a křehkého člověka se sklonem k romantismu majícího „maloměšťáckou" představou o lásce.

„(...) Zasněný návštěvník však proto tu je,/ že procházeje touto čistou krajinou/ jeho sen o štěstí se vzbouzí pojednou./ Právě zde dívčinu potkati se mu zdaří,/ bělostné zjevení, jež zpívá a jež září,/ před nímž se sklání vše a o němž básník sní,/ když vyvolává si, se studem za přání,/ družku, v niž konečně nalezl blízkou duši,/ již v srdci zraněném odedávna jen tuší." (Verlaine, 2007, s. 102)

Setkání básníka s dívkou - *„bělostným zjevením"* (Verlaine, 2007, s. 102) – pro něj značí příslib štěstí a spokojenosti, po kterém ve svém nitru touží, avšak které se mu do této chvíle zdálo nesplnitelným snem. Doposud zřejmě žil způsobem, který se naprosto vymykal jeho představám o správném a naplňujícím životě. Pohyboval se v prostředí, kde by zmínka o jeho přáních vyvolala posměch a nepochopení. Pouze v této dívce *„nalezl blízkou duši,/ již v srdci zraněném odedávna jen tuší."* (tamtéž) To mu dodává pocit bezpečí a dívčina zářivá osobnost mu symbolizuje čistotu a ideál, ke kterému odjakživa vzhlíží a o kterém tajně sní. Z básně je tak patrná Verlainova skrytá romantická povaha, kterou bychom soudě podle jeho životopisu v jeho osobních kvalitách jen těžko hledali. Avšak mnoho básní, jež jsou zařazeny v *Dobré písni,* svědčí o básníkově křehké duši toužící po klidu, harmonii a štěstí.

Jednou z nejvýmluvnějších básní, jež se ve sbírce *Dobrá píseň* nacházejí, je tato: *„Protože svítání i rozbřesk nadcházejí,/ protože naděje, která mi prchala,/ teď navrátit mi chce, co závazek byl její,/ protože chvíle štěstí mého nastala,// pryč s podezřeními, zlými a pochybnými,/ pryč se špatnými sny a pryč však především/ s posměchem zlověstným a ústy sevřenými,/ s prudkými hádkami a štvaním bezduchým.(...)"* (Verlaine, 2007, s. 106)

Z předchozích řádků na nás promlouvá básník plný optimismu. Cítí, že všechny předchozí strasti ustupují do pozadí a že jej čeká lepší budoucnost. Snaží se zapomenout na všechna příkoří a je plný naděje, že vše v jeho životě se spraví. Na začátku básně je popisován rozbřesk a svítání. Tuto část dne lze chápat jako svěží začátek, kdy je člověk plný síly a připraven na příjemné zážitky. Je plný optimismu a energie a zdá se mu, že vše zvládne, neboť má na vše dostatek sil. Z mraků prosvítají paprsky, jež naznačují krásný slunečný den. Básník si je v tuto chvíli jist, že jeho*„chvíle štěstí nastala."* (Verlaine, 2007, s. 106) Věří, že vše zlé, co jej do této chvíle potkalo, je pryč a že se před ním rozprostírá lepší život s radostnými zážitky. V pozitivním tónu pokračují i následující verše.

„Dost pěstí sevřených, dost už zbytečné zlosti/ pro jiná setkání a jiná objetí,/ dost mstivých podlostí a především už dosti/ těch hnusných útěků pro zapomenutí.// Neboť já nyní chci, když Bytost plná světla,/ v noc moji hlubokou vlila kouzelný jas/ lásky, s níž v život můj prvně a navždy vnesla/ milost a úsměvy a dobro plné krás,// chci, aby vedly mne ty rozzářené oči/ i malé ručky dvě, jež chví se v rukou mých,// po cestách bezpečných, jež k zlu se neotočí,/ i krajem kamení a nástrah zákeřných.(...)" (Verlaine, 2007, s. 106)

Sám sobě skrze výkřiky *„dost pěstí sevřených; zbytečné zlosti"* (Verlaine, 2007, s. 106) dokazuje, že všechny nemilé zážitky jsou u konce, neboť do jeho života vstoupila Mathilde. Ta je v básni označována jako *„Bytost plná světla"* (Verlaine, 2007, s. 106), která básníkovi pomůže dostat se z problémů a ukáže mu správnou cestu. Díky této ženě již autor nemusí pořádat *„útěky pro zapomenutí"*, neboť v ní má oporu a představuje pro něj smysl života.

Mathilde byla pevným bodem, jenž dával Verlainovu životu řád a směr. Díky ní se cítil v bezpečí, milován, chápán a podporován. Z citované básně je zřetelně cítit, že svou ženu velmi miloval a že pro něj byla opravdu důležitou osobou. Důvěřoval jí natolik, že byl ochoten nechat se jí vést: *„chci, aby vedly mne ty rozzářené oči/ i malé ručky dvě, jež chví se v rukou mých,// po cestách bezpečných, jež k zlu se neotočí,/ i krajem kamení a nástrah*

zákeřných.(...)“ (Verlaine, 2007, s. 106) Věřil, že s její pomocí se mu podaří zdolat všechny překážky, jež mu život připravil.

„Klidně a pokojně já životem chci jíti/ k cíli, kam zavede mě osud posléze,/ bez zloby, výčitek, bez hněvu, nenávisti:/ to šťastná meta je šťastného vítěze.(...)” (Verlaine, 2007, s. 106)

Báseň končí smířlivými verši, kdy se setkáváme s vyrovnaným člověkem, jenž je ochotný kamkoli následovat svou manželku. Touží po klidném, mírumilovném a harmonickém životě, kdy jeho nejvyšším a nejdůležitějším cílem je spokojené manželství založené na hluboké lásce, porozumění, důvěře a respektu.

Verlaine v *Dobré písni* působí vyrovnaným dojmem; je šťastný, naplněný optimismem. Je se vším smířen a odhodlán žít v míru. Vycházíme-li však z životopisné části naší diplomové práce, pak je zcela zřejmé, že toto období až nepřirozeného klidu a harmonie Verlainovu vášnivou, rozporuplnou a extrémní povahu nemohlo uspokojit na dlouho. Aby se vymanil ze svazujícího manželství, rozhodl se utéci s Rimbaudem do zahraničí. Jak je však z následující básně patrné, ani tento krok jej neučinil šťastným.

„Má duše smutná, smutná byla,/ ji žena, žena zarmoutila.// Ach, neutěšil jsem se sám,/ ač srdce prchlo bůhvíkam,// ač srdce s duší zarmouceny/ daleko prchly od té ženy.// Ach, neutěšil jsem se sám,/ ač srdce prchlo bůhvíkam.// A tu mé srdce, které zkruší/ kdejaká bolest, řeklo duši:// „Je možný – kéž by jenom byl! -/ ten exil, pyšný, smutný cíl?”// „Což já,” dí duše srdci mému,/ „vím, nač ty úklady jsou, k čemu// být zde, a přitom vyhnán být,/ být zde, a přitom v dálce dlít?”” (Verlaine, 1958, s. 55)

10 BÁSNĚ VZNIKLÉ ZA BOUŘLIVÉHO ŽIVOTA S RIMBAUDEM

V předchozí kapitole jsme se zaměřili na Verlainovu poezii tvořenou po boku jeho manželky. Básně z tohoto období se vyznačují lehkou naivitou, kýčovitostí, ke které zamilovaní tíhnou, štěstím, pocitem naplnění a vyrovnanosti. V období soužití s Mathilde měl básník pocit, že vše je v pořádku; jeho život měl řád a smysl. Proto se mnoho literárních kritiků o sbírce *Dobrá píseň*, ve které většinu básní věnovaných Mathilde najdeme, vyjadřuje jako o Verlainově nejvyrovnanější poezii.

Avšak za vrchol díla tohoto básníka je nejčastěji považována poezie, jež vznikla během soužití Verlaina s Rimbaudem. Rozdíl v poezii tvořené za společného života s Rimabudem a ostatními básněmi lze zřetelně rozpoznat především v atmosféře a prožitcích, jež nám Verlainova poezie nabízí. Společně s Rimbaudem pili absint v té míře, že mnohdy ztratili vědomí a dostávali se do situací, jež byly za hranicemi běžného lidského vnímání a chápání. Díky těmto praktikám jsou básně, na které je zaměřena pozornost v této kapitole, plné dojmů, pocitů a nevšedních prožitků, jež se často nacházejí za hranicemi běžného lidského vnímání.

Verše citupln ě vystihují jemné nuance dané chvíle. Verlaine si hraje s čtenářovou obrazotvorností, přičemž všechny obrazy, které se v básních objevují, jsou jen lehce načrtnuté. Dostává se nám pouhých odstínů barev a mlhavých stínů popisovaných předmětů. Vše (atmosféra, pocity, prostředí) je prchavé, měnivé, těžko uchopitelné, přesto však nádherné, jemné a zároveň intenzivní a hluboce působící. *„Texty nás oslovují svou čistou krásou zvuku. S jejich nejasným rytmem a zdůrazněnými slovy, které se jakoby vznáší, se básně zdají být vsazeny do nepravidelné hudby větru a vod. Jemné variace v mollových tóninách nabývají vysoké expresivity, jako kdyby ve slovech byla skryta kouzla, která lze postřehnout, když nasloucháme jemně modulované písni, jejíž melodii básník nezpívá, ale pouze šeptá."* (Oliviero, 2009, online)

Soužití s Rimbaudem bylo pro Verlaina pravým opakem klidného, mírumilovného a harmonického života s Mathilde. Oba muži byli velmi impulzivní, nespoutaní a excentričtí. Ze společného života s mladým básníkem Verlaine mnohé vytěžil především pro svou literární kariéru. Rimabud byl velmi citlivý a vnímavý spisovatel, jenž dokázal nahlížet na

svět jako málokdo. Lze se domnívat, že poukazoval na skutečnosti, kterých by si Verlaine dříve možná ani nevšiml. Tyto podněty pak Verlaine mistrně zpracoval ve svých verších.

Oproti Rimbaudovi, který byl krutý, nebál se hnát vše do extrému a psal velmi syrové texty, stál Verlaine, který usiloval o to, aby zachycovaným situacím vtiskl jemného ducha. Spíš než o syrové zobrazení dané situace se snažil o zachycení jejích nejjemnějších odstínů. Tam, kde Rimbaud šokuje a zachází do krajnosti, přičemž vše vykresluje ve velmi zřetelných konturách, stojí Verlaine se svou stínohrou a mistrně zachycenou atmosférou, kdy mu neuniká sebemenší jemná nuance dané chvíle.

Na toulkách po Evropě s Rimbaudem po boku vznikly Verlainovi velmi originální básně, které jsou zařazeny ve sbírce *Romance beze slov,* kterou mistrně charakterizoval Jan Zábrana, jenž tvrdí, že: *„slova zde nadobro ztrácejí váhu, odcházejí kamsi do pozadí mezi kulisy a sama se kulisami stávají, vyznívají v obluzující nápěv vytřeštěného prožitku okamžiku (...). Zde je Verlaine nejčistší, nejvíc svůj a celou svou lyrickou podstatou, tím, co z něho učinilo neopakovatelného básníka, jediného mezi všemi."* (Zábrana in Verlaine, 1958, s. 11 – 12)

Básně v *Romancích beze slov* jsou velmi abstraktní. Čtenářovi jsou poskytnuty dojmy, pocity, prchavé okamžiky a prožitky, jež působí jemným až něžným dojmem. Jsou oslovovány nejniternější pocity, čímž jsou vyvolány silné prožitky. Velký důraz je kladen na melodii jazyka. Čteme-li si básně nahlas, samotný zvuk slov v nás navozuje atmosféru, kterou chtěl básník zřejmě pomocí svých veršů zprostředkovat.

„Na město tiše poprchává, ..."

Arthur Rimbaud

„Pláče to v srdci mém,/ jak na město když prší./ Po čem tak skleslý jsem/ hluboko v srdci svém?// Ó tichý šumot deště/ na dlažbě, na střechách!/ Já skleslejší jsem ještě,/ ó zpěv a šumot deště!// Bůhvíkde pláč se vzal/ v tom srdci omrzelém./ Což – nikdo nezklamal?/ Bůhvíkde žal se vzal.// A právě to mě kruší,// že nevím, kde se vzal,/ zášť ani láska v duši,/ to nejhlouběji kruší!" (Verlaine, 1958, s. 59)

Básník na úvod velmi vhodně zvolil verš, jehož autorem je jeho životní partner. Jsou zde pouze čtyři prostá slova, která však mají hlubokosáhlý význam a díky kterým je básni

udán melancholický tón. Od prvního až do posledního verše tak jakoby v dálce slyšíme tichý déšť, jenž vyvolává pocity blíže nespecifikovaného smutku, hloubání a zádumčivosti. Prostředí je šedé, melancholické, pomalé, skleslé a mírné. Jemné mrholení a kapky lze vnímat jako tiché, drobné slzy, jež neslyšně kanou po tváři. Této symbolické interpretaci pak vycházejí vstříc slova samotného Verlaina, kdy na Rimbaudův první verš navazuje zmínkou o pláči, jenž se skrývá hluboko v jeho srdci. Tento pláč je tichý, skrytý a o to bolestnější.

Stejně jako ve většině předešlých básní, jež jsme v naší diplomové práci do této chvíle interpretovali, i zde krajina přesně odráží básníkovy pocity a ilustruje jeho náladu. Slyšíme jemný šum dopadajících kapek, který v mnohých čtenářích může evokovat zvuk padajících slz. Čím je popisovaný smutek intenzivnější, o to intenzivnější se zdá být i déšť a zvuky, které vydává. K šumění deště se přidává i básníkův zpěv, jenž teskně zní, a podtrhuje tak melancholii básně.

Verlaine se vykresluje jako smutný a skleslý člověk, který však nezná příčinu svého stavu. To ještě víc prohlubuje jeho deprese. I přes to, že je vše popsáno nekonkrétně (básník neví, proč je smutný; déšť je tichý, jemný a jakoby nic neříkající; pláč je skrytý v srdci), tak v nás verše vyvolávají velmi niterné a intenzivní prožitky. Slova jsou vybrána tak, aby navodila nezaměnitelnou atmosféru.

Díky pouhým náznakům, ke kterým se Verlaine uchyluje, je čtenářovi dán velký prostor k jeho vlastní imaginaci a interpretaci. V tom je dle našeho názoru Verlainova síla. Jelikož nejmenuje nic konkrétně, pouze nastiňuje danou situaci, nechává čtenáři velký prostor k rozletu jeho vlastních pocitů. Tím dochází k opravdu hlubokému vtahu mezi básní a čtenářem. Čtenářovy prožitky jsou však korigovány Verlainovým vedením v podobě náznaků, jež nám nenásilně ukazují, jakým směrem se mají naše myšlenky ubírat a jakých prožitků chce u nás básník docílit.

Velmi podobným způsobem jako ve výše citované básni pracuje Verlaine se čtenářovou představivostí a schopností interpretace i v následující básni.

„Zní tónem veselým, nevhodným

zvučný klavír...”

Pétrus Borel[3]

„V růžovém šeru piano se bělá/ pod ručkou něžně preludující,/ jako by lehká křídla zašuměla,/ nápěv tak dávný, okouzlující,/ toulá se div ne s bázní světnicí,/ již navždy Její vůně provoněla.// Co mi tak náhle srdce ohřívá/ a zvolna kolébá mne ubohého?/ Co chceš, ty sladká písni škádlivá,/ s refrénem, který zmírá za živa/ a blízko okna, pootevřeného/ do malé zahrady, se rozplývá?" (Verlaine, 1958, s. 56)

Stejně jako v předešlé básni i v této je v úvodu použit citát jiného spisovatele. Díky veršům Pétruse Borela je naznačeno, že nás čeká báseň plná hudby, zvuků a melodií. Čtenář je připraven na to, že uslyší hru na klavír, která však v sobě skrývá cosi nevhodného, a proto je třeba být ostražitý.

Verlaine opět nepoužívá zářivé barvy k vykreslení prostředí. Nacházíme se v situaci, kdy je použito pouze stínů a barevných odstínů. Obklopuje nás šero, jež má narůžovělý nádech. Díky takto popsanému prostředí se ocitáme v prchavém snu, který se může každou chvíli vytratit. V narůžovělé šedi naši pozornost přitahuje bělost klavíru, který se společně s melodií a hudbou stává ústředním motivem celé básně.

Hudba je popisována jako pouhý šum křídel, opět se tedy nejedná o nic přímočarého. Troufáme si tvrdit, že přímá pojmenování by ve Verlainově něžnosti působila až vulgárně. Melodie je *„dávná a okouzlující"* (Verlaine, 1958, s. 56), necháváme se jí unášet hluboko do minulosti, do prostředí a časů dávno před námi. Tím se v nás probouzí cosi důvěrně známého. Cítíme se v bezpečí a víme, že vše je v pořádku, neboť všemu instinktivně rozumíme. K příjemným pocitům vyvolaným hudbou se přidává další smyslový vjem – vůně ženy, která dodává celé situaci na intimitě.

Verlaine působí na nejniternější pocity. Dokáže vyvolat prožitky důvěrně známé každému čtenáři. Má velký smysl pro detail a jemnost. Většina básní, jež jsou zařazené v *Písních beze slov*, je založena především na pocitech a velmi osobní interpretaci. Básník pracuje s lidskými smysly; ty mu pomáhají prohlubovat působivost básní. Každá barva, zvuk

---

[3] **Petrus Borel** (26. června 1809 – 14. července 1859) byl Francouzský romantický spisovatel. Studoval architekturu v Paříži, avšak svých studií zanechal a začal se věnovat literatuře. Měl přezdívku „Vlčí muž" a patřil do centra skupiny Pařížských bohémů. Byl známý pro svoje extravagantní a excentrické psaní, jež bylo předznamenáním symbolismu. Je považován za prokletého básníka stejně jako například Aloysius Bertrand nebo Alice de Chambrier. (wikipedia.org)

a vůně mají nosný význam, který posouvá popisovanou skutečnost hlouběji do lidského nitra. Při čtení básní přichází ke slovu čtenářova intuice a instinkty, čímž Verlainova tvorba nabývá na originalitě a hloubce.

Kromě výše zmíněného působení na lidské smysly se básník často uchyluje k práci s protiklady a nenadálými vsuvkami a zvraty. To vše lze nalézt v následující básni.

„Ty růže celé rudé byly/ a břečťan celý černý byl.// Jen poodejdi, a v tu chvíli/ je znovu po všem, čím jsem žil.// Příliš se skvěly – modří nebe,/ zelení moře, něhou vzduch.// Že jednou ztratím zrovna tebe,/ šeptá mi strach, můj stálý druh.// A lesklý zimostráz, jenž studí,/ cesmina, její věčný třpyt,// kraj bez konce – to vše mě nudí,/ běda, jen tebe nejsem syt!” (Verlaine, 1958, s. 50)

V první sloce je zaměřena pozornost na barvy – rudou a černou. V obou případech se jedná o temné odstíny, jež v nás evokují chmurné pocity. Pro Verlaina je typické, že v prvním či v dvou prvních verších udá pomocí popisu prostředí atmosféru celé básni, která se postupně zintenzivňuje.

Ve výše citované básni jsou mezi slokami, jež si všímají barev v okolí, vloženy sloky, které s barevností popisovaného prostředí nemají zdánlivě mnoho společného. Avšak právě díky tomuto významovému kontrastu jsou „nebarevné” verše o to intenzivnější. V těchto slokách navíc Verlaine oslovuje nám neznámou osobu, což je silný komunikační prostředek, pomocí kterého je docílena vyšší intenzita sdělovaného. Z toho, jakým způsobem k dotyčné osobě básník mluví, se lze domnívat, že se jedná o jemu velmi drahého člověka, kterého miluje či miloval. Kombinací přímého oslovení s láskyplnými city, jež k oslovovanému jedinci básník chová, se právě tento typ veršů stal ústředním tématem citované básně. Ústřední verše jsou poté mistrně ilustrovány „barevnými” slokami, které podtrhují nálady a atmosféru básně a vytvářejí tak dokonalý celek.

Verlaine se svěřuje se svým strachem ze ztráty milované osoby, která je mu vším. Barvy prostředí slouží k dokonalé ilustraci a podtržení jeho nálad. Úvodní temné odstíny udávají tón následujících řádků, další - zářivé - barvy jsou s nimi v kontrastu. Stejně tak je tomu i s básníkovy pocity, jež chová k oslovované osobě. V té části básně, kde se objevují zářivé barvy, vyslovuje svůj strach, jenž jej ochromuje a působí kontrastně k lásce, kterou k druhému člověku cítí.

Poté se v krajině objevují lesklé a třpytivé předměty, které působí chladným dojmem; z této části lze cítit lehké odcizení. Básník vše jakoby z dálky s chladnou rozvahou pozoruje a hodnotí. Dochází k závěru, že jej vše nudí, s tím se smiřuje a konejší čtenářovy prožitky. Avšak konečný výkřik *„Ach běda!”* (Verlaine, 1958, s. 50) nás probouzí z jisté letargie. Básník nám na poslední chvíli sděluje to, co jej trápí a co je důvodem pro sepsání této básně – osoby, kterou miluje, nebude *„nikdy syt”* (Verlaine, 1958, s. 50), neboť v něm vyvolává nekonečnou touhu, která je bez konce. Díky tomu báseň končí v zoufalém tónu bez možnosti vyřešení problému.

Společným znakem básní vzniklých během soužití s Rimbaudem a zařazených do sbírky *Písně beze slov* je abstrakce. Téměř žádná z básní nemá jasné kontury, čtenář se musí spoléhat na svou vlastní obrazotvornost, pocity, intuici a zkušenosti. Chce-li Verlaine popsat náladu básně, vždy k tomu využije prostředí, které tak slouží jako dokonalé zrcadlo.

„Stín stromů, plující v zasněné říční kráse,/ jako dým rozplývá se,/ zatímco ve větvích, jež nad řekou se sklání,/ zní ptačí naříkání.// Ó cestovateli, jak i krajina teskná/ smutkem tě budí ze sna/ a jak tvé naděje, jež ve větvích se chvějí,/ v řece se utápějí.” (Verlaine, 2007, s. 140)

V tomto textu si můžeme všimnout všech rysů, které jsou pro Verlaina typické. Každý předmět dostává pouze nejasné kontury. Vše, co je zmíněno, je podkladem a ilustrací pro následují skutečnosti. Místo reálných stromů vidíme pouze jejich stín, který se může každou chvíli rozplynout. Díky prchavosti dojmů musíme být velmi trpělivými a opatrnými pozorovateli, chceme-li vztahy mezi jednotlivými předměty pochopit. Neustále hrozí, že pokud uděláme prudší neopatrný pohyb, vše se rozplyne.

Vztahy a pocity z nich vyplývající jsou v této básni stěžejními motivy. Stín stromů je závislý na říčce, kterou je unášen a která je popsána jako krásná a zasněná. Básník nepopisuje tvar, rychlost ani barvu řeky, on ji skrze nezvyklé epitetony personifikuje. Element řeky tak v básni místo na obrazotvornost působí na city a prožitky. Chceme-li si představit říčku, musíme v sobě vyvolat pocity, které zažíváme, když myslíme na něco krásného nebo když sníme. Tímto se básni dostává potřeba hluboké niterné interpretace.

Ve chvíli, kdy pozorujeme řeku, zároveň slyšíme ptačí zpěv. Verlaine si byl vědom toho, že hudba, melodie a zpěv jsou věci, které prostupují veškerým prostorem a dokonale

ilustrují atmosféru situace. Díky zvukům se z prostředí stává bezchybná jednota. S těmito kvalitami Verlaine ve svém textu mistrně pracuje. Zpěv ptáků ve větvích, jenž v tomto případě nabývá podoby nářku, tak udává tesknou a tklivou náladu pro následující část básně.

Do této části diplomové práce jsme vybrali nejvýraznější básně, které Verlaine vytvořil za společného života s Rimabudem. I když *„básnicky neovlivnili jeden druhého, nebo jen velmi málo"* (Zábrana in Verlaine, 1958, s. 10) (každý psal jiným stylem a chápal svět kolem sebe odlišným způsobem), je nesporné, že si oba básníci byli velkou inspirací a navzájem si mnoho předali. Jejich soužití trvalo necelé tři roky, poté se za velmi dramatických okolností rozešli. Verlaine strávil dva roky ve vězení a Rimbaud se rozhodl opustit literární svět, odjet z Francie a cestovat. I přes to, že oba muži již delší dobu nebyli v kontaktu, Verlaine na svého druha velmi často vzpomínal. Rádi bychom tuto kapitolu zakončili Verlainovou básní, kterou napsal ve chvíli, kdy se dozvěděl o přítelově smrti.

„*Ty mrtev!... Aspoň však jsi zemřel, jak sis přál:/ jak negr z úbělu, jak divoch vzdělaný,/ jenž civilizoval mimoděk pohany.../ Ty mrtev? - Nikoli: pro mne jsi živý dál// v tisíci vzpomínkách, jež, třeba čas je svál,/ ohnivým písmem jsou v mou paměť vepsány/ a sílí bolestně vlahými závany/ mou víru v cudný cit, jejž poznat jsi mi dal.// Básníku, který jsi zemřel tam, kde jsi chtěl,/ mimo kal velkoměst a jejich nudných cel,/ kořím se před črtou, v níž tvář tvou naivní// odkázal potomkům chlapecký neum té/ tvé prosté kresbičky; věčný dar mají v ní!/ PAX TECUM, RIMBAUDE, ET DOMINUS CUM TE...*" (Kopta, Vladislav, 1968, s. 117)

11 VÝZKUM

Výzkum byl realizován v České republice a ve Spojených státech amerických. V jeho rámci jsme sledovali a zkoumali recepci dekadentní poezie mezi studenty americké college a vysoké školy. Účastníkům výzkumu byly předloženy tři básně francouzských dekadentních spisovatelů, autorem jedné z nich byl Charles Baudelaire, další dvě byly napsány Paulem Verlainem. Dílo zasazené do kontextu životních osudů obou spisovatelů interpretujeme v předchozích kapitolách této diplomové práce.

11.1 Metoda zkoumání

K realizaci výzkumu jsme použili metody sémantického diferenciálu. Tato metoda byla v podobných výzkumech zaměřených na recepci poezie použita například Valou (2011, 2012), jenž použití tohoto způsobu při realizaci svého výzkumu zdůvodňuje následovně: *„SD je metoda zjišťování a měření psychologických korelátů významu pojmů a umožňuje dílčí průnik do vnitřního světa zkoumané osoby."* (Vala, 2011, s. 63) Vala dále konstatuje, že *„je možno místo pojmů předložit k posouzení respondentům básně. A následně zkoumat, jak jsou respondenty individuálně vnímány."* (Vala, 2011, s. 63)

Básně byly zkoumány z hlediska tří faktorů: faktoru srozumitelnosti, hodnocení a působivosti. V případě faktoru srozumitelnosti bylo zkoumáno především to, *„jak respondenti dle vlastního vyjádření dané básni rozumí, či lépe řečeno – nakolik jim připadají básně srozumitelné,"* (Vala, 2011, s. 64) Na tomto místě je nutné podotknout, že velkou roli zde hraje subjektivní hodnocení vlastního porozumění. V takovém případě *„může docházet k paradoxním situacím, že ten, kdo báseň označí jako velmi srozumitelnou, jí může rozumět méně než čtenář, který ji považuje za nesrozumitelnou."* (Vala, 2011, s. 64 – 65)

Faktor hodnocení se zaměřuje na preference respondentů. Udává tedy informace o tom, jak se čtenářům básně buď líbily, či naopak nelíbily. *„Básně, které vykazují u tohoto faktoru nejvyšší hodnoty, sklízejí největší čtenářský úspěch – respondenti je čtou rádi, básně v nich vyvolávají příjemné pocity."* (Vala, 2011, s. 65)

Faktor působivosti studuje emocionalitu básně; její působení na city a schopnost přimět čtenáře uvědomovat si a zkoumat své hluboké prožitky, jež při čtení zažívá. Přitom se může jednat jak o pozitivní, tak i negativní pocity. Faktor působivosti měří sílu prožitku, který

je ve čtenáři báseň schopná vyvolat. Během výzkumu realizovaného doktorem Valou došlo k zajímavým případům, kdy líbivé básně získaly nízké skóre působivosti, zatímco básně, které se dotýkaly nepříjemných situací a vyvolávaly pocity znechucení a odporu, na respondenty zapůsobily velmi silným dojmem. (Vala, 2011)

Tabulka č. 1 demonstruje podobu dotazníku s jakým se naši respondenti setkali. Do příslušných kolonek měli zaznamenat své dojmy z každé básně, kterou jsme jim předložili k přečtení. Na tomto místě je třeba podotknout, že v některých případech byli respondenti překvapeni volbou slov, která charakterizovala báseň. Jednalo se především o tyto dvojice: hluboká – mělká; ostrá – tupá; malá – velká. S podobnými dotazy jsme před realizací výzkumu počítali a byli jsme připraveni volbu těchto neobvyklých slov řádně vysvětlit.

Tabulka č. 1 - Podoba sémantického diferenciálu

	Báseň č. 1							
srozumitelná								nesrozumitelná
komplikovaná								jednoduchá
nechápu								chápu
nejasná								jasná
odkrytá								skrytá
průhledná								neprůhledná
líbí								nelíbí
nečetl bych ji znovu								četl bych ji znovu
špatná								dobrá
ošklivá								krásná
přitahuje mě								nepřitahuje mě
příjemná								nepříjemná
slabá								silná
hluboká								mělká
ostrá								tupá
malá								velká
účinná								neúčinná
mocná								bezmocná
Důvod mé volby:								

V přílohách B a C lze nalézt reálné podoby dotazníků v české a anglické verzi, jež jsme při realizaci výzkumu použili.

11.2 Cíle výzkumu

- Ověřit funkčnost metody sémantického diferenciálu (SD) v anglické verzi. Funkčnost české verze byla ověřena v průběhu výzkumů realizovaných Valou (2011, 2012).
- Sledovat a konkretizovat preference studentů ve věku 18 – 20 let v recepci dekadentní poezie. Zhodnotit tyto preference z hlediska tří faktorů – faktoru srozumitelnosti, hodnocení, působivosti.
- Zjistit rozdíly ve vnímání vybraných básní mezi americkými a českými studenty.

11.3 Hypotézy

- Očekáváme, že američtí studenti budou vykazovat vyšší skóre přidělené jednotlivým faktorům. Na základě našeho pozorování, které jsme uskutečnili během ročního studijního pobytu v USA, jsme nabyli přesvědčení, že američtí studenti dávají najevo své emoce snáz a v mnohem větší míře než čeští studenti.
- Předpokládáme, že zejména faktor srozumitelnosti bude u amerických studentů vykazovat vysoké skóre. Jak bylo řečeno v kapitole 11.1 faktor srozumitelnosti je založen na subjektivním hodnocení svého porozumění danému textu. Na základně našich osobních zkušeností víme, že američtí studenti mají oproti českým studentům vysoké sebevědomí. Jsme přesvědčeni, že tento fakt u amerických respondentů způsobí vyšší skóre při hodnocení svého porozumění vybraným básním.

11.4 Respondenti

Jedna část výzkumu se konala ve Spojených státech amerických. Během ročního studia na tamější college v afro-americké komunitě se nám podařilo získat devadesát čtyři dotazníků, které byly vhodné ke zpracování pro účely našeho bádání.

Díky typu školy, na které se většina výzkumu prováděla, se věk respondentů pohyboval od 18 do 20 let. Většina respondentů jsou dívky, neboť průzkum byl z převážné části realizován na škole určené pro Afro-Američanky. Kromě zmíněné dívčí školy se v menším rozsahu naše bádání konalo na obdobném typu školy určené pro chlapce ve stejné věkové kategorii, tedy od 18 do 20 let.

Průzkum v České republice byl realizován na pedagogické fakultě univerzity Palackého v Olomouci. Výzkumu se zúčastnili studenti prvních a druhých ročníků, jejichž věk se pohyboval od 19 do 20 let.

11.5 Recepce dekadentní poezie USA vs. ČR

Do výzkumu jsme zařadili dvě básně Paula Verlaina a jednu napsanou Charlesem Baudelairem.

11.5.1 Báseň číslo 1 – Paul Verlaine – Spleen

„Růže se rděly jako zrána,
břečťan však splýval skoro s tmou.

Jen řasou hneš, má milovaná,
hneš se - a zjitříš úzkost mou.

Nebe se příliš něžně klene,
i vzduch voní až přespříliš.

Mám obavy, dost oprávněné,
že záhy jinam zacílíš.

Jsem syt všech krás, jichž jsem si povšim
v kouzelném zdejším okolí.

Jsem přesycen vším, naprosto vším,
jen tebou, běda, nikoli.“
(Verlaine in Kopta, Vladislav, 1968, s. 79)

Verlainův text je plný barev a vizuálních podnětů, které ilustrují a doplňují nálady obsažené v básni. Téměř ve všech básních tohoto spisovatele funguje prostředí jako zrcadlo pro duši, pocity a prožitky člověka, který v textu promlouvá. Na začátku vidíme rudé růže a tmavý břečťan. Oba objekty působí tajemným dojmem, který je podporován temnými odstíny jejich barev. Na úvodní verš navazuje další, který nám přibližuje básníkovy pocity, jež jsou plné úzkosti a strachu. Právě tyto pocity jsou citlivým způsobem uvozeny počáteční zmínkou o temném břečťanu a růžích.

Následující verš opět popisuje okolí, přičemž vlastnosti nebe a vzduchu jsou pro básníka intenzivnější než by si byl býval přál. Intenzita prostředí koresponduje s intenzitou pocitů a citlivým způsobem je podtrhuje. V této části textu můžeme zaznamenat hluboký

vztah prostředí s lidskými pocity, kterým jsou skrze popisované vlastnosti objektů přiřazeny vlastnosti a charakter. To napomáhá vizualizaci a snazšímu pochopení emocionální složky básně.

Na konci textu se setkáváme s člověkem, jenž je prožitky, dojmy, barvami, city a pohledem na krajinu přesycen. Po ničem netouží a zdánlivě nepociťuje potřebu se za něčím hnát. Mohli bychom se domnívat, že v tomto bodu textu je básník spokojen. Avšak ze všeho, co bylo předtím řečeno, tušíme, že tomu tak není, že existuje něco, co jej tíží a co mu nedá spát. Posledním veršem se nám básník přiznává k hluboké náklonnosti k jiné osobě hraničící až se závislostí.

Báseň je niterná a pocitová. Verlaine působí na lidské smysly, což básni propůjčuje lidskost a hloubku. Čtenář je nucen představit si krajinu, která odpovídá jeho pocitům, tím báseň dostává velmi intimní charakter. Mezi básní a jejím čtenářem tak vzniká velmi hluboký vztah založený na čtenářových osobních prožitcích, zkušenostech a schopnosti vizualizovat své pocity.

V následujících tabulkách jsou demonstrovány výsledky našeho výzkumu. Každá z tabulek zkoumá reakci respondentů na konkrétní báseň s přihlédnutím k jednomu ze tří faktorů, o kterých se zmiňujeme v kapitole 11.1.

Tabulka č. 2 – Recepce básně č. 1 – USA vs. ČR

FAKTOR SROZUMITELNOSTI	t-test pro nezávislé vzorky (Kompar_bas1) Pozn.: Proměnné byly brány jako nezávislé vzorky					
	Průměr USA	Průměr ČR	Hodnota t	sv	p	Poč.plat. USA
Faktor srozumitelnosti USA vs. faktor srozumitelnosti ČR	**4,33**	**5,42**	**-7,6951**	**224**	**0,000000**	**94**

FAKTOR HODNOCENÍ	t-test pro nezávislé vzorky (Kompar_bas1) Pozn.: Proměnné byly brány jako nezávislé vzorky					
	Průměr USA	Průměr ČR	Hodnota t	sv	p	Poč.plat. USA
Faktor hodnocení USA vs. faktor hodnocení ČR	4,70	5,00	-1,7916	224	0,0745	94

FAKTOR PŮSOBIVOSTI	t-test pro nezávislé vzorky (Kompar_bas1) Pozn.: Proměnné byly brány jako nezávislé vzorky					
	Průměr USA	Průměr ČR	Hodnota t	sv	p	Poč.plat. USA
Faktor působivosti USA vs. faktor působivosti ČR	4,31	4,30	0,0853	224	0,9320	94

Graf č.1: Báseň č.1 - Grafické znázornění dosažených hodnot jednotlivých faktorů

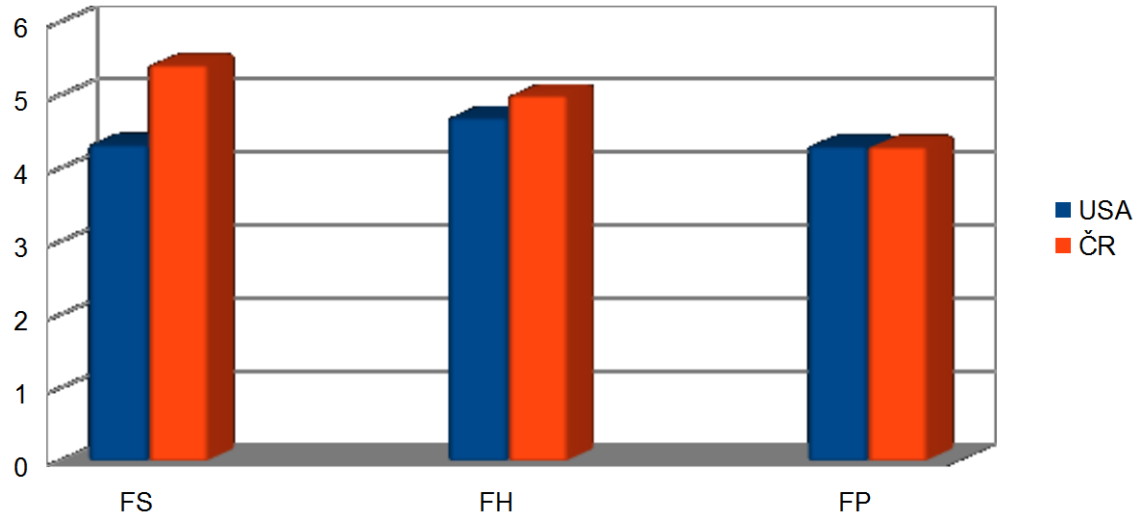

Poznámka: FS = faktor srozumitelnosti; FH = faktor hodnocení; FP = faktor působivosti

Nejdříve bychom se rádi zaměřili na celkové vnímání této básně a rozdíly v reakcích amerických a českých respondentů. Američtí respondenti byli ve svých soudech opatrnější, jejich hodnocení dosahuje oproti reakcím českých studentů nižších hodnot. Tato skutečnost je překvapivá, neboť dle naší hypotézy jsme očekávali, že američtí respondenti budou dosahovat vyšších hodnot. Z osobních zkušeností získaných během ročního studia v USA jsme zjistili, že američtí studenti jsou oproti těm českým při literárních interpretacích sdílnější a otevřenější. Celkově mají méně ostychu a jsou schopni mluvit o svých pocitech s ostatními spolužáky a učitelem mnohem otevřeněji a náruživěji, než jak je tomu v České republice. Z tohoto důvodu jsme očekávali, že výsledky té části výzkumu, jež se konala v Americe, budou oproti výsledkům z České republiky nabývat mnohem vyšších hodnot a budou názorově vyhraněnější.

Signifikantní rozdíl mezi reakcemi českých a amerických respondentů lze zaznamenat u faktoru srozumitelnosti. Dle získaných výsledků je zřejmé, že studenti z České republiky rozuměli Verlainově básni o poznání více než američtí respondenti. Domníváme se, že tento výsledek je zapříčiněn aspektem přírody, který je v básni obsažen. Z pozorování, jež jsme

během ročního pobytu v Americe učinili, jsme pochopili, že Američané nedokáží vnímat své okolí s takovým citem jako Češi; jejich vztah k přírodě a životnímu prostředí často hraničí až s lhostejností. Příroda a okolní prostředí je Američany považována za něco cizího, těžko pochopitelného a odtrženého od jejich běžných životů. Z tohoto důvodu si troufáme tvrdit, že americkým respondentům unikl smysl přírodních aspektů básně. Prostředí je v básni dle našeho názoru zmíněno především proto, aby ilustrovalo pocity, jež jsou v básni obsaženy, a napomohlo lepšímu pochopení prožitků, které mluvčí zažívá. Dle našeho názoru si respondenti z Ameriky nedokáží uvědomit existenci hlubokého vztahu člověka s přírodou, neboť lidský život a životní prostředí jsou pro ně naprosto dva odlišné a na sobě nezávislé světy. Díky tomuto faktu nejsou schopni báseň pochopit v takové míře jako Češi.

Zajímavé je, že i přes to, že čeští studenti básni rozuměli více, faktor působivosti je v obou skupinách respondentů téměř totožný. Z toho vyplývá, že pro to, aby báseň na studeny zapůsobila, není potřeba, aby jí plně rozuměli. Tento výsledek dokazuje, že při čtení básní přichází ke slovu především čtenářova intuice a mimoslovní chápání textu.

11.5.2 Báseň číslo 2 – Paul Verlaine – Podzimní píseň

„Ó podzime,
tak dlouze tvé
housle lkají,
mou duši tou
hrou unylou
utýrají.

Dýchaje tíž,
zesinám, když
orloj slyším,
vše je to tam,
ten žal, co mám,
neutiším.

I odcházím
povětřím zlým,
jehož svistem
jsem hnán sem tam,
jak byl bych sám
suchým listem.”

(Verlaine, 1958, s. 60)

Od počátečního verše je tento text plný melancholie. Ocitáme se v tesklivém podzimním počasí, které je podkresleno táhlou a unylou hrou na housle. Dle mnohých je podzim nejdepresivnější roční období, čehož si byl dle našeho názoru Verlaine plně vědom a s melancholicky laděnými konotacemi, jež toto období v lidech vyvolává, ve své básni pracoval. Podzimní počasí na začátku básně v nás navozuje pocit chladu, vlhka, zápachu tlejícího listí, úpadku a rozkladu.

K depresivní podzimní atmosféře navozené na začátku básně přispívají i housle, jejichž hudba naše čtení doprovází. Melodie je tklivá, táhlá a teskná. Přesně vystihuje pocity, které mluvčí básně a potažmo i její čtenář prožívá. Na konci první sloky se básník dokonce přiznává, že kombinace podzimního počasí a zmiňované hry na housle prohlubuje jeho depresivní stavy, přičemž jeho duše je tím vším *„utýraná“*. (Verlaine, 1958, s. 60)

Všimneme-li si, jak báseň působí na naše smysly a vnímání, neujde nám, že oproti předchozí Verlainově básni, kdy autor působí především na zrak, tato báseň obsahuje víc impulzů, jež působí na sluch. V obou případech vybraných textů jsou podněty působící na lidské smysly Verlainem použity především proto, aby zintenzivnily, podkreslily a ilustrovaly emocionální složku básně. Ve druhé sloce slyšíme bití orloje. Díky atmosféře básně a tomu, že jim předchází básníkovo leknutí a zblednutí, dostávají údery orlojových hodin zlověstný charakter. Na to navazuje i básníkovo vyznání se ze smutku, který nelze utišit. V tomto momentě textu nabývají prožitky největší intenzity.

Po takto dramatickém vyvrcholení druhé sloky básně se vyhrocená teskná nálada proměňuje v letargii. Básník sám sebe vnímá jako suchý list, jenž je vláčen zlým větrem (můžeme vnímat jako nepříznivý osud) ze strany na stranu, z jednoho konce světa na druhý. V této chvíli je básník pasivním pozorovatelem, který do svého života nijak nezasahuje. Text tak nekončí žádným rozřešením. Díky tomu, že list (básník) je odvát neznámo kam, je čtenář ponechán o samotě jen s melancholií a zjitřenými pocity, které v něm Verlainův text zanechal.

V následujících tabulkách jsou demonstrovány výsledky našeho výzkumu. Každá z tabulek zkoumá reakci respondentů na konkrétní báseň s přihlédnutím k jednomu ze tří faktorů, o kterých se zmiňujeme v kapitole 11.1.

Tabulka č. 3 – Recepce básně č. 2 – USA vs. ČR

FAKTOR SROZUMITELNOSTI	t-test pro nezávislé vzorky (Kompar_bas4) Pozn.: Proměnné byly brány jako nezávislé vzorky					
	Průměr USA	Průměr ČR	Hodnota t	sv	p	Poč.plat. USA
Faktor srozumitelnosti USA vs. faktor srozumitelnosti ČR	4,37	4,53	-0,8919	222	0,3734	92

FAKTOR HODNOCENÍ	t-test pro nezávislé vzorky (Kompar_bas4) Pozn.: Proměnné byly brány jako nezávislé vzorky					
	Průměr USA	Průměr ČR	Hodnota t	sv	p	Poč.plat. USA
Faktor hodnocení USA vs. faktor hodnocení ČR	4,40	4,17	1,2143	222	0,2259	92

FAKTOR PŮSOBIVOSTI	t-test pro nezávislé vzorky (Kompar_bas4) Pozn.: Proměnné byly brány jako nezávislé vzorky					
	Průměr USA	Průměr ČR	Hodnota t	sv	p	Poč.plat. USA
Faktor působivosti USA vs. faktor působivosti ČR	**4,61**	**4,22**	**2,3943**	**222**	**0,01748**	**92**

Graf č.2: Báseň č.2 - Grafické znázornění dosažených hodnot jednotlivých faktorů

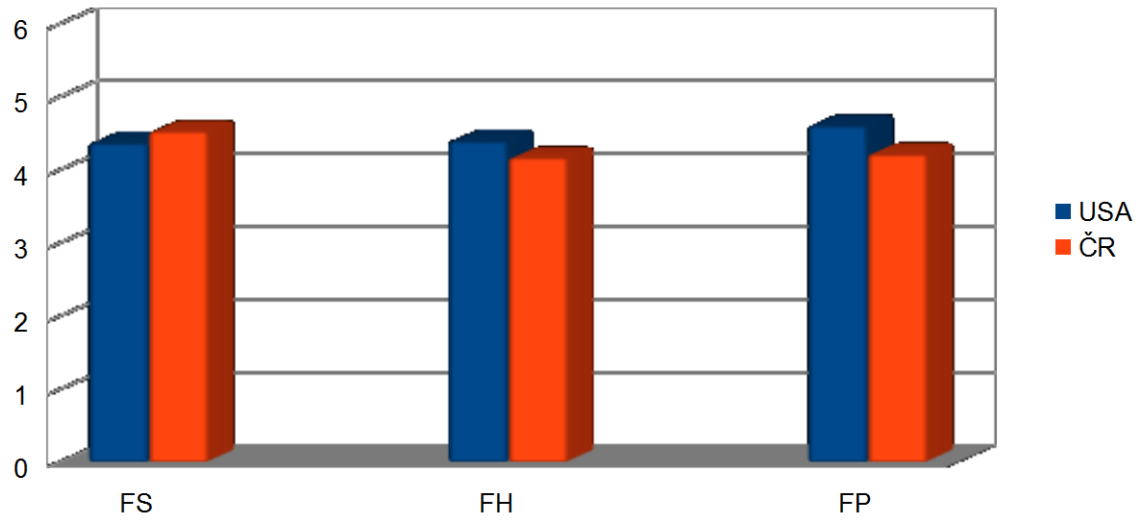

Poznámka: FS = faktor srozumitelnosti; FH = faktor hodnocení; FP = faktor působivosti

Stejně jako v případě první básně, i zde bychom se ze všeho nejdřív rádi zaměřili na celkové vnímání zkoumaného textu a rozdíly v reakcích amerických a českých studentů.

Oproti předchozímu textu, kdy vyšších hodnot nabývaly reakce českých respondentů, se při studiu výsledků recepce druhé básně setkáváme v případě dvou faktorů (konkrétně faktoru hodnocení a působivosti) s vyšším číslem u amerických studentů. Z těchto výsledků je zřejmé, že druhá báseň se více líbila a zanechala hlubší prožitky v amerických respondentech.

Signifikantní rozdíl mezi reakcemi amerických a českých respondentů lze zaznamenat u faktoru působivosti. Verlainova „Podzimní píseň" působila silnějším dojmem na americké respondenty. To lze pravděpodobně odůvodnit hudebností básně. Ze svých osobních zkušeností založených na pozorování tamější kultury víme, že Afro-Američané mají vysoký cit pro rytmus, hudbu a melodii. Hudba pro ně znamená přirozenou součást života. Melodii dokonce používají jako jeden ze způsobů studia (definice či učebnicová fakta si převedou do jim příjemné melodie, kterou si poté pořád dokola opakují). Jak si můžeme všimnout, druhá zkoumaná báseň v sobě obsahuje mnoho motivů, jež působí na sluch. V případě první básně to byla krajina, která sloužila pro ilustraci básníkových pocitů, u druhé básně se tak děje pomocí sluchových vjemů (píseň houslí, bití orloje, svist vzduchu). Zřejmě to je důvodem vyššího skóre působivosti u amerických (afro-amerických) studentů.

Tato báseň se oběma skupinám respondentů líbila nejméně. V případě amerických studentů sice získala relativně vysoké hodnocení, avšak tento výsledek bychom měli brát s rezervou, neboť jak zmiňujeme v kapitole 11.5.4 v případě Američanů je vyšší faktor hodnocení dán jejich kulturou a výchovou. I přes to však i od amerických respondentů získal Verlainův „Spleen" v porovnání s hodnocením ostatních básní nejmenší počet bodů. Tento výsledek je zřejmě způsoben melancholií a tesknou atmosférou, která podle všeho na respondenty nezapůsobila dobře. Báseň navíc postrádá řešení či vyhrocení problému, končí v pasivním až letargickém tónu, kdy je člověk, jehož osud skrz báseň sledujeme, přirovnán k suchému listu a odvát kamsi do dáli. Takový konec zřejmě respondenty neoslovil.

11.5.3 Báseň číslo 3 – Charles Baudelaire – Ó já tě zbožňuji

„Ó, já tě zbožňuji jak noční nebe v dáli,
ty velké mlčení, ty vázo temná žaly,
tím víc tě miluji, čím víc mi unikáš,
ozdobo nocí mých, čím krutější se zdáš,
když kupíš za sebou ty míle bez milosti,

dělící ruce mé a modré nesmírnosti.

Já v stálých výpadech se plazím za tebou,
tak jako k mrtvole se plazí červi tmou,
a vzývám i ten chlad, ty stvůrná ukrutnice,
pro který líbíš se mi, ještě více."
(Baudelaire, 2001, s. 59)

Oproti něžnému Verlainovi je Baudelairova báseň intenzivnější ve výrazu a místy je dokonce až krutá. Tón básně je dán autorovou osobností, neboť Charles Baudelaire byl přitahován vším temným a zkaženým. Díky tomu, že své tvorbě pomáhal nadužíváním opiátů a pitím velkého množství absintu, nám formou svých básní předává zkušenosti a mluví o věcech, které jsou často za hranicemi běžných lidských představ a chápání.

Jazyk v básni je velmi expresivní. Autor používá slova se silnými konotacemi, které jsou z větší míry negativní, temné a tajemné. Z básně na nás dýchá zkaženost a agrese. Při čtení máme pocit, že nám někdo nebo něco uniká a my to za každou cenu musíme dostat. Onoho člověka pronásledujeme i přes to, že víme, že jeho či její povaha je temná a nebezpečná. Právě nebezpečí, které v sobě celá akce ukrývá, básníka vzrušuje a působí na něj jako hnací síla.

Baudelaire se v básni přiznává k velmi hlubokým citům. Osobu, ke které v básni mluví, dle svých slov *„zbožňuje."* (Baudelaire, 2001, s. 59) Ze všech přirovnání, způsobu oslovení a použitých slov cítíme velkou intenzitu, slova autorovi pomáhají vyjádřit city v jejich úplnosti a ryzosti. Vše je vyslovováno jakoby v křeči, agónii.

Baudelaire se rád nechával svými milenkami ovládat, miloval je tím víc, čím krutější a nemilosrdnější byly. Líbil se mu pocit, že má vedle sebe silnou osobnost; potřeboval vedle sebe dominantní ženy, o které se musel hodně snažit. Potřeboval dobývat a očekával, že jeho „kořist" nebude snadno dostupná. Čím více sil do vztahu investoval, o to víc si poté milenky vážil a ctil jí. Miloval chladné ženy, které jej dokázaly ovládat pohledem, viděl v nich silného soupeře, kterého si mohl vážit a respektovat. Ve vztahu chtěl být *„červem, který se plazí"* (Baudelaire, 2001, s. 59) za svou milenkou.

O Baudelairově lásce a citech, které choval k osobě v básni, není pochyb, avšak podstata těchto citů se diametrálně odlišuje od lásky, o které mluví Verlaine. Baudelaire

miloval agresivně, urputně, temně. Z Verlaina čiší jemnost a něha, která se někomu může zdát zženštilá. Tam, kde Verlaine hladí, Baudelaire bije.

V následujících tabulkách jsou demonstrovány výsledky našeho výzkumu. Každá z tabulek zkoumá reakci respondentů na konkrétní báseň s přihlédnutím k jednomu ze tří faktorů, o kterých se zmiňujeme v kapitole 11.1.

Tabulka č. 4 – Recepce básně č. 3 – USA vs. ČR

FAKTOR SROZUMITELNOSTI	t-test pro nezávislé vzorky (Kompar_bas8) Pozn.: Proměnné byly brány jako nezávislé vzorky					
	Průměr USA	Průměr ČR	Hodnota t	sv	p	Poč.plat. USA
Faktor srozumitelnosti USA vs. faktor srozumitelnosti ČR	4,38	4,41	-0,18039	223	0,85700	93

FAKTOR HODNOCENÍ	t-test pro nezávislé vzorky (Kompar_bas8) Pozn.: Proměnné byly brány jako nezávislé vzorky					
	Průměr USA	Průměr ČR	Hodnota t	sv	p	Poč.plat. USA
Faktor hodnocení USA vs. faktor hodnocení ČR	4,64	4,92	-1,34528	223	0,1799	93

FAKTOR PŮSOBIVOSTI	t-test pro nezávislé vzorky (Kompar_bas8) Pozn.: Proměnné byly brány jako nezávislé vzorky					
	Průměr USA	Průměr ČR	Hodnota t	sv	p	Poč.plat. USA
Faktor působivosti USA vs. faktor působivosti ČR	**4,77**	**5,20**	**-2,81878**	**223**	**0,00525**	**93**

Graf č. 3:
Báseň č.3 - Grafické znázornění dosažených hodnot jednotlivých faktorů

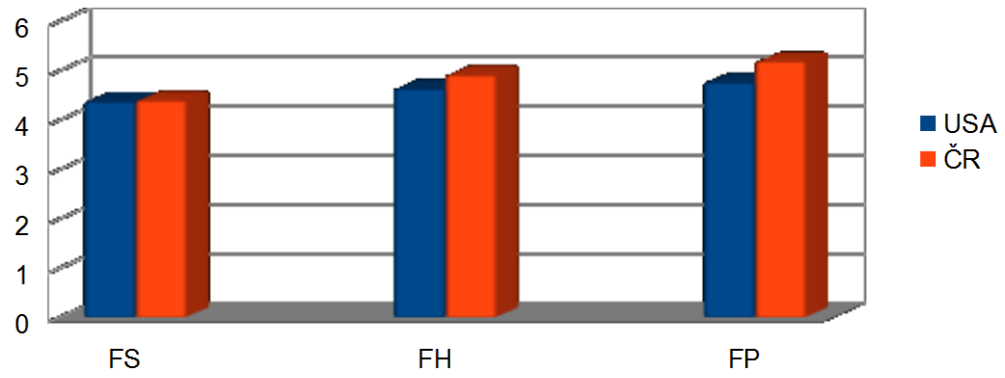

Poznámka: FS = faktor srozumitelnosti; FH = faktor hodnocení; FP = faktor působivosti

Při zkoumání celkových výsledků a výše hodnot jednotlivých faktorů si můžeme všimnout, že stejně jako se dělo v případě první básně, i zde dosáhlo hodnocení ze strany českých respondentů vyšších hodnot. Stejně tak je v případě českých respondentů viditelná větší diferenciace získaných hodnot u jednotlivých faktorů.

Možným vysvětlením tohoto jevu může být fakt, že se američtí respondenti oproti českým studentům k vypracování dotazníků stavěli laxněji. Dle reakcí, které jsme měli možnost při vyplňování dotazníků sledovat, jsme došli k závěru, že pro americké studenty práce na výzkumu nebyla ničím zajímavá ani přínosná. Jejich laxní přístup si vysvětlujeme tím, že američtí studenti se rádi vyjadřují v kolektivu, kde je slyšet a kde mají okamžitou odezvu svého publika. Při vyplňování dotazníků však „komunikovali“ pouze skrz papír, což jim zřejmě nepřišlo tak atraktivní, jako ústní projev a diskuze, kdy na sebe můžou strhnout pozornost ostatních. Z neatraktivnosti výzkumu tak vyplynul fakt, že k čtení básní a následné vyplňování tabulek nepřistupovali tak zodpovědně, jako čeští respondenti. Tato skutečnost s velkou pravděpodobností zapříčinila v případě americké části výzkumu nižší úroveň skóre při hodnocení jednotlivých básní.

Signifikantní rozdíl jsme ve výsledcích recepce Baudelairovy básně zaznamenali u faktoru působivosti, kdy mnohem silnějším dojmem zapůsobila na české respondenty. Na tomto místě bychom však rádi podotkli, že i američtí studenti byli touto básní emocionálně ovlivněni. Avšak díky jejich opatrnosti (či laxnosti) při vypracovávání dotazníků jsou hodnoty dosažené u jednotlivých faktorů v jejich případě nižší. Jak jsme již podotkli výše, tento jev je zřejmě způsoben tím, že američtí respondenti přistupovali k vyplňování dotazníků méně zodpovědně.

11.6 Pořadí zkoumaných básní z hlediska jednotlivých faktorů

Tabulka č.5 - Pořadí básní USA z hlediska úspěšnosti jednotlivých faktorů

Faktor srozumitelnosti			Faktor hodnocení			Faktor působivosti		
Pořadí	Báseň	Průměr FS	Pořadí	Báseň	Průměr FH	Pořadí	Báseň	Průměr FP
1	3	4,38	1	1	4,70	1	3	4,77
2	2	4,37	2	3	4,64	2	2	4,61
3	1	4,33	3	2	4,40	3	1	4,31

Tabulka č.6 - Pořadí básní ČR z hlediska úspěšnosti jednotlivých faktorů

Faktor srozumitelnosti			Faktor hodnocení			Faktor působivosti		
Pořadí	Báseň	Průměr FS	Pořadí	Báseň	Průměr FH	Pořadí	Báseň	Průměr FP
1	1	5,42	1	1	5,00	1	3	5,20
2	2	4,53	2	3	4,92	2	1	4,30
3	3	4,41	3	2	4,17	3	2	4,22

U **faktoru srozumitelnosti** lze zaznamenat velký rozdíl mezi dvěma zkoumanými skupinami v případě básní č. 1 a 3. Zatímco pro české respondenty byla báseň č. 1 nejsrozumitelnější, američtí respondenti jí dle svého vlastního hodnocení rozuměli nejméně. Naopak báseň č. 3 byla pro české studenty nejméně srozumitelná a američtí respondenti jí rozuměli nejvíce. Avšak zde je nutné podotknout, že výše dosažené hodnoty faktoru srozumitelnosti u básně č. 3 v americké části výzkumu, kde se tato báseň respondentům zdála nejsrozumitelnější, je nižší než hodnota, jakou tato báseň získala v české části výzkumu, kde byla respondenty vnímána jako nejméně srozumitelná.

Zkoumáme-li výsledky americké části výzkumu, zjistíme, že oproti českým výsledkům získaly všechny básně ve faktoru srozumitelnosti celkově nižší hodnocení. Tento fakt lze vysvětlit možnou neochotou amerických respondentů pracovat s poezií. Během literárních seminářů, kterých jsme se na americké college účastnili, jsme došli k závěru, že poezie americké studenty neoslovuje a nemají k ní hlubší vztah. Dle našeho názoru tato situace vyplývá z jejich kultury. V USA je velmi silná tradice mluveného slova (proslovů) a motivačních citátů, kterými jsou studenti obklopeni takřka na každém kroku, avšak s poezií

jsme se během našeho ročního studijního pobytu v Americe setkali minimálně (básně jsme interpretovali pouze dvakrát v rámci literárního semináře, přičemž v porovnání s interpretacemi prozaických děl byly reakce amerických studentů na poezii velmi vlažné). Proto jako možné vysvětlení nižších hodnot faktoru srozumitelnosti dosažených v americké části výzkumu můžeme konstatovat, že američtí studenti s přihlédnutím k jejich kulturnímu zázemí a edukačnímu systému nejsou na práci s poezií zvyklí v takové míře, jako čeští studenti.

Dle dosažených hodnot **faktoru hodnocení** a z toho vyplývajícího pořadí zkoumaných básní lze konstatovat, že oběma skupinám se básně líbily stejně. U českých respondentů lze zaznamenat větší rozptyl hodnot, z čehož soudíme, že čeští studenti mají lepší schopnosti diferencovat své preference. Faktor hodnocení dosažený v americké části výzkumu nabývá ve všech případech podobných hodnot, tento výsledek je dle našeho názoru determinován americkou kulturou a přístupem k hodnocení.

S ohledem k **faktoru působivosti** se v případě obou zkoumaných skupin nejlépe umístila Baudelairova báseň č. 3. Dle našeho názoru je tento výsledek zapříčiněn expresivním jazykem básně a její nižší srozumitelností, jež v respondentech zřejmě vyvolala atraktivní pocity tajemna a mystiky. Rozdíl mezi oběma skupinami respondentů lze zaznamenat v míře působivosti básní č. 1 a 2. Tento výsledek je s největší pravděpodobností způsoben smyslovostí jednotlivých básní. První báseň obsahuje převahu vizuálních podnětů, což dle výsledků výzkumu více oslovovalo a vyhovovalo českým respondentům. Druhá báseň v mnohem větší míře působí na sluch. Z vlastní zkušenosti víme, že pro afro-americkou komunitu (ve které byl výzkum prováděn) jsou hudba, melodie, zvuky a písně velmi důležitým elementem jejich životů. To je dle nás důvodem vyšší míry působivosti druhé básně na americké respondenty.

Tabulka č.7 - Pořadí básní ČR + USA z hlediska úspěšnosti jednotlivých faktorů

Faktor srozumitelnosti			Faktor hodnocení			Faktor působivosti		
Pořadí	Báseň	Průměr FS	Pořadí	Báseň	Průměr FH	Pořadí	Báseň	Průměr FP
1	1	4,88	1	1	4,85	1	3	4,99
2	2	4,45	2	3	4,78	2	2	4,42
3	3	4,40	3	2	4,29	3	1	4,31

Následující tabulka č.8 a graf č. 4 nás informují a graficky znázorňují celkové pořadí všech zkoumaných básní po součtu průměrných hodnot (USA + ČR) jednotlivých faktorů. Baudelairova báseň č.3 se umístila na prvním místě především díky vysoké hodnotě faktoru působivosti. Z tohoto faktu vyplývá, že o celkové síle a vlivu dekadentní básně na osobnost čtenáře rozhoduje především to, jak hluboce jej oslovila a jak intenzivní prožitky v něm zanechala. Zároveň jsme zjistili, že čím méně je dekadentní báseň srozumitelná, tím více získává na atraktivitě a intenzitě působení. Stejně tak není důležité, zda báseň ve čtenáři vyvolává libé či nepříjemné pocity; zda se čtenáři líbí, či nikoliv.

Báseň č.1 získala nejvyšší hodnoty ve faktoru srozumitelnosti a faktoru hodnocení, avšak v případě faktoru působivosti získala nejnižší skóre. To ji posunulo v našem žebříčku za Baudelairovu báseň č.3, která kromě faktoru působivosti oproti básni č.1 dosahovala ve dvou zbývajících faktorech nižší skóre. Báseň č.2 u žádného ze tří faktorů nezískala nejvyšší počet bodů, a proto je v celkovém pořadí poslední.

Graf č. 4: Pořadí básní dle součtu všech průměrných hodnot jednotlivých faktorů

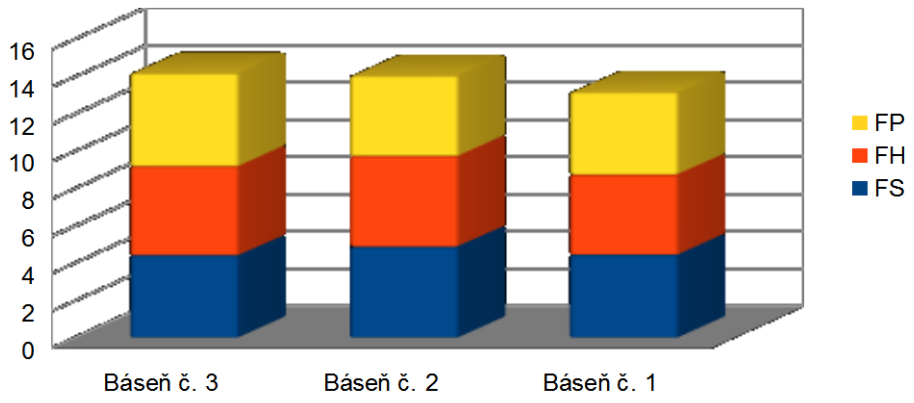

Tabulka č.8 - Pořadí básní dle součtu všech průměrných hodnot jednotlivých faktorů (USA + ČR)

Pořadí	Báseň	FS	FH	FP	Součet faktorů
1	3	4,40	4,78	4,99	14,17
2	1	4,88	4,85	4,31	14,04
3	2	4,45	4,29	4,42	13,16

12 KOMENTÁŘE K VÝSLEDKŮM VÝZKUMU

12.1 Vyvrácení či potvrzení hypotéz

Na prvním místě musíme podotknout, že výsledky výzkumu pro nás byly v mnoha ohledech překvapením. Z našeho šetření překvapivě vyplývá, že američtí respondenti jsou při hodnocení básní a při práci s poezií mnohem opatrnější než čeští studenti. Také je zajímavé, že hodnoty jednotlivých faktorů, které jsou v rámci výzkumu sledovány (faktor srozumitelnosti, hodnocení a působivosti), nejsou v americké části výzkumu tak diferencovány, jako je tomu u českých studentů.

Tyto výsledky jsou překvapující především z toho důvodu, že při interpretacích v hodinách literární výchovy je tomu naopak (zde je však nutné podotknout, že ve většině případů jsme byli v Americe přítomni interpretaci prozaických děl). Porovnáme-li ústní interpretaci v České republice a v Americe, jasně nám američtí studenti vychází jako akčnější a náruživější mluvčí, kteří se neostýchají projevit se, přednést svůj názor před celou třídou a dokonce se pustit do vášnivé debaty se svým profesorem. Tyto situace z prostředí českých škol jsou nám neznámé.

Dále bychom rádi věnovali pozornost faktoru hodnocení. V případě amerických respondentů dosahoval tento faktor vždy podobného skóre, kdežto preference českých studentů byly mnohem diferencovanější. K tomto výsledku zřejmě přispěla americká kultura a způsob výchovy. Během již zmiňovaného ročního studijního pobytu v USA jsme si všimli, že kdykoliv jsou Američané tázáni něco ohodnotit, všeobecně tíhnou k pozitivní či maximálně neutrální klasifikaci. Díky tomu se během realizace našeho výzkumu stávaly situace, že i když američtí respondenti básni rozuměli méně než čeští studenti, stejně napsali, že se jim líbí. Díky automatizaci jejich odpovědí ve sféře hodnocení tak v jejich případě nabýval faktor hodnocení podobných výsledků bez ohledu na to, zda básni rozuměli, či jak na ně zapůsobila.

Tyto výsledky nám vyvrátily hypotézy, jež jsme stanovili na začátku našeho výzkumu.

12.2 Komentáře k dosaženým cílům

- Výzkum potvrdil funkčnost metody sémantického diferenciálu v anglické verzi. Stejně jako v České republice, tak i v Americe byli studenti schopni zaznamenat své pocity a

dojmy z předložených básní do příslušných tabulek. Obě části výzkumu probíhaly téměř totožně. Lze tedy konstatovat, že, stejně jako v případě výzkumů vedených Valou (2011, 2012) jsme i my shledali metodu SD jako funkční. Tato metoda je vhodná pro výzkum recepce dekadentní poezie vedený jak v českém, tak i v anglickém jazyce.

- Při součtu všech průměrných hodnot jednotlivých faktorů se nejlépe umístila báseň č.3 Charlese Baudelaira, které toto prvenství zajistilo především vysoké skóre v oblasti faktoru působivosti. V celkovém vedení se tato báseň ocitla i přes to, že báseň č.1 dosáhla nejvyššího skóre ve dvou ostatních faktorech (faktoru srozumitelnosti a faktoru hodnocení) a logicky by se tak měla umístit na nejvyšším místě právě ona. Z tohoto výsledku vyplývá, že o celkovém přínosu, síle a vlivu dekadentní básně na osobnost čtenáře rozhoduje především to, jak hluboce jej dokáže oslovit a jak intenzivní prožitky v něm zanechá. Dle našeho názoru je dekadentní poezie charakteristická svým působením na lidské smysly a prožitky, proto je při čtení takového typu poezie faktor působivosti nejdůležitější. Báseň č.2 nedosáhla v žádném z faktorů nejvyšší hodnoty, proto byla v celkovém hodnocení nejméně úspěšná.

- Signifikantní rozdíl mezi dvěma skupinami respondentů (USA vs. ČR) nastal u básně č.1 v případě faktoru srozumitelnosti, kdy čeští respondenti rozuměli dané básni ve větší míře než američtí studenti. Možným vysvětlením tohoto výsledku jsou přírodní motivy obsažené v básni. Domníváme se, že americkým respondentům je vztah „člověk + jeho city + příroda“ vzdálený a těžko pochopitelný.

- Signifikantní rozdíl mezi dvěma skupinami respondentů (USA vs. ČR) nastal u básně č. 2 ve faktoru působivosti, kdy vyšší hodnotu získal faktor v případě amerických respondentů. Tento výsledek je dle našeho názoru zapříčiněn prvky hudby a melodie, které jsou v básni obsaženy. Detailně rozebíráme tento výsledek v posledním bodě této kapitoly, kde porovnáváme dvě Verlainovy básně navzájem.

- Signifikantní rozdíl mezi dvěma skupinami respondentů (USA vs. ČR) nastal u básně č. 3 ve faktoru působivosti, přičemž faktor získal vyšší hodnotu v případě českých respondentů. Tento výsledek je možný vysvětlit větším citem českých studentů pro mystiku a tajemno skryté v básni, které dle subjektivního hodnocení nerozuměli. Z osobních zkušeností víme, že američtí studenti jsou více orientováni na povrch věcí a

v situacích, kdy nemají přehled a jsou vystaveni něčemu neznámému, se cítí velmi nervózní. I přes to však i v jejich případě, s ohledem na jejich opatrnost při vyplňování dotazníků, získal faktor působivosti v případě básně č.3 relativně vysoké skóre.

- V případě básně č.1 a básně č.2 došlo mezi dvěma skupinami respondentů k velmi zajímavému výsledku, který je determinován jejich odlišnou kulturou. Rozdíly vyplývají z podstaty dekadentní poezie, která pracuje s lidským vnímáním a působí na naše smysly. byly dvě zkoumané básně napsané stejným autorem vnímány a hodnoceny odlišně. Báseň č.1, která působí na lidský zrak, více oslovila české respondenty. Báseň č.2, která obsahuje sluchové podněty, více oslovila americké respondenty, neboť hudba, melodie a zvuky tvoří nedílnou součást jejich životů. Slouží jim k vyjádření jejich pocitů, postojů a prožitků; proto se domníváme, že právě zvukový element obsažený v básni č.2 je oslovil více, než barevnost a popis přírody z básně č.1.

13 ZÁVĚR

Dekadentní poezie je pojem, který v sobě zahrnuje všechnu krásu a zároveň ošklivost světa. Jeden z čelních představitelů tohoto literárního směru – Paul Verlaine – označil ve svém díle *Prokletí básníci* sebe a své kolegy za *„básníky absolutna“*. (Verlaine, 1966, s. 5) Dle nás neexistuje lepšího označení, neboť tento termín přesně vystihuje pravou podstatu tohoto typu literatury. Absolutno. Vše a zároveň nic. Extrémní prožitky a pocity, které jsou již za hranicí lidského chápání.

V naší diplomové práci jsme se zaměřili na dva z hlavních představitelů dekadentní poezie – Charlese Baudelaira a Paula Verlaina. Ačkoliv verše obou spisovatelů nesou podobné rysy, oba jsou ve svých dílech naprosto odlišní. Tam, kde Verlaine hladí, Baudelaire bije.

Baudelairova poezie se vyznačuje agresivitou, vysokou intenzitou obrazů, expresivitou jazyka, neotřelými obrazy, exotickými vůněmi a morbiditou. Stávalo se, že tento spisovatel pracoval na básni i několik let. Přesně věděl, kam až lze čtenářovo vnímání vést tak, aby se jeho verše a především prožitky v nich obsažené staly nezapomenutelnými. K dosažení extrémních nálad často používal metodu šoku; čtenářovy pocity se pohybují na hranici nevolnosti a znechucení. Oba tyto prožitky jsou velmi silné, čehož si byl Baudelaire vědom a právě kvůli vysoké intenzitě svých veršů se k takto krajním metodám uchyloval.

Stejně jako Baudelaire i Verlaine pracoval s lidskými smysly, pocity a prožitky. Avšak v případě tohoto básníka se jedná o pouhé náznaky. Vybral-li by si dráhu malíře, zcela jistě by své obrazy maloval pouhými odstíny barev. V mnoha literárních kritikách se lze o Verlainově poezii dočíst, že jsou jeho básně oproštěny od slov. Poezie tohoto autora je charakteristická svou abstraktností, mlhavými obrazy, šepotem, snivostí, jemností a křehkostí. Spíše než spisovatelem byl podle několika literárních kritiků hudebníkem, jehož hra místy přecházela v šepot hraničící s neslyšnou melodií.

Pro oba spisovatele je typické, že nedokázali oddělit své soukromé životy od literatury a umění. Byli typickými příklady umělců, kteří žili a současně tvořili. Proto jsme se rozhodli, že se ve své diplomové práci budeme kromě jejich díla, které je pro nás stěžejní, zabývat i jejich životy. Jsme toho názoru, že v případě obou spisovatelů nelze jejich dílo plně pochopit

bez kontextu jejich životních osudů. V těch částech naší diplomové práce, které jsou zaměřeny na životopisy autorů, jsme zároveň interpretovali část básní, které jsou pro daný úsek jejich životů relevantní.

V praktické části naší diplomové práce jsme se zaměřili na preference a reakce studentů na vybrané básně. Výzkum byl realizován na dvou zcela odlišných místech – ve Spojených státech amerických a České republice. V rámci analýzy výsledků výzkumu jsme brali v potaz jak odlišné geografické prostředí, tak i rozdílnou kulturu obou skupin respondentů. Recepci vybraných básní jsme zkoumali jak s přihlédnutím k odlišným místům realizace výzkumu, tak i ze všeobecného hlediska, kdy jsme popsali celkové reakce a preference respondentů na dekadentní poezii s použitím průměrných hodnot výsledků a bez ohledu na místo realizace výzkumu.

Na začátku výzkumu jsme definovali hypotézy, které se týkaly především americké kultury. V této části diplomové práce jsme se zaměřili právě na americké respondenty zejména proto, že jejich kultura a společnost jsou pro běžného občana České republiky, který nestrávil v Americe žádný čas, neznámou oblastí. Hypotézy byly stanoveny na základě našich osobních zkušeností, kterých jsme nabyli během ročního studijního pobytu v Atlantě, státu Georgia, USA na tamější college určené výlučně pro Afro-Američanky.

Výsledky výzkumu naše hypotézy vyvrátily. Oproti očekávání nabývaly hodnoty dosažené v americké části výzkumu oproti hodnotám získaným v České republice nižších čísel. Další mylnou hypotézou byla oblast srozumitelnosti. Očekávali jsme, že američtí respondenti budou díky svému vysokému sebevědomí hodnotit své porozumění básním vysoko. Výsledky výzkumu však potvrdily opak, američtí studenti dle jejich subjektivního hodnocení rozuměli vybraným básním méně než čeští respondenti.

Cíle, jež jsme si na začátku výzkumu stanovili, se nám podařilo splnit. Dokázali jsme funkčnost metody sémantického diferenciálu v rámci realizace výzkumu v anglicky mluvící zemi. Dále se nám podařilo analyzovat dekadentní poezii v recepci studentů středních a vysokých škol a to jak ze všeobecného hlediska, tak i s ohledem k dvěma různým místům realizace. V rámci výzkumu jsme definovali rozdíly a shody v recepci dekadentní poezie a snažili se nalézt možná vysvětlení pro výsledky, jež z našeho výzkumu vyplynuly.

BIBLIOGRAFIE

BAUDELAIRE, CH. *Důvěrný deník.* Praha: Symposion, 1947. ISBN není uvedeno.

BAUDELAIRE, CH. *Květy zla.* Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962. ISBN 01-081-62.

BAUDELAIRE, CH. *Hořké propasti.* Praha a Litomyšl: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-437-9.

BAUDELAIRE, CH. *Má temná krásko.* Praha: Vyšehrad spol. s r. o., 2002. ISBN 80-7021-580-1.

BAUDELAIRE, CH. *Umělé ráje.* Praha: Garamond, 2009. 184 s. ISBN 978-80-7407-065-5.

BAUDELAIRE, CH. *Víno samotářovo.* Praha: Československý spisovatel, 1979. ISBN není uvedeno.

BAUDELAIRE, Charles, RIMBAUD, Arthur, VERLAINE, Paul. *Baudelaire, Rimbaud, Verlaine*: *Selected Verse and Prose Poems*. 5. vydání. New York: The Citadel Press, 1957. ISBN neuvedeno.

JOHNSON, P. *Zrození moderní doby. Devatenácté století.* Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0694-X.

KOPTA, Petr, VLADISLAV, Jan. *Paul Verlaine: Slova na strunách.* Praha: Československý spisovatel, 1968. ISBN 22-035-68.

LEPAPE, P. *Země literatury.* Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 2006. ISBN 978-80-7294-218-3.

NEZVAL, V. *Moderní básnické směry.* Praha: Československý spisovatel, 1984. ISBN neuvedeno.

PORCHÉ, F. *Bolestný život Baudelairův.* Brno: Jota, 1994. ISBN 80-85617-40-4.

RIMBAUD, Jean Arthur. *Cestou bez konce.* Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-023-7.

ŠALDA, F. X. *Několik „Prokletých básníků": čili příspěvek k tématu: Básník a společnost.* Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 7 – 20. ISBN 22-079-66.

VERLAINE, Paul. *Básnické dílo.* Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007. 773 s. ISBN 978-80-7021-896-9.

VERLAINE, Paul. *Paul Verlaine: v překladech Františka Hrubína*. Vyd. 1. Praha: Nibiru, 2006. ISBN 80-902-7269-X.

VERLAINE, Paul. *Písně beze slov*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958. ISBN neuvedeno.

VERLAINE, Paul. *Prokletí básníci.* Praha: Československý spisovatel, 1966. ISBN 22-079-66.

VERLAINE, Paul. *Vdovcovy paměti ; Má vězení ; Zpověď*. Vyd. 1. Praha: Garamond, 2003. ISBN 80-863-7953-1.

VALA, Jaroslav, FIC, Igor. *Poezie a mladí čtenáři: Výzkum recepce konkrétních básní.* Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 2012. ISBN 978-80-7409-054-7.

VALA, Jaroslav. *Poezie v literární výchově.* Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2761-4.

INTERNETOVÉ ZDROJE

OLIVERO, Federico. Studies in Modern Poetry: Paul Verlaine. In: *La Nouvelle Décadence*[online]. 2009 [cit. 2013-01-26]. Dostupné z: <http://webspace.webring.com/people/tl/lanouvelledecadence/verbiooli01.html>.

Petrus Borel. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-04-03]. Dostupné z:

<http://en.wikipedia.org/wiki/P%C3%A9trus_Borel >.

ROBERTSON, William John. A Century of French Verse: Paul Verlaine.

In: *La Nouvelle Décadence* [online]. 2009 [cit. 2013-01-26]. Dostupné z: <http://webspace.webring.com/people/tl/lanouvelledecadence/verbiorob01.html>.

STEPHAN, Philip. *Paul Verlaine and the Decadence, 1882-90* [online]. Manchester: Manchester University Press [etc.], 1974, 1 - 99 [cit. 2012-11-25]. ISBN 0-7190-0562-0. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=kNFRAQAAIAAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Philip+Stephan%22&hl=cs&sa=X&ei=LKNZUfv_KoaItQaeiYCYDw&ved=0CDEQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false>.

Théodore de Banville. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Th%C3%A9odore_de_Banville>.

VERLAINE, Paul. Spleen by Paul Verlaine. In: *Poemhunter* [online]. 2010

[cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://www.poemhunter.com/poem/spleen-5/>.

WEIR, David. *Decadence and the making of modernism [online]*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1995, 1 - 21 [cit. 2012-11-25]. ISBN 0-87023-991- 0. Dostupné z:<http://books.google.cz/books?id=WOb26cxGBfMC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.

SEZNAM GRAFŮ

Graf č.1: Báseň č.1 - Grafické znázornění dosažených hodnot jednotlivých faktorů.....76

Graf č.2: Báseň č.2 - Grafické znázornění dosažených hodnot jednotlivých faktorů.....79

Graf č. 3: Báseň č.3 - Grafické znázornění dosažených hodnot jednotlivých faktorů.....82

Graf č. 4: Pořadí básní dle součtu všech průměrných hodnot jednotlivých faktorů.....86

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 - Podoba sémantického diferenciálu.....72

Tabulka č. 2 – Recepce básně č. 1 – USA vs. ČR.....75

Tabulka č. 3 – Recepce básně č. 2 – USA vs. ČR.....79

Tabulka č. 4 – Recepce básně č. 3 – USA vs. ČR.....82

Tabulka č. 5 - Pořadí básní USA z hlediska úspěšnosti jednotlivých faktorů.....84

Tabulka č. 6 - Pořadí básní ČR z hlediska úspěšnosti jednotlivých faktorů.....84

Tabulka č. 7 - Pořadí básní ČR + USA z hlediska úspěšnosti jednotlivých faktorů.....85

Tabulka č. 8 - Pořadí básní dle součtu všech průměrných hodnot jednotlivých faktorů (USA + ČR).....86

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

SD= sémantický diferenciál

FS = faktor srozumitelnosti

FH = faktor hodnocení

FP = faktor působivosti

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – báseň Arthura Rimbauda „Vyjevenci“, kterou připojil ke svému dopisu adresovanému Paulu Verlainovi. Na základě toho pozval Verlaine Rimbauda do Paříže.

Příloha B – vzor dotazníku ČJ

Příloha C – vzor dotazníku AJ

Příloha D – český překlad zkoumaných básní

Příloha E – anglický překlad zkoumaných básní

Příloha A – Vybraná poezie Arthura Rimbauda

Vyjevenci

„Sníh a mráz, malé okno s mříží.
Prdelky hore dolů shlíží
otrhánků pět,

kteří jen bosky dívají se,
jak starý pekař ve své míse
zadělává chléb.

Vidí, jak silná paže hněte
šedivou hmotu, již pak vmete
spěšně do mísy.

Slyší i jak se peče chleba.
O nic jiného pekař nedbá,
klidně brouká si.

Děti se krčí, je jim zima.
Teplo z dílny jim připomíná
snad prs mateřský.

Když chléb dělníci rozvážejí
k jakémus půlnočnímu reji
spolu s briošky,

když pod zakouřenými trámy
rozšíří se ten odér známý
a když cvrčkové,

jimž teplý azyl život chrání,
zpívají modlitby své ranní,
děti v té bídě své

jak Ježíškové ojínění
celou tu krásu tak si cení,
že se pojednou

naivní díky za to světlo,
jež k nim jakoby z nebe slétlo v této hodině.

A modlí se věru tak svatě,
až jim z toho prasknou gatě
v té zimě větrné.”
(Rimbaud, 2011, s. 23)

Příloha B – Vzor dotazníku ČR

Pohlaví: M x Ž Škola: Věk:

a) čtu rád x b) čtu nerad a) básně čtu rád x b) básně nečtu a) extrovert x b) introvert

Prospěch z ČJ: a) humanitní zaměření x b) technické a přírodovědné zaměření

Báseň č. 1

srozumitelná		nesrozumitelná
komplikovaná		jednoduchá
nechápu		chápu
nejasná		jasná
odkrytá		skrytá
průhledná		neprůhledná
líbí		nelíbí
nečetl bych ji znovu		četl bych ji znovu
špatná		dobrá
ošklivá		krásná
přitahuje mě		nepřitahuje mě
příjemná		nepříjemná
slabá		silná
hluboká		mělká
ostrá		tupá
malá		velká
účinná		neúčinná
mocná		bezmocná

Důvod mé volby:

Báseň č. 2

srozumitelná		nesrozumitelná
komplikovaná		jednoduchá
nechápu		chápu
nejasná		jasná
odkrytá		skrytá
průhledná		neprůhledná
líbí		nelíbí
nečetl bych ji znovu		četl bych ji znovu
špatná		dobrá
ošklivá		krásná
přitahuje mě		nepřitahuje mě
příjemná		nepříjemná
slabá		silná
hluboká		mělká
ostrá		tupá
malá		velká
účinná		neúčinná
mocná		bezmocná

Důvod mé volby:

Báseň č. 3

srozumitelná		nesrozumitelná
komplikovaná		jednoduchá
nechápu		chápu
nejasná		jasná
odkrytá		skrytá
průhledná		neprůhledná
líbí		nelíbí
nečetl bych ji znovu		četl bych ji znovu
špatná		dobrá
ošklivá		krásná
přitahuje mě		nepřitahuje mě
příjemná		nepříjemná
slabá		silná
hluboká		mělká
ostrá		tupá
malá		velká
účinná		neúčinná
mocná		bezmocná

Důvod mé volby:

Příloha C – Vzor dotazníku USA

Gender: M x F **School:** **Age:**

a) I like to read. X b) I do not like to read. a) I like poems. X b) I do not like poems.

a) I am an extrovert. X b) I am an introvert.

a) I am humanities major. X b) I am technology /natural science major.

Poem 1

comprehensible		incomprehensible
complicated		simple
I do not understand		I understand
hazy		clear
disclosed		hidden
transparent		opaque
like		dislike
I would not read it again		I would read it again
bad		good
ugly		beautiful
It attracts me		It does not attract me
pleasant		unpleasant
weak		strong
deep		shallow
sharp		dull
small		large
effective		ineffective
powerful		powerless

The reason for my choice:

Poem 2

comprehensible		incomprehensible
complicated		simple
I do not understand		I understand
hazy		clear
disclosed		hidden
transparent		opaque
like		dislike
I would not read it again		I would read it again
bad		good
ugly		beautiful
It attracts me		It doesn‘t attract me
pleasant		unpleasant
weak		strong
deep		shallow
sharp		dull
small		large
effective		ineffective
powerful		powerless

The reason for my choice:

Poem 3

comprehensible		incomprehensible
complicated		simple
I do not understand		I understand
hazy		clear
disclosed		hidden
transparent		opaque
like		dislike
I would not read it again		I would read it again
bad		good
ugly		beautiful
It attracts me		It does not attract me
pleasant		unpleasant
weak		strong
deep		shallow
sharp		dull
small		large
effective		ineffective
powerful		powerless

The reason for my choice:

Příloha D – Český překlad zkoumaných básní

Báseň 1

„Růže se rděly jako zrána,
břečťan však splýval skoro s tmou.

Jen řasou hneš, má milovaná,
hneš se - a zjitříš úzkost mou.

Nebe se příliš něžně klene,
i vzduch voní až přespříliš.

Mám obavy, dost oprávněné,
že záhy jinam zacílíš.

Jsem syt všech krás, jichž jsem si povšim
v kouzelném zdejším okolí.

Jsem přesycen vším, naprosto vším,
jen tebou, běda, nikoli.“
(Verlaine in Kopta, Vladislav, 1968, s. 79)

Báseň 2

„Ó podzime,
tak dlouze tvé
housle lkají,
mou duši tou
hrou unylou
utýrají.

Dýchaje tíž,
zesinám, když
orloj slyším,
vše je to tam,
ten žal, co mám,
neutiším.

I odcházím
povětřím zlým,
jehož svistem
jsem hnán sem tam,
jak byl bych sám
suchým listem.”
(Verlaine, 1958, s. 60)

Báseň 3

„Ó, já tě zbožňuji jak noční nebe v dáli,
ty velké mlčení, ty vázo temná žaly,
tím víc tě miluji, čím víc mi unikáš,
ozdobo nocí mých, čím krutější se zdáš,
když kupíš za sebou ty míle bez milosti,
dělící ruce mé a modré nesmírnosti.

Já v stálých výpadech se plazím za tebou,
tak jako k mrtvole se plazí červi tmou,
a vzývám i ten chlad, ty stvůrná ukrutnice,
pro který líbíš se mi, ještě více.”
(Baudelaire, 2001, s. 59)

Příloha E – Anglický překlad zkoumaných básní

A Poem 1

„The roses were so red, so red,
The ivies altogether black.

If you but merely turn your head,
Beloved, all my despairs come back!

The sky was over-sweet and blue,
Too melting green the sea did show.

I always fear,--if you but knew!--
From your dear hand some killing blow.

Weary am I of holly-tree
And shining box and waving grass

Upon the tame unending lea,--
And all and all but you, alas!"
(Verlaine, 2010, online)

A Poem 2

„Leaf-strewing gales
Utter low wails
Like violins, -
Till on my soul
Their creeping dole
Stealthily wins. …

Days long gone by!
In such hour, I,
Choking and pale,
Call you to mind, -
Then like the wind
Weep I and wail.

And, as by wind
Harsh and unkind,
Driven by grief,
Go I, here, there,
Recking not where,
Like the dead leaf."
(Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, 1957)

A Poem 3

„Thee I adore as the vault of night's pure madness,
O silent and taciturn, O thou source of pure sadness,
I love thee more, O fair, when thou fliest from me,
And when thou seemest, night's sister, the slyest from me,
Before league upon league the Sea's insanity
Shall sever us from the immense light's vanity.

I advance to the attack, I climb to the assaults, whose storms are
As it were beside a corpse where a crowd of worms are,
And I cherish thee, O Beast implacable and cruel,
Because thou art more wonderful than a jewel!"

(Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, 1957)

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Kamila Všetečková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013
Název práce:	Dekadentní poezie v recepci adolescentních čtenářů
Název v angličtině:	The Adolescent Readers' Reception of Decadent poetry
Anotace práce:	Cílem teoretické části diplomové práce *„Dekadentní poezie v recepci adolescentních čtenářů“* je vymezit pojem dekadentní poezie a přiblížit životní osudy dvou hlavních představitelů tohoto uměleckého směru - Charlese Baudelaira a Paula Verlaina. V praktické části je zkoumána recepce dekadentní poezie žáků středních a vysokých škol. Na základě výzkumu provedeného v České republice a ve Spojených státech amerických vymezujeme míru porozumění dekadentním básním a jejich oblíbenost mezi žáky středních a vysokých škol. Dále se ve výzkumu zaměřujeme na porovnání výsledků recepce dekadentní poezie v České republice a ve Spojených státech amerických.
Klíčová slova:	Dekadentní poezie, Charles Baudelaire, Paul Verlaine
Anotace v angličtině:	The goal of a theoretical part of the submitted thesis: *“The Adolescent Readers' Reception of Decadent Poetry”* is to define a term “decadent poetry” and to summarize life and work of two main protagonists of this literary movement – Charles Baudelaire and Paul Verlaine. A practical part of this thesis studies the reception of decadent poetry among high school and university students. The theoretical part is based on a research that took place in the Czech Republic

	and in the United States of America. We define the level of understanding of decadent poems and their popularity among high school and university students. We also compare the differences between the perception of decadent poetry among Czech and American students.
Klíčová slova v angličtině:	Decadent poetry, Charles Baudelaire, Paul Verlaine
Přílohy vázané v práci:	1 báseň Arthura Rimbauda, anglická a česká verze dotazníků, zkoumané básně v anglickém jazyce, zkoumané básně v českém jazyce
Rozsah práce:	103
Jazyk práce:	čeština